

**Міністерство освіти і науки України  
Запорізький національний університет**

**Н.В. ВЕРЛОС**

**МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО**

Навчально-методичний посібник  
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право»  
освітньо-професійної програми «Право»

Затверджено  
вченою радою ЗНУ  
Протокол №  
від « » червня 2024 р.

**Запоріжжя  
2024**

УДК: 352(075.8) В334

Верлос Н. В. Муніципальне право : навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право». Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2024. 180 с.

Навчально-методичний посібник містить у систематизованому вигляді програмний матеріал навчальної дисципліни «Муніципальне право». До посібника включено короткий виклад змісту тем курсу, а для успішного засвоєння теоретичного матеріалу посібник доповнено практичними завданнями (кейсами, тестами, контрольними питаннями, кросвордами та ін.), переліком рекомендованої літератури та нормативно-правових актів до всіх тем курсу та запропоновано термінологічний словник.

Призначений для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право» денної та заочної форм здобуття освіти.

Рецензент

*О. В. Батанов, д.ю.н., професор, професор, провідний науковий співробітник відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*

Відповідальний за випуск

*В. К. Колпаков, д.ю.н., професор кафедри конституційного та адміністративного права*

**ЗМІСТ**

ВСТУП.....	4
Тема №1. Муніципальне право як галузь права, наука та навчальна дисципліна.....	7
Тема № 2. Становлення та розвиток місцевого самоврядування: світовий та український досвід.....	23
Тема №3. Система місцевого самоврядування в Україні.....	36
Тема №4. Правове регулювання основних форм участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування.....	53
Тема № 5. Правовий статус депутатів місцевих рад.....	64
Тема № 6. Правове регулювання статусу посадових осіб місцевого самоврядування.....	73
Тема № 7. Нормотворчість у сфері місцевого самоврядування в Україні.....	83
Тема № 8. Фінансова основа місцевого самоврядування.....	94
Тема № 9. Здійснення місцевого самоврядування в м. Києві та в інших містах України.....	102
Тема №10. Особливості здійснення місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.....	110
КРОСВОРДИ ДО ТЕМ КУРСУ.....	121
ЗМІСТ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	146
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	159
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	170
ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ.....	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	176

## ВСТУП

Навчально-методчний посібник розроблений у відповідності до робочої програми навчальної дисципліни «Муніципальне право», відповідає навчальному плану і відображає основні форми, об'єм і напрямки самостійної роботи здобувачів юридичного факультету ЗНУ.

Навчальна дисципліна «Муніципальне право» є обов'язковим компонентом і належить до циклу професійної підготовки освітньо-професійної програми «Право». Підготовка за цією дисципліною повинна забезпечувати здобувачам належний рівень професійних знань, які можуть бути реалізовані у практиці державотворення нашої країни та повоєнної відбудови. Окрім того, що воно розвиває загальну професійну культуру будь-якого юриста, досить важливим є і практичне значення відповідних знань. Насамперед для тих здобувачів, які готуються до публічної служби, зокрема служби в органах місцевого самоврядування.

Відповідно до Конституції України народ здійснює свою владу безпосередньо, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Однак в умовах радикальних соціально-економічних і політичних змін трансформуються ідеології, життєві стилі, престижні оцінки, відбувається зміна культурних систем, які служать формулою легітимації існуючого соціального порядку і визначають реальне сприйняття громадянами України не тільки діяльності та ефективності держави, а і місцевого самоврядування. Це обумовлено тим, що саме місцеве самоврядування має сприяти реалізації муніципальних прав особистості, виражати їх інтереси і бути дієвим інструментом їх захисту.

Саме на локальному рівні, – у межах місцевого самоврядування та процесах інституціоналізації муніципальної влади, – найбільш рельєфно проявляється та знаходить свою апробацію ідея цінності людської особи, її прав та свобод. Адже визнання та становлення в Україні місцевого самоврядування, глибокі економічні і політичні перетворення у суспільстві і формування на цій основі нової демократичної державності безпосередньо пов'язані з виробленням і практичною реалізацією принципово нових для нас підходів до прав та свобод людини, до вирішення як загальнодержавних, так і регіональних, а також місцевих проблем у даній сфері. Також місцеве самоврядування має створити умови для формування у людському співтоваристві відчуття громадянськості – однієї з тих базових фундаментальних засад на яких ґрунтується побудова цивілізованого демократичного суспільства.

У цьому сенсі місцеве самоврядування, відіграє важливу роль у процесі формування громадянського суспільства, враховуючи, що всі права, свободи та масові види соціально-політичної активності, різні недержавні прояви суспільного життя людей зароджуються та у кінцевому рахунку реалізуються у територіальних громадах, які утворюють соціальну базу громадянського суспільства.

Сучасний процес реформування в напрямі децентралізації публічної влади посилює важливість та необхідність вивчення системи місцевого

самоврядування, формування органів місцевого самоврядування, територіальної організації публічної влади, порядку проходження служби в органах місцевого самоврядування тощо.

Особливої актуальності вивчення муніципального права набуває в умовах воєнного стану, адже реалізація муніципальних прав особистості, формування та функціонування органів місцевого самоврядування в особливий період має свою специфіку і пов'язано із легальним обмеженням їх реалізації.

Навчально-методичний посібник «Муніципальне право» розрахований на здобувачів 4 курсу юридичного факультету денної та заочної форм здобуття освіти і є системою знань про основи організації та здійснення місцевого самоврядування, дотримання муніципальних прав особистості.

Мета курсу «Муніципальне право» полягає в ознайомленні студентів у доступній для сприйняття та засвоєння формі з найважливішими муніципальними явищами і категоріями; надання загальних уявлень про теоретичні засади формування місцевого самоврядування та практичні проблеми функціонування місцевого самоврядування; ознайомлення із роллю, значенням та функціями самоврядування в цілому та місцевого самоврядування зокрема у процесах формування громадянського суспільства, соціально-правової державності та ринкової економіки; висвітлення особливостей окремих сфер суспільного життя, розвиток яких прямо залежить від місцевого самоврядування; підвищення рівня муніципальних знань, муніципальної свідомості та муніципальної культури майбутніх правників тощо.

Основні завдання курсу «Муніципальне право»:

- характеристика муніципального права як особливого комплексу наукових знань про місцеве самоврядування;
- ознайомлення зі змістом понять та категорій муніципалістики та сучасного муніципалізму;
- висвітлення особливостей окремих сфер суспільного життя, розвиток яких напряду залежить від місцевого самоврядування;
- характеристика основних напрямів впливу місцевого самоврядування на суспільні процеси тощо.

У результаті вивчення курсу студент повинен

Знати:

- поняття, предмет, метод, сутність муніципального права;
- нормативно-правову регламентацію муніципального права
- основні етапи становлення та розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні;
- правовий статус суб'єктів муніципального права;
- систему місцевого самоврядування України;
- гарантії та захист прав місцевого самоврядування;
- особливості відповідальності у муніципальному праві;
- види муніципальних систем у зарубіжних країнах.

Уміти:

- вільно володіти та користуватись понятійним апаратом з курсу «Муніципальне право»;

- користуватись нормативно-правовими актами, що регламентують порядок організації та діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування;

- опрацьовувати літературні джерела з метою систематизації знань у сфері муніципального права;

- вирішувати тематичні ситуаційні завдання з курсу;

- здійснювати правовий аналіз державних і муніципальних рішень з питань формування та організації діяльності місцевого самоврядування;

- готувати наукові доповіді з актуальних проблем сучасної муніципалістики.

- використовувати отримані знання з «Муніципального права» у професійній діяльності юриста чи муніципального службовця.

Основні міждисциплінарні зв'язки навчальної дисципліни циклу професійної підготовки в межах спеціальності Муніципальне право (ППОП9), яка є обов'язковою дисципліною але має досить тісний зв'язок із усім комплексом правничих дисциплін, зокрема має зв'язок з такими компонентами освітньо-професійної програми: Права та обов'язки людини і громадянина в Україні (ЗП 6), Правові основи антидискримінаційної політики (ЗП 9), Теорія держави та права (ППН 1), Адміністративне право (ППН 5), Цивільне право (ППН 7), Конституційне право (ППН 4)

## **ТЕМА №1: «МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА, НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА»**

### **План:**

1. Поняття, предмет та метод муніципального права як галузі права.
2. Система муніципального права. Муніципально-правові норми та муніципально-правові інститути. Класифікація муніципально-правових норм.
3. Функції муніципального права.
4. Джерела муніципального права: поняття, види та класифікація.
5. Муніципально-правові відносини.
6. Муніципально-правова відповідальність.
7. Муніципальне право як наука. Предмет, система, джерела. Функції та методологія науки муніципального права.
8. Муніципальне право як навчальна дисципліна: поняття, система.



### **Навчально-методичний матеріал**

Розглядаючи перше питання, здобувач має звернути увагу, що муніципальне право є комплексною галуззю, оскільки її норми регулюють або об'єктивно мають регулювати суспільні відносини, що є предметом впливу ряду традиційних та інших загальнодержавних галузей права, насамперед конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного, земельного та ряду інших галузей публічного і приватного права.

Муніципальне право України – галузь права України, норми якої виражають волю й інтереси її народу, держави та територіальних громад і регулюють суспільні відносини у сфері місцевого самоврядування.

За своєю суттю – муніципальне право є виразником волі й інтересів територіальних громад, усього народу та держави, оскільки муніципальні норми встановлюють або санкціонують як суб'єкти місцевого самоврядування (територіальні громади), так і народ й держава, приймаючи Конституцію та закони, якими визнається і гарантується місцеве самоврядування.

За своїм змістом муніципальне право виступає регулятором суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування, тобто відносин, пов'язаних з виникненням і існуванням місцевого самоврядування в межах певних адміністративно-територіальних одиниць, оскільки воно має у своїй основі природний, громадський характер, а також з його організацією і здійсненням.

За формою муніципальне право являє собою галузь права, джерелами якого є акти як локальних (статути територіальних громад, регламенти рад тощо), так і загальних, загальнонаціональних (Конституції, законів, підзаконних актів) норм права.

У системі права муніципальне право насамперед належить до публічного права, оскільки воно стосується головним чином самостійного виду публічної влади – муніципальної влади, яка належить територіальним громадам і здійснюється ними безпосередньо або через утворювані ними органи, а також регулює відносини, пов'язані із реалізацією та захистом прав людини і

громадянина у сфері місцевого самоврядування – муніципальних прав людини<sup>1</sup>. Але оскільки частина муніципально-правових норм регулюють відносини у сфері приватних, індивідуальних інтересів юридично рівних суб'єктів (членів територіальних громад, юридичних осіб), то доцільно відносити муніципальне право до публічної галузі з елементами приватної.

Проблемність назви «муніципальне право» полягає передусім у тому, що в Конституції України використаний термін «місцеве самоврядування» і не вживається термін «муніципалітет», під яким, зазвичай, розуміють сукупність виборних органів системи місцевого самоврядування, «муніципальне утворення» як міське чи сільське поселення, в межах якого здійснюється місцеве самоврядування і існує муніципальна власність, місцевий бюджет, виборні органи місцевого самоврядування.

Разом з тим у Конституції України як одна з форм власності закріплюється комунальна власність – власність територіальних громад сіл, селищ, міст. Тому деякі вчені пропонують називати нову галузь права комунальним правом, яке по суті є правом місцевого самоврядування.

Але термін «комунальне право» з ряду причин не сприймається в Україні. В юридичній, науковій, навчальній та іншій літературі все частіше вживається термін «муніципальне право». Відповідну назву мають навчальні дисципліни у закладах вищої освіти.

Поступово в науковій доктрині формується поняття «муніципальна влада» під якою розуміється легітимне, визнане та гарантоване державою публічно-самоврядне волевиявлення територіальної громади щодо здійснення її функцій і повноважень, спрямованих на реалізацію прав та свобод людини і громадянина та вирішення питань місцевого значення шляхом прийняття і реалізації правових актів у порядку передбаченому Конституцією і законами України, а також нормативними актами місцевого самоврядування<sup>2</sup>

Аналіз наявних у науковій літературі визначень муніципального права дозволяє їх об'єднати в групи за окремими критеріями.

По-перше, більшість науковців погоджується, що це галузь національної системи права.

По-друге, визначення відрізняються рівнем деталізації та конкретизації предметної характеристики (територіальні, фінансово-економічні, правові основи місцевого самоврядування, державні гарантії та організаційно-правові форми його здійснення, повноваження органів місцевого самоврядування).

По-третє, зазначені поняття муніципального права розрізняються за рівнем конкретизації суб'єктного складу суспільних відносин.

Таким чином, муніципальне право – це самостійна галузь національної системи права, яка становить собою сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які складаються в процесі визнання, становлення,

---

<sup>1</sup> Батанов О. В. Концепт «муніципальне право – комплексна галузь права»: критичний аналіз сучасних підходів. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Сер. : *Право*. 2023. Вип. 16 (28). С. 18.

<sup>2</sup> Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики : монографія. Київ : Юридична думка, 2010. С. 220.



організації та здійснення муніципальної влади, реалізації та захисту муніципальних прав особистості, виражають публічні та приватні, соціально-економічні та політичні цінності муніципальної демократії.

Предмет і метод правового регулювання – це найбільш суттєві підстави для поділу системи права на галузі. Щоб визначити муніципальне право, необхідно встановити як характерні, так і специфічні ознаки суспільних відносин, які ним регламентуються. Отже, предметна визначеність – обов'язкова умова формування і розвитку будь-якої галузі права.

Суспільні відносини, які є предметом муніципального права, становлять собою складну систему економічних, фінансових, соціально-культурних, політичних, організаційно-управлінських відносин, що виникають у процесі організації та здійснення муніципальної влади, вирішення населенням питань місцевого значення.

Предмет муніципального права становить собою певну систему, основними складниками якої є відносини, що пов'язані з діяльністю:

- представницьких органів місцевого самоврядування (рад) та депутатів місцевих рад;
- виконавчих органів місцевого самоврядування та муніципальних службовців;
- сільських, селищних, міських голів;
- органів самоорганізації населення;
- уповноважених суб'єктів щодо організації та проведення місцевих виборів, референдумів та відносини, що складаються в процесі інших форм безпосереднього волевиявлення територіальних громад;
- відносини органів місцевого самоврядування з органами державної влади, іншими органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян та підприємствами, установами, організаціями.

До предмета муніципального права включають також фінансові, цивільні, земельні, соціальні, трудові, житлові та інші відносини, що є дискусійним.

Таким чином, предмет муніципального права – це суспільні відносини, які виникають в процесі визнання, становлення, організації та здійснення муніципальної влади (вирішення територіальними громадами, органами та посадовими особами публічної влади питань місцевого значення), а також реалізації та захисту муніципальних прав людини.

Метод муніципального права – це сукупність імперативних, диспозитивних, рекомендаційних способів (засобів) впливу на суспільні відносини, які складаються в процесі організації та функціонування місцевого самоврядування, а також реалізації форм безпосередньої демократії щодо вирішення питань місцевого значення.

Пріоритетним є імперативний метод, оскільки норми цієї галузі регулюють насамперед відносини влади, народовладдя, які опосередковує собою місцеве самоврядування. Імперативний метод характеризується тим, що відповідні норми права не передбачають альтернативної поведінки чи діяльності.

Диспозитивний метод переважно запозичений із галузей приватного права й застосовується в процесі укладення угод суб'єктами місцевого самоврядування з іншими юридичними особами, а також з органами державної влади. Територіальні громади мають у своїй власності рухоме й нерухоме майно. Органи місцевого самоврядування, які управляють цим майном, можуть укладати різні договори щодо розпорядження ним чи його набуття.

Методи рекомендацій (порад) та декларацій (проголошення принципів тощо) характерні, зокрема, для міжнародно-правових актів (хартій, декларацій) та статутів територіальних громад.

Наступне питання стосується системи муніципального права, до якої входять муніципально-правові норми та муніципально-правові інститути. Муніципально-правова норма – це встановлений народом, державою (в тому числі шляхом ратифікації), територіальною громадою або органами місцевого самоврядування загальнообов'язковий припис, що містить правило поведінки суб'єктів суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування, розраховане на багаторазове застосування, забезпечене організаційно, матеріально-фінансово, а в разі необхідності іншими засобами, у тому числі примусу публічної влади.

Слід мати на увазі, що класифікація муніципально-правових норм може бути проведена за різними критеріями:

- За юридичною силою розрізняють: конституційні, законодавчі норми, норми підзаконних актів та норми суб'єктів місцевого самоврядування.
- За змістом волі норми поділяються: уповноважуючі, зобов'язуючі, забороняючі, дозвільні.
- За способом вираження волі муніципально-правові норми поділяють на: імперативні, диспозитивні, рекомендаційні, декларативні.
- За характером здійснюваних функцій муніципально-правові норми класифікують на: правотворчі, установчі, регулятивні, охоронні та інформаційні.
- Залежно від характеру відносин, що регулюють муніципально-правові норми, розрізняють матеріальні та процесуальні (процедурно-процесуальні) норми.
- В залежності від меж дії муніципально-правові норми бувають загальні та інституційні (підгалузеві).
- За простором і територією дії муніципально-правові норми поділяють на: ті, що діють на всій території України, ті, що діють в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць.
- За часом дії муніципально-правові норми бувають: постійні, тимчасові.

Також до основних складових системи муніципального права належать його інститути. Вони являють собою групи правових норм, що регулюють найбільш споріднені муніципальні відносини, тобто системи відносин у сфері місцевого самоврядування. Наявність інститутів муніципального права об'єктивно зумовлюється насамперед наявністю відносно самостійних, внутрішньо споріднених за змістом і формою груп муніципальних відносин,

наприклад місцеві вибори, референдуми та інші форми безпосереднього волевиявлення територіальних громад, організація і діяльність представницьких органів місцевого самоврядування, організація і діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування, статус сільських, селищних, міських голів тощо.

Функції муніципального права як галузі права доцільно визначати як основні напрями та види впливу муніципального права на суспільні відносини, які виникають в процесі визнання, становлення, організації та здійснення муніципальної влади, а також реалізації та захисту муніципальних прав людини<sup>3</sup>.

Юридичні особливості та кваліфікації функцій муніципального права знаходять своє логічне продовження в кожній самостійній групі цих функцій, які можна виділяти відповідно до відповідних критеріїв поділу. До цих критеріїв, що є основою розмежування та ранжування функцій муніципального права, слід віднести:

а) об'єкти впливу муніципального права. За цим критерієм необхідно розрізняти такі об'єктні функції муніципального права, з числа основних, як:

- політична функція,
- економічна функція,
- соціальна функція,
- ідеологічна функція
- екологічна функція
- культурна (духовна)
- оборонна

б) способи і засоби впливу муніципального права на відповідні суспільні відносини. До таких функцій слід відносити:

- регулятивну,
- установчу,
- охоронну,
- контрольну,
- інтегративну (системоутворюючу),
- правотворчу, правозастосовчу,
- інформаційну,
- аксіологічну

в) умови впливу муніципального права на відповідні суспільні відносини. До таких функцій слід відносити

- темпоральні (постійні та тимчасові) і
- територіальні (загальнодержавні та місцеві)<sup>4</sup>.

Розглядаючи третє питання, необхідно звернути увагу на розгалуженість джерел муніципального права. Основними видами джерел муніципального права є:

- Конституція України;

<sup>3</sup> Батанов О. В. Функції муніципального права як галузі права: дискусійні питання теорії. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Сер. : Право.* 2023. Вип. 80, ч. 1. С. 100.

<sup>4</sup>Батанов О. В. Проблеми класифікації функцій муніципального права як галузі права. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 6. С. 96–97.

- Міжнародно-правові акти ратифіковані парламентом (Європейська хартія місцевого самоврядування);
- Закони України («Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про асоціації органів місцевого самоврядування», «Про столицю України – місто-герой Київ», «Про транскордонне співробітництво», «Про службу в органах місцевого самоврядування» та ін.);
- підзаконні нормативно-правові акти органів державної влади, нормативно-правові акти суб'єктів системи місцевого самоврядування, нормативно-правові акти органів влади Автономної Республіки Крим, нормативний договір, рішення виборчих комісій.

До джерел муніципального права варто відносити рішення Конституційного Суду України, але це питання суперечливе, адже з одного боку його функцій належить лише тлумачення норм права, а не прийняття нових норм, але з іншого саме Конституційний суд може визнати неконституційними нормативні акти (повністю або частково) і це справляє значний вплив на муніципально-правове регулювання.

Останнім часом одним із джерел муніципального права почали визнавати рішення Європейського суду з прав людини. Вони впливають як на загальний стан національної правової системи, так і на окремі її галузі, серед яких і муніципальне право. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. № 3477-IV регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з упровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення кількості заяв до Європейського суду з прав людини проти України.

Розглядаючи питання про муніципально-правові відносини здобувач має звернути увагу на те, що муніципально-правові відносини – це регульовані нормами муніципального права суспільні відносини, пов'язані з організацією та функціонуванням місцевого самоврядування.

Муніципально-правові відносини мають спільні риси з іншими правовідносинами і насамперед з конституційно-правовими, адміністративно-правовими, фінансово-правовими, оскільки муніципальне право є комплексною галуззю публічного права й інститутом конституційного права.

Разом з тим муніципально-правові відносини мають ряд особливостей, зокрема щодо територіальної сфери цих відносин, щодо їх суб'єктів і об'єктів, значне коло яких не характерне для інших правовідносин, а також щодо прав і обов'язків суб'єктів цих відносин та їх форм.

Основними елементами муніципально-правових відносин, як і інших правовідносин, є суб'єкти, об'єкти, суб'єктивні права і юридичні обов'язки суб'єктів цих відносин та юридичні факти.

Об'єктами муніципально-правових відносин є влада народу; державна влада; права, свободи й обов'язки людини і громадянина; влада територіальних громад; питання місцевого значення; функції (напрями і види діяльності) суб'єктів місцевого самоврядування; об'єкти комунальної власності; місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, місцеві податки і збори, місцеві позики; природні блага, природні об'єкти, природні ресурси, об'єкти природно-заповідного фонду, земля; духовні блага (освіта, наука, культура, інформація, пам'ятки історії, культури, архітектури, містобудування); соціальні блага (об'єкти житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку, охорони здоров'я, фізкультури і спорту тощо); програми економічного та соціально-культурного розвитку сіл, селищ, міст; цільові програми з інших питань самоврядування; плани підприємств і організацій; адміністративно-територіальний устрій тощо.

Суб'єктами муніципально-правових відносин є учасники цих відносин, які мають відповідні суб'єктивні права і виконують відповідні юридичні обов'язки в межах і порядку, передбачених муніципально-правовими нормами. Основними суб'єктами муніципально-правових відносин є: Український народ, Українська держава; органи державної влади; політичні партії і громадські організації, їх об'єднання і осередки; громадяни України; територіальні громади, жителі відповідних адміністративно-територіальних одиниць; представницькі органи місцевого самоврядування (місцеві ради), виконавчі органи місцевих рад; сільські, селищні, міські голови, органи самоорганізації населення, депутати місцевих рад, посадові особи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації; асоціації та інші об'єднання органів місцевого самоврядування; юридичні особи.

Підставами виникнення, зміни та припинення муніципально-правових відносин є юридичні факти, що поділяються на дії та події.

Оскільки муніципально-правові відносини – це головним чином публічні, владні відносини, які ґрунтуються на природному праві жителів сіл, селищ, міст самостійно вирішувати питання місцевого значення, основними юридичними фактами, що зумовлюють їх виникнення, зміну та припинення, є дії, зокрема прийняття актів суб'єктами системи місцевого самоврядування.

Необхідно пам'ятати, що саме фізичні особи є повноцінними суб'єктами місцевого самоврядування. Як суб'єкти муніципально-правових відносин вони можуть реалізовувати:

- право знайомитися в органах місцевого самоврядування з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею;
- право брати участь у місцевих референдумах, вільно обирати й бути обраними до органів місцевого самоврядування;
- право на рівний доступ до служби в органах місцевого самоврядування;

- право проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про які завчасно сповіщаються органи місцевого самоврядування;
- право на індивідуальні чи колективні звернення (петиції) до органів місцевого самоврядування;
- право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону; право громадян користуватися для задоволення своїх потреб об'єктами права комунальної власності;
- право на соціальний захист, яке гарантується створенням мережі комунальних закладів для догляду за непрацездатними та ін.

Важливим питання є і проблема муніципально-правової відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності, що має політико-правовий характер, настає за скоєння суб'єктами муніципально-правових відносин протиправного діяння та полягає у несприятливих, негативних наслідках для вказаних суб'єктів вчинення правопорушення передбачених нормами муніципального права.

До загальних ознак муніципально-правової відповідальності доцільно віднести такі: а) вона пов'язана із засудженням протиправної поведінки правопорушника; б) вона настає лише за вчинення муніципально-правового делікту; в) вона спирається на публічно-правовий примус; г) вона виражається у настанні негативних юридичних наслідків для суб'єкта вчинення муніципально-правового делікту; д) вид і міра муніципально-правової відповідальності, які можуть бути застосовані до правопорушника, чітко встановлюються санкцією муніципально-правової норми; є) притягнення до муніципально-правової відповідальності здійснюється з обов'язковим дотриманням певного процедурно-процесуального порядку<sup>5</sup>.

До специфічних ознак муніципально-правової відповідальності належать такі:

- суб'єктом притягнення до муніципально-правової відповідальності, як правило, є орган місцевого самоврядування або посадова особа місцевого самоврядування. Проте іноді таким суб'єктом можуть бути керівники органів державної влади, правоохоронних органів, територіальна громада та окремі її члени;
- вона спрямована на захист прав та інтересів територіальної громади; в) вона забезпечує відповідність муніципально-правових відносин нормам об'єктивного права. Як наслідок, своєрідною ознакою муніципально-правової відповідальності є її локальний, місцевий і комплексний характер;
- вона є засобом реалізації народовладдя в системі місцевого самоврядування;

<sup>5</sup> Слободяник Т. М. Муніципально-правова відповідальність місцевих рад та сільських, селищних, міських голів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2016. С. 203–204.

- вона володіє своєрідним спектром санкцій, що передбачені нормами муніципального права;
- вона носить не лише правовий, а й політичний характер. Як наслідок, для муніципально-правової відповідальності особливістю є своєрідність суб'єктивної сторони муніципально-правового делікту, позаяк притягнення до муніципально-правової відповідальності може здійснюватися і без вини суб'єкта муніципально-правового делікту, оскільки встановити психічне відношення колективного суб'єкта (наприклад, місцевої ради) до муніципального правопорушення фактично неможливо;
- для муніципально-правової відповідальності є характерним специфічна система суб'єктів, що уповноважені на вирішення питань щодо притягнення до цього виду відповідальності;
- вона носить диспозитивний характер, оскільки притягнення до цього виду юридичної відповідальності залежить від волі суб'єктів (депутатів місцевої ради, територіальної громади, фізичних і юридичних осіб тощо), що уповноважені згідно з правовими приписами муніципального права на ініціювання питання щодо початку реалізації муніципально-правової відповідальності<sup>6</sup>.

Органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до ч.1 ст.74 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») перед:

- територіальною громадою,
- державою,
- юридичними і фізичними особами.

Підставою відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальною громадою є: порушення Конституції або законів України; обмеження прав і свобод громадян; незабезпечення здійснення наданих їм законом повноважень. А конституційними формами відповідальності у даному випадку можуть бути:

- відкликання депутата місцевої ради виборцями;
- дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови за рішенням місцевого референдуму;
- дострокове припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної у місті ради за рішенням місцевого референдуму.

Підставами відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед юридичними та фізичними особами є: прийняття неправомірних рішень, а також дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, якими заподіяно шкоду юридичним і фізичним особам. Згідно із законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», завдана шкода

---

<sup>6</sup> Слободяник Т. М. Муніципально-правова відповідальність місцевих рад та сільських, селищних, міських голів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2016. С. 203–204.

відшкодовується за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування – за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом. Обсяг майнової відповідальності за заподіяну шкоду, а також підстави її настання, визначаються нормами цивільного права<sup>7</sup>.

До основних (власно муніципально-правових) санкцій, зокрема, належать наступні.

1. Дострокове позбавлення (зміна) конституційного статусу органу місцевого самоврядування, органу державної влади, їх посадових осіб, громадського об'єднання тощо.
2. Ліквідація конституційного порушення, зокрема, визнання неконституційними актів або їх окремих положень, зупинення дії актів органів і посадових осіб місцевого самоврядування та органів і посадових осіб державної влади
3. Відкликання депутата місцевої ради виборцями.
4. Дострокове припинення повноважень депутата за рішенням представницького органу.
5. Дисциплінарні санкції. Можна виділити таку систему засобів муніципально-дисциплінарного впливу: попередження про позбавлення слова, позбавлення слова з обговорюваного питання, усунення із зали засідання, утримання з місячної депутатської винагороди певної суми, догана, порушення питання про відкликання.
6. Майнові санкції. Так, відповідно до ст. 77 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам у результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, відшкодовується за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування – за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом<sup>8</sup>

Під час підготовки до відповіді на наступне питання здобувач має звернути увагу, що під наукою муніципального права розуміється система наукових ідей, теорій, концепцій, знань, що розкривають закономірності визнання, становлення та розвитку муніципальної влади та муніципальних прав особистості, порядок їх реалізації та гарантування, форми та методи діяльності територіальних громад, їх органів та посадових осіб у процесі вирішення питань місцевого значення, а також особливості муніципального права як галузі права. Також особливу увагу слід приділити визначенню предмета, система, джерел, функціям та методології науки муніципального права.

Останнє питання стосується муніципального права як навчальної дисципліни. Муніципальне право як навчальна дисципліна являє собою систему знань, одержаних наукою муніципального права і практикою його створення і

<sup>7</sup> Прієшкіна О. В. Деякі проблемні питання муніципальної відповідальності в Україні. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство*. 2019. Т. 24, вип. 2(35) С. 67–75.

<sup>8</sup> Топузов В. І. Муніципально-правова відповідальність в системі муніципального права України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право*. 2014. Вип. 27, т. 1. С. 119–120.



реалізації. Вона виокремилася в особливий напрям вітчизняного правознавства і є складовою частиною української правової науки.

Як навчальна дисципліна муніципальне право має більш вузький зміст, аніж наука, оскільки вивчається в рамках програм, тематичних і навчальних планів. Цей предмет у системі юридичної освіти не підміняє інші навчальні дисципліни, а впливає та стимулює розвиток різних сфер вітчизняного правознавства, сприяючи досягненню якісно нового рівня юридичної освіти в країні, особливо у умовах децентралізації публічної влади. Цілісний характер даної галузі знань визначається єдністю її об'єкта – місцевого самоврядування.



### Дайте визначення понять:

*Муніципальне право як галузь права; муніципальне право як наука; муніципальне право як навчальна дисципліна; предмет муніципального права; метод муніципального права; імперативний метод; диспозитивний метод; метод рекомендацій та декларацій; джерела муніципального права; інститут муніципального права; муніципально-правові відносин, об'єкти муніципально-правових відносин, суб'єкти муніципально-правових відносин, юридичні факти, територіальна громада базового рівня, територіальна громада асоційованого рівня, село, селище, місто, об'єднана територіальна громада. муніципально-правова норма; уповноважуючі норми; забороняючі норми; зобов'язуючі норми; матеріальні муніципально-правові норми; процесуальні муніципально-правові норми; муніципально-правова відповідальність; муніципально-правовий делікт.*

### ? Питання для самоконтролю

1. Муніципальне право: загальна характеристика.
2. Співвідношення право як галузь права, наука та навчальна дисципліна.
3. Система муніципального права: муніципально-правові інститути та норми. Їх класифікація.
4. Які існують позиції вчених щодо назви галузі «муніципальне право». В чому полягає дискусійність даної проблеми?
5. Назвіть та охарактеризуйте основні джерела муніципального права України як галузі права.
6. Основні елементи муніципально-правових відносин.
7. Види суб'єктів муніципально-правових відносин.
8. Ознаки територіальної громади як суб'єкта муніципально-правових відносин.
9. Спроможна територіальна громада: поняття, ознаки, загальна характеристика.
10. Якими є основні підстави та форми муніципально-правової відповідальності.

**Тестові завдання:**

1. Сукупність знань, наукових ідей, концепцій, теорій про місцеве самоврядування, про форми і методи його здійснення, про етапи розвитку являє собою муніципальне право як:
  - А) галузь права;
  - Б) науку;
  - В) навчальну дисципліну;
  - Г) правильна відповідь відсутня.
2. Муніципальне право як галузь права – це:
  - А) система знань;
  - Б) частина науки про право;
  - В) система правових норм;
  - Г) сукупність категорій та суджень.
3. Що є предметом муніципального права?
  - А) майнові відносини;
  - Б) відносини, що складаються у процесі організації та здійснення місцевого самоврядування;
  - В) відносини, що складаються у процесі організації та здійснення державної влади;
  - Г) відносини у сфері підприємництва.
4. Який нормативний акт визначає систему місцевого самоврядування, засади організації і діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування, їх функції, повноваження і відповідальність та гарантії місцевого самоврядування?
  - А) Європейська хартія місцевого самоврядування;
  - Б) Указ Президента України;
  - В) Муніципальний кодекс України;
  - Г) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».
5. Пріоритетним джерелом муніципального права є:
  - А) закони України;
  - Б) міжнародно-правові акти в галузі місцевого самоврядування;
  - В) Конституція України;
  - Г) Рішення Європейського суду з прав людини.
6. За змістом муніципально-правові відносини можна розділити на:
  - А) матеріальні і процесуальні;
  - Б) організаційні і правові;
  - В) місцеві і регіональні;
  - Г) правомірні і протиправні.
7. Вчинки особи, акти державних органів, інших суб'єктів, що відбуваються за волевиявленням суб'єкта правовідносин:
  - А) юридичні дії;
  - Б) юридичні події;
  - В) правотворчі юридичні факти;
  - Г) матеріальні юридичні факти.

8. Жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр, – це:
- А) місцеві ради;
  - Б) територіальна громада;
  - В) об'єднання громадян;
  - Г) місцеві державні адміністрації.
9. Згідно з Європейською Хартією місцевого самоврядування регіонами є:
- А) місто, район, село, селище;
  - Б) мікрорайон, квартал, вулиця, будинок;
  - В) обидві відповіді правильні;
  - Г) правильних відповідей немає.
10. Сутність теорії дуалізму муніципального управління полягає в тому, що:
- А) муніципальні органи, здійснюючи відповідні управлінські функції, виходять за межі місцевих інтересів, і відповідно повинні діяти як інструмент державної адміністрації;
  - Б) органи місцевого самоврядування є незалежними від держави;
  - В) обидві відповіді правильні;
  - Г) правильних відповідей немає.
11. Спроможною територіальною громадою є...:
- А) територіальна громада, яка може забезпечити належний рівень освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства;
  - Б) територіальна громада з обмеженими ресурсами, недостатніми для соціального та економічного розвитку, але яка має намір об'єднатись з сусідніми громадами;
  - В) територіальна громада, у якій місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення її органами місцевого самоврядування питань місцевого значення, передбачених законодавством, в інтересах жителів громади;
  - Г) територіальна громада, яка повністю фінансується за кошти державного бюджету.
12. Муніципально-правові відносини як відносини з приводу організації і здійснення публічної влади мають переважно:
- А) диспозитивний характер;
  - Б) імперативний характер;
  - В) рекомендаційний характер;
  - Г) усі відповіді є вірними.
13. Систему муніципального права складають:
- А) нормативно-правові акти і підзаконні нормативно-правові акти муніципального права;
  - Б) інститути і норми муніципального права;
  - В) суб'єкти і об'єкти муніципального права;
  - Г) суб'єкт, об'єкт, зміст, юридичний факт.

14. До суб'єктів муніципально-правових відносин НЕ належать:
- А) український народ;
  - Б) органи державної влади;
  - В) юридичні особи;
  - Г) духовні блага.
15. У чому полягає суть політичної функції муніципального права як науки:
- А) формування справжніх політичних переконань і орієнтації у сфері місцевого самоврядування;
  - Б) сприяння повноцінній юридичній освіченості;
  - В) полягає в пошуках фундаментальних вирішень питань, що стоять перед муніципально-правовою наукою;
  - Г) проголошення первинної ролі територіальної громади в процесі здійснення завдань і функцій місцевого самоврядування, виділення в системі форм власності особливого виду публічної власності – комунальної.
16. До методів муніципального права як науки відносяться:
- А) імперативний;
  - Б) синергетичний;
  - В) диспозитивний;
  - Г) рекомендаційний.
17. До джерел муніципального права як науки відносять:
- А) акти Президента України;
  - Б) монографії;
  - В) дисертації;
  - Г) усі відповіді є вірними.
18. Муніципальне право як навчальна дисципліна – це:
- А) сукупність знань, наукових ідей, концепцій, теорій про місцеве самоврядування, про форми і методи його здійснення, про історію розвитку тощо;
  - Б) галузь права України, норми якої виражають волю й інтереси її народу, держави та територіальних громад і регулюються суспільні відносини у сфері місцевого самоврядування;
  - В) система знань, одержаних наукою муніципального права і практикою його створення і реалізації;
  - Г) правильна відповідь відсутня.
19. Наука муніципального права являє собою:
- А) систему норм права, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з виникненням, формуванням та організацією місцевого самоврядування;
  - Б) систему наукових ідей, теорій, концепцій, знань про суспільні відносини, пов'язані з виникненням, формуванням та організацією місцевого самоврядування;
  - В) навчальну юридичну дисципліну;
  - Г) систему знань, що викладається у вищих навчальних закладах.
20. Членами територіальної громади міста є:
- А) жителі, що постійно проживають і зареєстровані на території міста;
  - Б) особи наділені муніципально-правовою дієздатністю;

- В) жителі, що постійно проживають на території міста;  
Г) особа, наділена активним і пасивним виборчим правом.

### ✿ Практичні завдання:

1. Знайдіть у нормативно-правових актах муніципального права та впишіть імперативні та диспозитивні, уповноважуючі, зобов'язальні та забороняючі, регулятивні та охоронні норми. Результати оформити у таблицю.

№	Види норми	Приклади з нормативно-правових актів
1	Імперативні	
2	Диспозитивні	
3	Уповноважуючі	
4	Зобов'язальні	
5	Забороняючі	
6	Регулятивні	
7	Охоронні	

### 2. Практичне завдання.

Знайдіть статут територіальної громади будь-якого населеного пункту (за вибором). Після ознайомлення з текстом статуту здійсніть його аналіз за наступним планом:

- ✓ рік та форма затвердження статуту;
- ✓ чи врегульовано статутом питання символіки населеного пункту (якщо так, то яка це символіка?);
- ✓ наявність у населеного пункту міст-побратимів;
- ✓ чи встановлено статутом особливі свята (пам'ятні дати);
- ✓ встановлення статутом почесних звань населеного пункту;
- ✓ порядок проведення зборів громадян та передбачений мінімальний кворум;
- ✓ порядок реалізації місцевих ініціатив, кількість громадян, яка має підтримати ініціативу для її обов'язкового розгляду;
- ✓ порядок внесення змін до статуту населеного пункту;
- ✓ чи вносилися до статуту зміни;

### 3. Заповнити таблицю.

Користуючись переліком рекомендованої літератури та нормативно-правовим актами, заповніть таблицю, яка стосується спроможної територіальної громади.

№	Критерій	Тлумачення
1	Поняття спроможної територіальної громади	
2	Потенційні ознаки спроможної територіальної громади	
3	Функціональні ознаки спроможної територіальної громади	

4	Переваги спроможної територіальної громади	
5	Утворення спроможної територіальної громади	
6	Ресурси спроможної територіальної громади	
7	Повноваження спроможної територіальної громади	

#### 4. Складіть схеми:

- ✓ джерела муніципального права;
- ✓ система муніципального права;
- ✓ класифікація муніципально-правових норм
- ✓ функції територіальної громади;
- ✓ ознаки територіальної громади.

#### 5. Ознайомтесь з рішенням Європейського суду з прав людини у справі «Рисовський проти України» (29979/04). Визначте:

- ✓ фактичні обставини справи;
- ✓ яке право було порушено;
- ✓ до яких висновків дійшов Суд;
- ✓ суть принципів законності та належної адміністрації.

#### 4. Вирішити кросворди №1, №2

## **ТЕМА № 2 «Становлення та розвиток місцевого самоврядування: світовий та український досвід»**

### **План:**

1. Зародження та розвиток місцевого самоврядування: історичний аспект.
2. Поняття та сутність місцевого самоврядування.
3. Правова природа сучасних теорій та характеристика основних моделей місцевого самоврядування в світовій практиці державотворення.
4. Принципи місцевого самоврядування України: поняття, види, правове закріплення.
5. Функції та повноваження місцевого самоврядування в Україні.
6. Реформування системи місцевого самоврядування в умовах децентралізації публічної влади.
7. Конституційні засади взаємовідносин державної влади і місцевого самоврядування в умовах децентралізації публічної влади.
8. Рецепція європейських стандартів місцевого самоврядування у муніципальне право України.



### **Навчально-методичний матеріал**

Розглядаючи перше питання слід мати на увазі, що на першому етапі свого розвитку, тобто в XI-XV ст., місцеве самоврядування лише починало зароджуватись. На другому етапі, в XVI-XVII ст., вже відбувалось підпорядкування міст та інших менших форм самоорганізації населення (місцевого самоврядування) державній владі і надалі після цього місцева влада набула місцевих форм центрального підпорядкування.

Місцеве самоврядування в його сучасному розумінні з'явилося в середині XIX ст., і сам термін «місцеве самоврядування» вперше ввів в користування німецький юрист Рудольф Гнейст для визначення такого виду управління на місцях, за якого територіальні громади, що історично склались, законодавчо були наділені правом самостійного вирішення місцевих проблем.

При цьому діяльність самоврядних громад була вільна від державної адміністрації та її чиновників на місцях. У Західній Європі та Північній Америці за останні двісті років право на місцеве самоврядування, незважаючи на значну різноманітність систем, стало конституційно визнаним у більшості держав. Конституційні норми в цих країнах гарантують муніципалітетам, провінціям, іншим регіональним та територіальним угрупованням право самостійного урядування і а самоорганізації. Зовсім недавно всі посткомуністичні держави Східної Європи внесли положення про місцеве самоврядування до своїх конституцій та законів.

Наступне питання стосується поняття та сутності місцевого самоврядування. Слід зазначити в Україні місцеве самоврядування визнається й гарантується на конституційному рівні.

Основними рисами місцевого самоврядування є:

- наявність соціального управління;
- належність повноти всієї влади певній спільноті (колективу) людей;

- саморегуляція, яка виявляється в тому, що всі члени об'єднання спільно виробляють загальні рішення (правила поведінки);
- самоорганізація – проведення організаційних заходів з метою задоволення і захисту спільних інтересів;
- здійснення влади безпосередньо об'єднаними суб'єктами або через засновані ними органи;
- спільна діяльність з реалізації прийнятих рішень.

В науковій літературі існують різні погляди та розуміння поняття «місцеве самоврядування». Так, місцеве самоврядування розглядається як один з принципів конституційного ладу, форма народовладдя, особливий різновид публічної влади, міра можливої поведінки, різновид суспільного управління.

Тобто місцеве самоврядування це:

- ✓ одна із базових засад сучасної демократичної системи управління, вираження влади народу у специфічній формі і на відповідному рівні.
- ✓ передбачає можливість самостійного вирішення питань місцевого значення в інтересах населення державно-територіальної одиниці на підставі закону.
- ✓ форма публічної влади, що реалізується специфічними суб'єктами – територіальними колективами і сформованими ними органами, має особливий об'єкт – питання місцевого значення, та здійснюється на основі використання окремого виду публічної власності – комунальної (муніципальної)<sup>9</sup>.

Отже, під місцевим самоврядуванням розуміється специфічна форма публічної влади (муніципальна), політико-правовий інститут народовладдя, право та реальна здатність територіальної громади через обрані представницькі органи здійснювати управління місцевими справами в межах Конституції і Законів України.

Аналізуючи питання про правову природу сучасних теорій місцевого самоврядування лід зазначити, що найбільш поширеними є три концепції розвитку місцевого самоврядування:

- громадівська,
- державницька,
- муніципального дуалізму, але існують й інші.

Характеризуючи основні моделі місцевого самоврядування, що існують в світовій практиці необхідно більш детально зазначити, що в сучасній літературі виділяють кілька моделей місцевого самоврядування:

- англо-американську (англосаксонську),
- континентальну (французьку, романо-германську, або європейську)
- змішану модель.

Принципи місцевого самоврядування – це визначені Конституцією України та відповідними законами вихідні засади, що покладені в основу його організації і функціонування і визначають властивості та ознаки місцевого самоврядування. Закріплення в національному законодавстві таких принципів є

<sup>9</sup> Бориславська О. Місцеве самоврядування як форма децентралізації та гарантія демократичного та політичного режиму. *Вісник Львівського університету. Сер. Юридична*. 2011. Вип. 52. С. 128.



однією з вимог Європейської хартії місцевого самоврядування, до якої приєдналась Україна. Хартія визначає ряд принципів, за яких усі держави-учасниці повинні будувати свої системи місцевого самоврядування.

Принципи місцевого самоврядування науковці поділяють на дві групи:

- Загальні, тобто ті, що є універсальними, тобто властивими як місцевому самоврядуванню та його органам, так і державному управлінню та його органам, іншим органам державної влади (народовладдя, законність, гласність, колегіальність, виборність тощо);
- Спеціальні, ті, що властиві лише місцевому самоврядуванню та його органам (субсидіарності, судового захисту прав місцевого самоврядування, державної підтримки тощо).

Наступне питання стосується функцій місцевого самоврядування, які визначаються як основні або кардинальні, пріоритетні та постійні напрямки і види його здійснення, передусім щодо реалізації природного права людини і громадянина на місцеве самоврядування; охоплюють основні сторони соціальної справедливості місцевого самоврядування та призначення щодо вирішення завдань, які входять до кола питань місцевого значення; відображають недержавну природу місцевого самоврядування; дають відповідь на питання, чим має займатися місцеве самоврядування та розкривають матеріальний зміст публічно-владної діяльності суб'єктів його системи; характеризують способи, засоби, методи, за допомогою яких забезпечується реалізація публічно-владних прерогатив місцевого самоврядування<sup>10</sup>.

Функції місцевого самоврядування – це кардинальні, однорідні, постійні напрями або види (сторони) публічно-владної діяльності територіальних громад, органів та посадових осіб місцевого самоврядування щодо вирішення питань місцевого значення, зумовлені об'єктивними потребами муніципального розвитку з точки зору внутрішніх і зовнішніх завдань місцевого самоврядування, у яких виражаються і конкретизуються сутність та соціальне призначення муніципальної влади<sup>11</sup>. Тобто фактично функціями місцевого самоврядування є регламентовані визначені Конституцією і законами України основні напрями діяльності територіальних громад, органів місцевого самоврядування з вирішення завдань місцевого самоврядування.

Від поняття «функції місцевого самоврядування» слід відмежовувати поняття «функції органів місцевого самоврядування» які визначають як основні напрями і види муніципальної діяльності, пов'язані з реалізацією права громадян на участь у місцевому самоврядуванні, що виражають волю й інтереси місцевих жителів і забезпечують здійснення ними взаємовідносин з державою, її органами, органами місцевого самоврядування в межах Конституції і законів України.

<sup>10</sup> Лихачов С. В. Щодо функцій органів місцевого самоврядування в Україні. *Форум права*. 2010. № 2. С. 272–276.

<sup>11</sup> Батанов О. В. Муніципальне право України : підручник / від. ред. М. О. Баймуратов. Харків : Одиссей, 2008. С. 393.

Класифікувати функції місцевого самоврядування можна за кількома критеріями.

1. За сферами муніципальних правовідносин:

- соціально-економічна;
- духовно-культурна (ідеологічна);
- бюджетно-фінансова
- організаційно-господарська
- земельно-екологічна
- оборонно-мобілізаційна
- дозвільно-реєстраційна
- інформаційно-комунікативна

2. За призначенням у механізмі муніципально-правового регулювання

- правотворча (нормотворча)
- правозахисна
- правоохоронна
- правореалізаційна
- представницька
- установча
- контрольна

3. За напрямками діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування

- внутрішні функції,
- зовнішні функції,

Питання про функції та повноваження місцевого самоврядування в Україні полягає у розумінні того, що повноваження місцевого самоврядування можуть реалізуватися безпосередньо членами територіальної громади, оскільки вона виступає первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень і може самостійно вирішувати будь-яке питання місцевого значення, віднесене законодавством до відання місцевого самоврядування.

Деякі питання можуть вирішуватися тільки безпосередньо населенням відповідної громади, яким належить право обирати представницькі органи місцевого самоврядування і сільського, селищного, міського голову, виражати свою волю на місцевому референдумі, загальних зборах громадян, реалізувати право на місцеві ініціативи, громадські слухання, здійснювати контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

Однак більшість повноважень реалізується органами і посадовими особами місцевого самоврядування. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» окремо закріплює повноваження представницьких органів місцевого самоврядування, їх виконавчих органів, посадових осіб місцевого самоврядування, які можна поділити на:

- виключні
- власні (обов'язкові та факультативні)

- делеговані

Варто зазначити, що в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» відсутній чіткий перелік функцій місцевого самоврядування, наявність відповідних функцій можна тлумачити, виходячи із повноважень органів місцевого самоврядування. Повноваження відповідних органів місцевого самоврядування формуються виходячи із його функцій та безпосередньо для їх реалізації. До основних повноважень територіальної громади як суб'єкта місцевого самоврядування можна віднести: економічний розвиток, розвиток інфраструктури, формування стратегії розвитку відповідної територіальної громади, питання містобудування, соціально-культурні повноваження, забезпечення житлово-комунальними послугами, забезпечення транспортного обслуговування населення, гарантування та забезпечення громадської безпеки, питання освіти, охорони здоров'я, забезпечення благоустрою відповідної території<sup>12</sup>.

Розглядаючи наступне питання необхідно звернути увагу, що у теоретичних і практичних дослідженнях поняття «децентралізація» є багатоаспектним та розглядається різнопланово. На семантичному рівні децентралізація (від латинського *de* – протиставлення, *centralis* – центральний) трактується як знищення, ослаблення або скасування централізації. Тобто – це система розподілу функцій і повноважень між державним і місцевими рівнями управління із розширенням прав останніх. Роль децентралізації управління в процесах становлення інституту місцевого самоврядування є визначальною. Адже децентралізація є своєрідною системою управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до органів місцевого самоврядування.

Схвалена Кабінетом Міністрів України 1 квітня 2014 року Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні викликана політичними процесами, що відбуваються в державі й суспільстві на шляху євроінтеграції. Вона передбачає децентралізацію, створення належних матеріальних (майно, зокрема земля, що перебувають у власності територіальних громад), фінансових (податки та збори, що пов'язані з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці) та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень.

До основних завдань, що лежать в основі децентралізації варто віднести:

- передачу повноважень від органів виконавчої влади на рівень територіальних громад і закріплення за ними достатніх фінансових ресурсів;
- чітке розмежування повноважень між органами виконавчої влади та між різними рівнями органів місцевого самоврядування;
- посилення відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування за свої рішення перед виборцями і державою.

<sup>12</sup> Гливік А. О. Функції місцевого самоврядування в умовах трансформації політичної системи України. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 187.

Останнє питання стосується взаємовідносин державної влади і місцевого самоврядування, хоча на сьогоднішній день воно є досить дискусійним і передбачає самостійний аналіз здобувачем на підставі чинного законодавства.

Подальше зміцнення організаційно-правових засад місцевого самоврядування повинно здійснюватися з урахуванням комплексного підходу до предмету законодавчого регулювання, послідовності та узгодженості законотворчої діяльності, апробації законотворчих розробок на практиці, їх погодження з органами місцевого самоврядування та їх асоціаціями, необхідного фінансового обґрунтування законопроектів, постійного наукового моніторингу, супроводженні та експертизі законотворчих розробок, проведенні законодавчих державно-правових експериментів у галузі місцевого самоврядування.

Наукове дослідження відповідності місцевого самоврядування демократичним європейським традиціям визначило такі його особливості

1) дефіцит законодавства щодо місцевого самоврядування, особливо в частині чіткого розмежування повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

2) велика кількість делегованих повноважень та недосконалість їх статусу позбавляє суб'єкти місцевого самоврядування фінансової та організаційно-правової самостійності;

3) здійснення адміністративної реформи на місцевому і регіональному рівнях на засадах децентралізації, деконцентрації владних повноважень, субсидіарності, консолідації ресурсного забезпечення і стратегічного планування розвитку територіальних громад;

4) відсутність прозорих процедур розв'язання так званих компетенційних спорів і конфліктних ситуацій на місцевому і регіональному рівнях, у першу чергу, у судовому порядку;

5) невиконання і неімplementованість у повному обсязі у національне законодавство положень Європейської хартії місцевого самоврядування; необізнаність з її змістом представників місцевого самоврядування, державних службовців, громадян.

Сучасний стан державотворення в Україні супроводжується динамічним процесом реформування системи законодавства в напрямку децентралізації влади, поступовим оновленням інституційного дизайну конституційного механізму публічної влади, виокремленням муніципальної влади як окремого виду публічної влади. Цей процес супроводжується рецепцією окремих ідей, концепцій, доктрин, інститутів та норм муніципальним правом України. Рецепція також є необхідною в умовах розвитку та модернізації муніципального права і відіграє важливу роль в контексті сучасного процесу євроінтеграції та необхідності адаптації існуючої національної системи права до вимог європейської.

Рецепцію можна розглядати у кількох аспектах: по-перше, як сприйняття правом тієї чи іншої держави норм (положень) раніше існуючих держав. Тобто відбувається перенесення норм з одного історичного етапу розвитку правової системи в інший. По-друге, під рецепцією розуміється технічне прийняття

відповідними органами державної влади норм права, які текстуально повторюють норми міжнародно-правових актів сприяючи тим самим виконанню взятих на себе міжнародних зобов'язань. По-третє, рецепцію можна розуміти як нав'язування (змушування) прийняття норм права однією державою іншій внаслідок певного політичного тиску. По-четверте, під рецепцією можна також розуміти добровільне запозичення норм права певної держави у разі пробільності правового регулювання певного кола суспільних відносин.

Насамперед варто зазначити, що рецепція це об'єктивне явище правової дійсності і тривалий перманентний процес міждержавної взаємодії. рецепція може мати як конструктивні наслідки, що сприяють розвитку системи місцевого самоврядування, так і деструктивні, що викликають відторгнення і призводять до відповідних правових деформацій. Особливо це стосується інноваційних тенденцій рецепції розвитку інституційно-системних механізмів сприйняття новітніх правових ідей, принципів, норм із поступовим їх впровадженням, що базується на використанні нових науково-технічних винаходів в процесі підвищення ефективності функціонування окремих муніципально-правових інститутів<sup>13</sup>.

Сутнісна характеристика рецепції у муніципальному праві виявляється у сприйнятті, впровадженні та засвоєнні різнопланового правового матеріалу як доктринального (ідеї, принципи, доктрини, концепції та ін.), так і нормативного (правові норми, інститути, галузі та ін.), а також міжнародних правових норм. При цьому варто зазначити, що механізм муніципально-правової рецепції може починатись від сприйняття доктринальної ідеї і завершуватись засвоєнням та ефективним функціонуванням муніципально-правової норми чи інституту.

Отже, під рецепцією в муніципальному праві розуміється муніципально-правовий феномен та процес міждержавної правової взаємодії, що має крестемпоральний характер та полягає у можливості чи необхідності сприйняття, впровадження та засвоєння зарубіжних муніципально-правових ідей, доктрин, концепцій, норм, інститутів (міжнародно-правової норми) національною системою права з метою модернізації та розвитку системи місцевого самоврядування.



### **Дайте визначення понять:**

*Абсолютна монархія, правова держава, феодална держава, громада, статут, хутір, звичаєве право, віче, верв, старостинська адміністрація, господарська (громадсько-господарська) теорія місцевого самоврядування, теорія вільної громади (теорія природних прав громади), державницька теорія місцевого самоврядування, теорії муніципального дуалізму, англосаксонська модель, континентальна модель, змішана (гібридна) модель, магдебурзьке право, функції місцевого самоврядування, повноваження місцевого самоврядування, власні повноваження, делеговані повноваження, децентралізація, рецепція у муніципальному праві, принципи місцевого самоврядування.*

<sup>13</sup> Верлос Н. В. Рецепція у муніципальному праві. *Право України*. 2020. № 10. С. 110–122.

### ? Питання для самоконтролю

1. Зародження та основні етапи розвитку місцевого самоврядування.
2. Основні науково-теоретичні підходи до визначення правової категорії «місцевого самоврядування».
3. Правова природа сучасних теорій та характеристика основних моделей місцевого самоврядування.
4. Принципи місцевого самоврядування: загальна характеристика.
5. Види повноважень місцевого самоврядування за формами діяльності.
6. Класифікація повноважень органів місцевого самоврядування (виконавчих органів) за сферами суспільних відносин.
7. Класифікація функції місцевого самоврядування.
8. Основні завдання реформування системи місцевого самоврядування.
9. Що таке рецепція і яку роль вона відіграє в процесі реформування місцевого самоврядування в Україні?

### Тестові завдання:

1. У чому полягає громадська (громадівська) теорія місцевого самоврядування?
  - А) сутність самоврядування у процесі реалізації децентралізованих державно-владних повноважень недержавними суб'єктами – територіальними громадами і органами місцевого самоврядування;
  - Б) сутність самоврядування у наданні місцевій спільноті самій реалізовувати свої громадські інтереси;
  - В) сутність самоврядування у тому, що влада належить народу;
  - Г) органи місцевого самоврядування реалізують державну владу на місцях.
2. У чому полягає державна (державницька) теорія місцевого самоврядування?
  - А) сутність самоврядування у процесі реалізації децентралізованих державно-владних повноважень недержавними суб'єктами – територіальними громадами і органами місцевого самоврядування;
  - Б) сутність самоврядування у наданні місцевій спільноті самій реалізовувати свої громадські інтереси;
  - В) сутність самоврядування у тому, що влада належить народу;
  - Г) органи місцевого самоврядування реалізують державну владу на місцях.
3. Укажіть теорію, основні положення якої були сформульовані Туре в доповіді щодо законопроекту про реформу місцевого управління у національних зборах Франції у 1790 р. та знайшли своє відображення у положеннях Конституції Бельгії 1831 р. стосовно особливої «громадівської влади»; в основі цієї теорії лежала ідея природного права:
  - А) господарська (громадсько-господарська) теорія місцевого самоврядування;
  - Б) теорія вільної громади (теорія природних прав громади);
  - В) державницька теорія місцевого самоврядування;
  - Г) змішаної теорії місцевого самоврядування.
4. Яка модель місцевого самоврядування характеризується відсутністю на місцях повноважних представників центрального уряду, що опікають місцеві виборні органи; функціонування органів місцевого самоврядування

здійснюється тільки у межах компетенції, закріпленої у законі і утвердження принципу позитивного регулювання діяльності органів місцевого самоврядування?

- А) англосаксонська модель;
- Б) континентальна модель;
- В) змішана (гібридна) модель;
- Г) іберійська модель.

5. Який принцип відображується в організаційно-правових формах діяльності органів місцевого самоврядування України?

- А) принцип законності;
- Б) колегіальний принцип;
- В) принцип гласності;
- Г) принцип державної підтримки.

6. Який принцип полягає в тому, що основні суб'єкти місцевого самоврядування – територіальні громади та їх органи – не є елементами державного апарату і не належать до механізму держави?

- А) колегіальний принцип;
- Б) принцип матеріально-фінансової самостійності місцевого самоврядування;
- В) принцип організаційної самостійності;
- Г) принцип народовладдя.

7. Контрольна функція органів місцевого самоврядування являє собою:

- А) здійснення контрольних дій щодо перевірки діяльності посадових осіб, виконавчих органів і депутатів органів місцевого самоврядування;
- Б) сприяння охороні громадського порядку;
- В) прийняття та скасування нормативно-правових актів представницькими органами;
- Г) реалізацію органами місцевого самоврядування на пленарних засіданнях, де вирішують питання про кількісний склад ради, про внутрішню структуру тощо.

8. У великокнязівських містах поряд з органами міського самоврядування функціонував міський орган державної влади, очолюваний старостою, який призначався центральною владою – це:

- А) старостинська адміністрація;
- Б) міська адміністрація;
- В) територіальна громада;
- Г) віче.

9. У додержавну добу зародження місцевого самоврядування у східнослов'янських племен відбувалося в:

- А) в сім'ях;
- Б) у родах;
- В) у племенах;
- Г) одноособово.

10. До повноважень у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку відноситься:

- А) встановлення в порядку і межах, визначених законом, тарифів на побутові, комунальні, транспортні та інші послуги;
  - Б) погодження в установленому порядку кандидатур для призначення на посаду керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, які перебувають у державній власності;
  - В) статистичний облік громадян, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території;
  - Г) здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо захисту прав споживачів.
11. До делегованих повноважень у сфері житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку належить:
- А) облік громадян, які відповідно до законодавства потребують поліпшення житлових умов;
  - Б) надання відповідно до закону громадянам, які потребують соціального захисту, безоплатного житла або за доступну для них плату;
  - В) організація роботи, пов'язаної зі створенням і веденням містобудівного кадастру населених пунктів;
  - Г) організація обліку дітей дошкільного та шкільного віку.
12. Забезпечення здобуття повної загальної середньої, професійно-технічної освіти у державних і комунальних загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах слід віднести до повноважень у сфері:
- А) бюджету, фінансів та цін;
  - Б) управління комунальної власності;
  - В) будівництва;
  - Г) освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту.
13. У ст. 118 Конституції України реалізується принцип:
- А) народовладдя;
  - Б) підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;
  - В) державної підтримки та гарантій місцевого самоврядування;
  - Г) судового захисту прав місцевого самоврядування.
14. За сферами діяльності виділяються наступні функції органів місцевого самоврядування:
- А) надання соціальних послуг населенню;
  - Б) забезпечення законності та громадської безпеки;
  - В) забезпечення комплексного соціально-економічного, культурно-духовного розвитку території;
  - Г) усі відповіді є вірними.
15. До повноважень у галузі будівництва належить:
- А) заслуховування звітів про роботу керівників підприємств комунальної власності;
  - Б) прийняття рішень про організацію громадських вбиралень, стоянок та майданчиків для паркування автомобільного транспорту;



- В) організація роботи, пов'язаної зі створенням і веденням містобудівного кадастру населених пунктів;
- Г) організація місцевих ринків, ярмарків.
16. До власних повноважень щодо управління комунальної власності слід віднести:
- А) здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо захисту прав споживачів;
- Б) погодження в установленому порядку кандидатур для призначення на посаду керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, які перебувають у державній власності;
- В) вирішення питань збирання, транспортування, утилізації та знешкодження побутових відходів, знешкодження та захоронення трупів тварин;
- Г) погодження в установленому порядку кандидатур для призначення на посаду керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, які перебувають у державній власності.
17. Не є формами безпосереднього волевиявлення територіальних громад відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»:
- А) місцеві референдуми;
- Б) загальні збори громадян;
- В) вибори народних депутатів;
- Г) подання електронних петицій.
18. До повноважень у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги належить:
- А) формування та ведення реєстру територіальної громади відповідно до закону;
- Б) підготовка і внесення на розгляд ради питань щодо найменування (перейменування) вулиць, провулків, проспектів, площ, парків, скверів, мостів та інших споруд;
- В) залучення на підставі договорів адвокатів, фізичних та юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги;
- Г) централізоване тимчасове зберігання архівних документів.
19. Суб'єктом сільського самоврядування в період Київської Русі виступала:
- А) територіальна громада;
- Б) міська громада;
- В) сільська громада;
- Г) селищна громада.
20. Для вічової організації управління у часи Київської Русі характерним був розподіл повноважень між:
- А) князем та вільним населенням регіону;
- Б) князем та боярами;
- В) боярами та вільним населенням регіону;
- Г) смердами та ізгоями.

### ✿ Практичні завдання:

1. Керуючись положенням нормативно-правових актів, розтлумачте значення принципів місцевого самоврядування. **Результати роботи необхідно оформити у вигляді таблиці.**

№	Принципи місцевого самоврядування	Тлумачення (посилання на нормативно-правові акти)
1	Народовладдя	
2	Колегіальність	
3	.....	
4	.....	
5	Державної підтримки та гарантій місцевого самоврядування	
6	Судового захисту прав місцевого самоврядування	
7	.....	

2. Складіть порівняльну таблицю моделей місцевого самоврядування за наступним прикладом.

№	Модель місцевого самоврядування	Особливості	Країни, в яких модель набула розповсюдження
1	Англо-саксонська (американська)		
2	Континентальна (романо-германська, європейська)		
3	Іберійська		
4	Радянська		
5	Змішана		

3. Проаналізуйте функції місцевого самоврядування у взаємозв'язку із визначеними в чинному законодавстві повноваженнями. **Результати оформити у таблицю.**

№	Критерій класифікації функцій місцевого самоврядування	Функції місцевого самоврядування	Повноваження (вказати статтю Закону)
4.			
5.			
6.			



## ТЕМА №3 «СИСТЕМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ»

### План:

1. Система місцевого самоврядування за законодавством України.
2. Сільські, селищні, міські ради як представницькі органи місцевого самоврядування: функції та повноваження.
3. Сільський, селищний, міський голова: правовий статус, роль у системі місцевого самоврядування, функції та повноваження.
4. Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад: структура, порядок формування та функціонування.
5. Обласні та районні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад: структура, функції та повноваження.
6. Староста як посадова особа об'єднаної територіальної громади: правовий статус, функції та повноваження.
7. Органи самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування: поняття, порядок створення, функції та повноваження.
8. Районні у містах ради та їх виконавчі органи: порядок створення та особливості функціонування.
9. Асоціації та інші форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування.



### Навчально-методичний матеріал

Розглядаючи питання про систему місцевого самоврядування слід зазначити, що її можна визначити як сукупність суб'єктів і форм здійснення місцевого самоврядування через які територіальна громада реалізує надані їй повноваження та функції.

Органи, місцевого самоврядування – це структурно-функціональні, організовані колективи службовців або одного службовця, що наділяються владою у системі місцевого самоврядування.

Посадові особи місцевого самоврядування – це особи, які працюють в органах місцевого самоврядування і мають відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій та отримують зарплатню із місцевого бюджету.

У відповідності до ст. 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» систему місцевого самоврядування складають:

- територіальна громада;
- сільська/селищна/міська рада;
- сільський/селищний/міський голова;
- виконавчі органи сільської/селищної/міської ради;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- районні у містах ради ( у разі їх створення);
- органи самоорганізації населення.

Територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, а отже і суб'єктом муніципально-правових відносин, тому має специфічні

ознаки та поділяється на окремі види. Територіальною громадою є жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Тобто територіальна громада означає не просто сукупність людей, які проживають на певній території, а природну форму об'єднання місцевих жителів, які вступають у певні юридично значущі зв'язки один з одним<sup>14</sup>.

Види територіальних громад:

- основні (базового рівня) – села, селища, міста та об'єднана територіальна громада,
- факультативні (асоційованого рівня) – територіальна громада району та територіальна громада області (регіону).

Як суб'єкт муніципально-правових відносин територіальна громада має специфічні ознаки: територіальну, інтегративну, інтелектуальну, майнову та фіскальну.

Функції територіальної громади є основними напрямками й видами муніципальної діяльності цих спільнот щодо реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні, які виражають волю й інтереси місцевих жителів і забезпечують здійснення ними взаємовідносин з державою, її органами, органами місцевого самоврядування в межах Конституції і законів України.

Функції територіальної громади можна класифікувати за різними критеріями:

1. За сферами суспільних відносин: політична, економічна, контрольна, матеріально-фінансова, соціально-культурна, екологічна, бюджетно-фінансова.
2. За рівнями управління: регіонального значення («територіальний колектив – територіальний колектив»), національного значення («територіальний колектив – держава»), міжнародного значення («територіальний колектив – аналогічні інститути зарубіжних країн»).
3. За об'єктами зовнішньої діяльності: зовнішньополітична (формування асоційованого рівня самоврядування), зовнішньоекономічна (укладання угод з економічних питань з партнерами, які територіально розміщені поза межами адміністративно-територіальної одиниці, створення спільних підприємств, вільних економічних зон), зовнішньоекологічна (реалізація міжтериторіальних екологічних проектів), зовнішня соціально-культурна (реалізація соціокультурних проектів за участю представників різних територій).

Зовнішні функції, наприклад реалізуються в процесі налагодження зв'язків з містами побратимами. Запоріжжя підтримує зв'язки з Оберхаузенем (Німеччина), Магдебургом (Німеччина), Ічаном (Китай), Ашдодом (Ізраїль), Лахті (Фінляндія), Бельфором (Франція) та Бірмінгемом (Великобританія).

<sup>14</sup> Батанов О. В. Людина і муніципальне право: взаємозв'язок та розвиток. *Часопис київського університету права*. 2023. № 2. С. 34.

Розглядаючи питання про функціональну характеристику територіальної громади, доцільно зробити це на конкретному прикладі з метою кращого розуміння теми та формування необхідних практичних компетентностей.

Наприклад, територіальна громада м. Запоріжжя складається з жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, внутрішньо переміщених осіб), які мешкають у місті на законних підставах незалежно від місця народження і терміну проживання в м. Запоріжжі. Територія міста Запоріжжя складає 334 кв. км., населення – понад (7765352011р.) – 710 052 (2022 р.)<sup>15</sup>.

Жителями (мешканцями) міста визнаються

- особи, які постійно проживають у місті;
- особи, які проживають у місті тимчасово, прибули з інших місцевостей у відрядження, на навчання (студенти, курсанти, аспіранти тощо), лікування, відпочинок, на військову чи альтернативну службу (військовослужбовці та члени їхніх сімей), внутрішньо переміщені особи, за умови їх офіційної реєстрації у відповідних органах міста.

Територіальні громади мають правосуб'єктність, яка визначається у:

- 1) праві формувати органи місцевого самоврядування;
- 2) праві проводити місцеві вибори, референдуми та інші форми народовладдя;
- 3) праві управляти комунальною власністю та місцевими бюджетами.

Територіальна громада може прийняти акт локальної нормотворчості - статут територіальної громади села/селища/міста – основний документ територіальної громади. Територіальна громада має право мати свою символіку.

Зверніть увагу, що сучасний етап реформування в напрямку и децентралізації передбачає необхідність формування спроможних територіальних громад, а тому слід опрацювання нормативну базу в цьому напрямі, а саме Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні та Методику формування спроможних територіальних громад.

Аналізуючи явище спроможної територіальної громади, необхідно зазначити, що це така громада, у якій місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення її органами місцевого самоврядування питань місцевого значення, передбачених законодавством, в інтересах жителів громади.

На сучасному етапі відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» від 17.07.2020 р. в Україні офіційно визначено існування 136 районів, з них у 131 районі центрами є міста, у 5 районах (Верховинський, Голованівський, Дністровський, Щастинський та Курманський) центрами є селища міського типу.

<sup>15</sup>Чисельність населення в місті Запоріжжя. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/town/zaporozhe/> (дата звернення: 12.06.2024).

Питання адміністративно-територіального устрою визначається відповідно до Закону України «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» від 28.07.2023 р. в якому закріплено порядок утворення, ліквідації, встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних одиниць, їх найменування та перейменування, вирішення інших питань адміністративно-територіального устрою України.

Наступне питання присвячене представницьким органам місцевого самоврядування. Слід зазначити, що одними з представницьких органів територіальних громад згідно з Конституцією та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», є відповідні місцеві ради – юридичні особи, які наділяються повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність згідно із законом.

Необхідно також проаналізувати та виділити кваліфікуючі ознаки представницьких органів місцевого самоврядування:

- 1) ради є колегіальними органами, до їх складу входять депутати, обрані безпосередньо населенням;
- 2) їх діяльність поширюється на всю територію громади;
- 3) вони наділені правом представляти інтереси громадян;
- 4) приймають рішення від імені громади.

Місцевими радами вважаються сільська, селищна, міська рада; районна, обласна рада; рада об'єднаної територіальної громади (сільська, селищна, міська).

Слід зазначити, що структура сільської, селищної, міської ради складається з голови, секретаря, депутатських груп, депутатських фракцій, постійних комісій, тимчасових контрольних комісій.

Також необхідно проаналізувати основну організаційно-правову форму роботи місцевої ради – сесію. Сесія – це період роботи ради, який складається з пленарних засідань ради, а також засідань постійних комісій ради.

Розрізняють порядок організації і проведення:

- 1) першої;
- 2) чергових;
- 3) позачергових сесій.

Перша сесія скликається територіальною виборчою комісією (не пізніше як через два тижні після реєстрації кандидатів). Перше пленарне засідання першої сесії відкриває голова територіальної виборчої комісії. Голова територіальної виборчої комісії приводить до присяги сільського/ селищного/ міського голову.

Чергова сесія скликається головою відповідної ради в міру необхідності, але не менше одного разу на квартал, а з питань відведення земельних ділянок - не рідше ніж один раз на місяць.

Позачергова сесія скликається:

- секретарем ради у разі відмови голови;
- не менш як 1/3 депутатів від загального складу ради;
- не менш як 1/3 виконавчого комітету ради;

- для розгляду електронних петицій.

Позачергова сесія районної чи обласної ради може бути скликана за пропозицією голови місцевої державної адміністрації.

Рада в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі рішень більшістю голосів. Голосування може бути відкритим або таємним. При встановленні результатів голосування, до загального складу ради включається міський голова, якщо він бере участь у пленарному засіданні, і враховується його голос. Рішення ради у п'ятиденний строк з моменту його прийняття може бути зупинено міським головою і внесено на повторний розгляд ради із обґрунтуванням зауважень.

В рамках цього питання також необхідно розглянути підстави дострокового припинення повноважень місцевих рад. Повноваження місцевої ради можуть бути достроково припинені:

- 1) за рішенням місцевого референдуму, який ініціюється сільським, селищним, міським головою або 1/10 громадян, що проживають на відповідній території, якщо:
  - рада прийняла рішення з порушенням Конституції та інших законів, прав і свобод громадян, ігноруючи при цьому вимоги компетентних органів про приведення цих рішень у відповідність із законом;
  - якщо сесії ради не проводяться без поважних причин у визначені законом строки.
- 2) з дня набрання чинності актом Президента України про утворення відповідної військово-цивільної, військової адміністрації:
  - у разі введення режиму воєнного стану;
  - у разі введення режиму надзвичайного стану.

Голова сільської, селищної, міської ради очолює представницький орган місцевого самоврядування і є головною посадовою особою відповідної територіальної громади, обирається її членами на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Розглядаючи питання про повноваження голови сільської, селищної, міської ради, необхідно чітко визначити їх перелік:

- підписує рішення ради та її виконавчого комітету;
- вносить на розгляд ради пропозицію щодо кандидатури на посаду секретаря ради;
- вносить на розгляд ради пропозиції про кількісний і персональний склад виконавчого комітету відповідної ради;
- скликає сесії ради, вносить пропозиції та формує порядок денний сесій ради і головує на пленарних засіданнях ради;
- скликає загальні збори громадян за місцем проживання;
- забезпечує виконання рішень місцевого референдуму, відповідної ради, її виконавчого комітету;
- є розпорядником бюджетних коштів, використовує їх лише за призначенням, визначеним радою.



Повноваження сільських, селищних, міських голів можуть бути тимчасово покладені на керівника відповідної військово-цивільної адміністрації.

Окрему увагу слід приділити порядку обрання секретаря сільської, селищної, міської ради. Секретар сільської, селищної, міської ради обирається радою за пропозицією голови з числа її депутатів на строк повноважень ради і працює на постійній основі.

Пропозиція щодо кандидатури секретаря ради може вноситися на розгляд ради не менш як половиною депутатів від загального складу відповідної ради у разі, якщо:

- на день проведення першої сесії сільської, селищної, міської ради, обраної на чергових виборах, не завершені вибори відповідно сільського, селищного, міського голови;
- рада не підтримала кандидатуру на посаду секретаря ради, запропоновану відповідним сільським, селищним, міським головою;
- протягом тридцяти днів з дня відкриття першої сесії сільської, селищної, міської ради відповідний сільський, селищний, міський голова не вніс кандидатуру на посаду секретаря ради;
- на наступній черговій сесії після виникнення вакансії секретаря ради у зв'язку з достроковим припиненням його повноважень відповідний сільський, селищний, міський голова не вніс на розгляд ради кандидатуру на посаду секретаря ради.

Секретар сільської, селищної, міської ради:

1) у випадках, визначених Законом України «Про місцеве самоврядування», здійснює повноваження сільського, селищного, міського голови;

2) скликає сесії ради у деяких випадках, повідомляє депутатам і доводить до відома населення інформацію про час і місце проведення сесії ради, питання, які передбачається внести на розгляд ради;

3) веде засідання ради та підписує її рішення у деяких випадках;

4) організує підготовку сесій ради, питань, що вносяться на розгляд ради, забезпечує оприлюднення проектів рішень ради відповідно до законодавства;

5) забезпечує своєчасне доведення рішень ради до виконавців і населення, організує контроль за їх виконанням, забезпечує оприлюднення рішень ради відповідно законодавства, забезпечує офіційне оприлюднення рішень ради, які відповідно до закону є регуляторними актами, а також документів, підготовлених у процесі здійснення радою регуляторної діяльності, та інформації про здійснення радою регуляторної діяльності;

6) за дорученням сільського, селищного, міського голови координує діяльність постійних та інших комісій ради, дає їм доручення, сприяє організації виконання їх рекомендацій;

7) сприяє депутатам ради у здійсненні їх повноважень;

8) організує за дорученням ради відповідно до законодавства здійснення заходів, пов'язаних з підготовкою і проведенням референдумів та виборів до органів державної влади і місцевого самоврядування;

9) забезпечує зберігання у відповідних органах місцевого самоврядування офіційних документів, пов'язаних з місцевим самоврядуванням відповідної територіальної громади, забезпечує доступ до них осіб, яким це право надано у встановленому порядку;

10) вирішує за дорученням сільського, селищного, міського голови або відповідної ради інші питання, пов'язані з діяльністю ради та її органів.

Постійні комісії ради є органами ради, що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету.

Постійні комісії обираються радою на строк її повноважень у складі голови і членів комісії. Всі інші питання структури комісії вирішуються відповідною комісією. Депутати працюють у постійних комісіях на громадських засадах.

Тимчасові контрольні комісії ради є органами ради, які обираються з числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених радою питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування. Контрольні комісії подають звіти і пропозиції на розгляд ради.

Рішення про створення тимчасової контрольної комісії ради, її назву та завдання, персональний склад комісії та її голову вважається прийнятим, якщо за це проголосувало не менше однієї третини депутатів від загального складу ради.

Засідання тимчасових контрольних комісій ради, як правило, є закритими. Депутати, які входять до складу тимчасової контрольної комісії, та залучені комісією для участі в її роботі спеціалісти, експерти, інші особи не повинні розголошувати інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з її роботою.

Повноваження тимчасової контрольної комісії ради припиняються з моменту прийняття радою остаточного рішення щодо результатів роботи цієї комісії, а також у разі припинення повноважень ради, яка створила цю комісію.

У третьому питанні слід окрему увагу приділити ролі у системі місцевого самоврядування сільського, селищного, міського голови. Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади, строк повноважень якого становить п'ять років.

Сільський, селищний, міський голова:

- 1) організує роботу ради;
- 2) підписує рішення ради та протоколи сесій ради;
- 3) вносить на розгляд ради пропозицію щодо кандидатури на посаду секретаря ради;
- 4) здійснює керівництво апаратом ради; скликає сесії ради, формує порядок денний сесій ради і головує на пленарних засіданнях ради;
- 5) забезпечує виконання рішень відповідної ради;

- б) представляє раду у відносинах із державними органами, іншими органами;
- 7) звертається до суду щодо визнання незаконними актів інших органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, які обмежують повноваження ради та її органів;
- 8) укладає від імені ради договори.

Сільський, селищний, міський голова може призначати заступників, кількість та кандидатури яких попередньо погоджуються з радою.

Також слід зазначити підстави дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови. Дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови може відбутися:

1. За рішенням суду – набрання законної сили обвинувальним вироком.
2. За рішенням ради – звільнення за особистою заявою, припинення громадянства, визнання недієздатним або безвісті відсутнім, у випадку смерті.
3. За народною ініціативою.
4. У разі створення військово-цивільної адміністрації.

Четверте питання присвячене виконавчим органам сільських, селищних, міських рад – органам, які створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах законодавства України.

Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Слід зазначити, що у деяких випадках за рішенням відповідної територіальної громади або сільської ради виконавчий орган ради може не створюватися. У цьому випадку функції виконавчого органу ради (крім розпорядження земельними та природними ресурсами) здійснює сільський голова одноособово.

Розглядаючи питання про повноваження виконавчих органів обов'язково зазначити, що за структурою повноваження включають:

- власні (самоврядні) повноваження;
- делеговані повноваження.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад наділені повноваженнями у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку, в галузі бюджету, фінансів і цін, щодо управління комунальною власністю, в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку, у галузі будівництва, у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища, у сфері

соціального захисту населення, в галузі зовнішньоекономічної діяльності, в галузі оборонної роботи, щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою, у сфері реєстрації місця проживання фізичних осіб, щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги, щодо відзначення державними нагородами України, іншими повноваженнями відповідно до законодавства.

П'яте питання присвячене обласним та районним радам, які є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст. Необхідно виокремити особливості районних/обласних рад:

- 1) голова обирається відповідною радою з числа її членів на строк повноважень ради (п'ять років) або до моменту дострокового припинення його повноважень;
- 2) голова працює на постійній основі і не може мати інший представницький мандат;
- 3) в своїй діяльності голова є підзвітний раді і може бути звільнений з посади радою (якщо за його звільнення проголосувало не менше 2/3 депутатів від складу ради);
- 4) заступник голови – у районній раді, перший і другий заступники - в обласній раді;
- 5) може утворюватися президія (колегія) ради;
- 6) наявність виконавчого апарату.

Відповідно до ч. 2 ст. 143 Конституції України обласні та районні ради наділені виключною та загальною компетенцією. До виключної компетенції віднесено обрання голови ради, його заступника, звільнення їх із посади; утворення президії (колегії) ради; затвердження чисельності виконавчого апарату ради, витрат на утримання ради та її виконавчого апарату; затвердження відповідно районних, обласних бюджетів; розподіл переданих у вигляді трансфертів із державного бюджету коштів, відповідно між районними та іншими місцевими бюджетами.

До загальної компетенції належить затвердження програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контроль за їх виконанням; затвердження районних й обласних бюджетів та контроль за їх виконанням; здійснення управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад; вирішення інших питань, віднесених законом до їхньої компетенції.

Виконавчий апарат районної, обласної ради очолює голова відповідної ради, який забезпечує здійснення радою повноважень, наданих їй Конституцією та законами України: здійснює організаційне, правове, інформаційне, аналітичне, матеріально-технічне забезпечення діяльності ради; сприяє здійсненню радою взаємодії і зв'язків із територіальними громадами, місцевими органами виконавчої влади, органами та посадовими особами місцевого самоврядування.

У наступному питанні слід окрему увагу приділити правовому статусу, функціям та повноваженням старости.

Староста затверджується сільською, селищною, міською радою на строк її повноважень за пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови, що вноситься за результатами громадського обговорення (громадських слухань, зборів громадян, інших форм консультацій з громадськістю), проведеного у межах відповідного старостинського округу.

Кандидатура старости вноситься на громадське обговорення (громадські слухання, збори громадян, інші форми консультацій з громадськістю) сільським, селищним, міським головою та вважається погодженою з жителями відповідного старостинського округу, якщо в результаті громадського обговорення (громадських слухань, зборів громадян, інших форм консультацій з громадськістю) отримала таку підтримку у старостинському окрузі:

з кількістю жителів до 1500 – більше 20 відсотків голосів жителів від загальної кількості жителів відповідного старостинського округу, які є громадянами України і мають право голосу на виборах;

- з кількістю жителів від 1500 до 10 тисяч – більше 17 відсотків голосів;
- з кількістю жителів від 10 тисяч до 20 тисяч – більше 14 відсотків голосів;
- з кількістю жителів від 20 тисяч до 30 тисяч – більше 10 відсотків голосів;
- з кількістю жителів більше 30 тисяч – більше 7 відсотків голосів

Враховуються виключно голоси жителів від загальної кількості жителів відповідного старостинського округу, які є:

- громадянами України
- мають право голосу на виборах.

Староста працює на постійній основі в апараті відповідної ради та її виконавчого комітету, а в разі обрання членом цього виконавчого комітету - у виконавчому комітеті ради.

На старосту поширюються вимоги щодо обмеження сумісності його діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлені цим Законом для сільського, селищного, міського голови.

При здійсненні наданих повноважень староста:

- відповідальний і підзвітний сільській, селищній, міській раді
- підконтрольним сільському, селищному, міському голові.

Староста звітує про свою роботу перед:

- сільською, селищною, міською радою,
- жителями старостинського округу:

Звітувати староста повинен не рідше одного разу на рік, протягом першого кварталу року, наступного за звітним, а на вимогу не менш як третини депутатів - у визначений сільською, селищною, міською радою термін.

Заслуховування звіту старости перед жителями старостинського округу відбувається на відкритій зустрічі, у спосіб, що дає можливість жителям старостинського округу поставити запитання, висловити зауваження та внести пропозиції.

Інформація про відповідну зустріч, а також письмовий звіт старости оприлюднюються на офіційному веб-сайті сільської, селищної, міської ради та розміщуються у приміщенні ради не пізніше ніж за сім календарних днів до дня проведення відповідної зустрічі. Порядок звітування старости визначається Положенням про старосту.

Питання про місце та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування акцентує увагу на тому, що «органи самоорганізації населення» – це представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища, міста.

Основними завданнями органів самоорганізації населення є:

- створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України;
- задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг;
- участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм.

Також необхідно проаналізувати особливості створення органів самоорганізації населення.

У наступному питанні слід окрему увагу приділити особливостям функціонування районним у містах рад та їх виконавчим органам.

Районні у містах ради та їх виконавчі органи здійснюють управління рухомим і нерухомим майном та іншими об'єктами, що належать до комунальної власності територіальних громад районів у містах, формують, затверджують, виконують відповідні бюджети та контролюють їх виконання, а також здійснюють інші повноваження, в обсягах і межах, що визначаються міськими радами.

Обсяг і межі повноважень районних у містах рад та їх виконавчих органів визначаються відповідними міськими радами за узгодженням з районними у містах радами з урахуванням загальноміських інтересів та колективних потреб територіальних громад районів у містах.

Визначений міськими радами обсяг повноважень районних у місті рад та їх виконавчих органів не може змінюватися міською радою без згоди відповідної районної у місті ради протягом даного скликання.

Останнє питання присвячене асоціаціям та іншим формам добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування. Асоціації органів місцевого самоврядування – це добровільні неприбуткові об'єднання, створені з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, узгодження дій органів місцевого самоврядування щодо захисту прав та інтересів територіальних громад, сприяння місцевому та регіональному розвитку.

Асоціації можуть мати всеукраїнський або місцевий статус. Асоціаціям та іншим добровільним об'єднанням органів місцевого самоврядування не можуть передаватися владні повноваження органів місцевого самоврядування.

**Дайте визначення понять:**

*Місцеве самоврядування, принципи місцевого самоврядування, система місцевого самоврядування, представницькі органи місцевого самоврядування, районні та обласні ради, виконавчі органи рад, органи самоорганізації населення, делеговані повноваження, право комунальної власності, старостинський округ, староста, міський голова, акти органів місцевого самоврядування, асоціації органів місцевого самоврядування.*

**? Питання для самоконтролю**

1. Система органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
2. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування: поняття, види, функції.
3. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
4. Порядок обрання та порядок дострокового припинення повноважень старости.
5. Повноваження органів самоорганізації населення.
6. Завдання асоціацій та інших форм добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування.

**☑ Тестові завдання:**

1. Яка модель місцевого самоврядування передбачає те, що управління на місцевому рівні здійснюють обрані населенням представницькі органи та відповідні посадові особи місцевого самоврядування, які одночасно є головами відповідних рад, їх виконавчих органів і затверджуються центральною владою як представники державної влади?
  - А) романо-германська
  - Б) громадівська
  - В) державницька
  - Г) іберійська
2. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування в Україні є:
  - А) органи місцевого самоврядування;
  - Б) територіальна громада;
  - В) органи самоорганізації населення;
  - Г) сільські, селищні, міські голови.
3. Сукупність суб'єктів і форм здійснення самоврядування через які територіальна громада реалізує надані їй функції та повноваження – це:
  - А) виконавчі органи місцевого самоврядування
  - Б) система місцевого самоврядування
  - В) система муніципального права
  - Г) органи самоорганізації населення
4. До системи місцевого самоврядування в Україні відповідно до ст.5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» не входять:
  - А) органи місцевого самоврядування
  - Б) органи самоорганізації населення
  - В) староста

- Г) виконавчі органи сільських, селищних, міських рад
5. Територіальна громада у відповідності до Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» це:
- А) жителі села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста
- Б) громадяни, що проживають у селі чи добровільному об'єднанні у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста
- В) громадяни, що проживають в межах певної адміністративно-територіальної одиниці чи добровільному об'єднанні у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста
- Г) громадяни України чи іноземці та біженці, що на законних підставах проживають в межах певної адміністративно-територіальної одиниці чи добровільному об'єднанні у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста
6. Сільський, селищний, міський голова очолює:
- А) сільську, селищну, міську раду, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад
- Б) сільську, селищну, міську раду, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад та місцеву державну адміністрацію
- В) сільську, селищну, міську раду та місцеву державну адміністрацію
- Г) виконавчі органи сільських, селищних, міських рад та місцеву державну адміністрацію
7. Акт локальної саморегуляції, що затверджується рішенням відповідної ради, реєструється в центральному органі виконавчої влади з метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування:
- А) розпорядження сільського, селищного, міського голови;
- Б) статут територіальної громади;
- В) постанова сільської, селищної, міської ради;
- Г) статут сільської, селищної, міської ради.
8. Хто відкриває перше пленарне засідання місцевої ради обраної на чергових виборах?
- А) Голова Центральної виборчої комісії
- Б) Голова місцевої ради попереднього скликання
- В) Найстарший за віком депутат ради
- Г) Голова територіальної виборчої комісії
9. Рішення сільської, селищної, міської ради може бути зупинено головою у:
- А) 5-денний термін
- Б) 7-денний термін
- В) 10-денний термін
- Г) сільський, селищний, міський голова не може зупинити рішення ради
10. На вимогу якої кількості депутатів міський голова зобов'язаний відзвітувати перед радою про роботу виконавчих органів:
- А)  $\frac{1}{2}$  депутатів міської ради
- Б)  $\frac{1}{3}$  депутатів міської ради



- В) 2/3 депутатів міської ради  
 Г) 3/4 депутатів міської ради
11. Сільський, селищний, міський голова в межах повноважень видає:  
 А) накази  
 Б) укази  
 В) постанови  
 Г) розпорядження
12. Сільський, селищний, міський голова звітує про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі з громадянами:  
 А) не рідше одного разу на місяць  
 Б) не рідше одного разу на квартал  
 В) кожні 6 місяців  
 Г) не рідше одного разу на рік
13. У разі неможливості здійснення повноважень сільським, селищним, міським головою його повноваження здійснює:  
 А) перший заступник сільського, селищного, міського голови  
 Б) тимчасово виконуючий обов'язки сільського, селищного, міського голови призначений головою місцевої державної адміністрації  
 В) секретар сільської, селищної, міської ради  
 Г) тимчасово виконуючий обов'язки сільського, селищного, міського голови обраний радою
14. Рішення місцевої ради набирає чинності, якщо вона відхилила зауваження голови і підтвердила попереднє рішення:  
 А) 1/2 депутатів від загального складу ради;  
 Б) 1/3 депутатів від загального складу ради;  
 В) 2/3 депутатів від загального складу ради.  
 Г) якщо головою місцевої ради зупинено її рішення
15. Сесія місцевої ради скликається:  
 А) не менше одного разу на квартал, а з питань відведення земельних ділянок та надання документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності - не рідше ніж один раз на місяць;  
 Б) в міру необхідності, але не менше одного разу на квартал, а з питань відведення земельних ділянок та надання документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності - не рідше ніж один раз на місяць  
 В) в міру необхідності, але не менше одного разу на півроку квартал, а з питань відведення земельних ділянок та надання документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності - не рідше ніж один раз на місяць.  
 Г) в міру необхідності, але не менше одного разу на півроку квартал, а з питань відведення земельних ділянок та надання документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності - не рідше ніж один раз на квартал.

16. Пропозиція щодо кандидатури секретаря ради може вноситися у разі якщо не підтримано кандидатуру на посаду секретаря ради, запропоновану відповідним сільським, селищним, міським головою:
- А) не менш як половиною депутатів від загального складу відповідної ради
  - Б) 1/3 депутатів від загального складу відповідної ради;
  - В) сільським, селищним, міським головою.
  - Г) головою місцевої державної адміністрації
17. Секретар сільської, селищної, міської ради:
- А) обирається радою з числа кандидатур запропонованих головою;
  - Б) призначається головою ради з осіб, що пройшли конкурс на заміщення вакантних посад посадових осіб місцевого самоврядування.
  - В) обирається радою з числа її депутатів
  - Г) призначається радою з осіб, що пройшли конкурс на заміщення вакантних посад посадових осіб місцевого самоврядування
18. При здійсненні наданих повноважень сільський, селищний, міський голова є підзвітним, підконтрольним і відповідальним:
- А) перед відповідною радою;
  - Б) перед відповідними органами виконавчої влади.
  - В) головою місцевої державної адміністрації
  - Г) перед територіальною громадою
19. Сесія ради є правомочною, якщо в її пленарному засіданні бере участь:
- А) не менше половини депутатів від загального складу ради;
  - Б) більше половини депутатів від загального складу ради;
  - В) не менше двох третин депутатів від загального складу ради;
  - Г) не більше двох третин депутатів від загального складу ради.
20. До органів самоорганізації населення відносять:
- А) будинкові, вуличні, квартальні комітети;
  - Б) відділи, департаменти;
  - В) асоціації;
  - Г) президії, колегії.

### Практичні завдання:

1. Заповніть нижче наведену таблицю на прикладі регіону, у якому ви проживаєте щодо місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Завдання виконати письмово.

№ з/п	Рівень	Місцеві органи виконавчої влади	Органи місцевого самоврядування
1	Обласний		
2	Районний		
3	Міський		
4	Районний у містах		
5	Селищний		

## 2. Вирішити кейси (ситуаційні задачі):

2.1 Депутати Розівської районної ради Запорізької області зважаючи на погіршення криміногенної обстановки у районному центрі та бездіяльність у цьому напрямі керівництва відділення поліції, ініціювали розгляд на засіданні районної ради питання щодо недовіри начальнику Розівського відділення поліції Бердянського відділу поліції Іванову І. І. Рішення цього питання було підтримано 2/3 депутатів районної ради. На наступний день Голова ради направив дане рішення Головного управління Національної поліції в Запорізькій області.

*Яке, на Вашу думку, рішення повинен прийняти начальник ГУНП в Запорізькій області?*

2.2 Жителі села М. звернулися до Верховної Ради України з вимогою достроково припинити повноваження сільського голови, який відмовився надати звіт територіальній громаді про свою роботу за три місяці. Голова Верховної Ради України доручив комітету з питань державного будівництва та місцевого самоврядування підготувати відповідь на це звернення.

*Проаналізуйте ситуацію і підготуйте юридично обґрунтовану відповідь на звернення.*

## **3. Вирішити кросворд №5**

#### 4. Заповніть пропуски у схемі

### Структура районних та обласних рад

Голова

обирається відповідною радою з числа її депутатів на строк повноважень ради

\*\*\*

обираються радою з числа депутатів цієї ради і здійснюють свої повноваження до припинення ними повноважень депутата ради

Депутатські  
фракції

\*\*\*

\*\*\*

об'єднання депутатів у раді за принципом єдності території, спільністю проблем членства

Постійні комісії

\*\*\*

\*\*\*

органами ради, які обираються з числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених радою питань

\*\*\*

\*\*\*

## **ТЕМА №4 «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСНОВНИХ ФОРМ УЧАСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ У ЗДІЙСНЕННІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»**

### **План:**

1. Основні форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення.
2. Місцевий референдум як форма безпосередньої участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення
3. Поняття, типи, види та правове регулювання проведення місцевих виборів
  - Типи, види місцевих виборів;
  - виборче право;
  - виборча система;
  - основні етапи проведення місцевих виборів;
  - процес відкликання депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів за народною ініціативою.
4. Організація і проведення загальних зборів громадян за місцем проживання.
5. Місцеві ініціативи та громадські слухання: процедурні аспекти реалізації.
6. Правове регулювання права на звернення до органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.



### **Навчально-методичний матеріал**

Розглядаючи питання про основні форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення, слід звернутися до ст. 21 Загальної декларації прав людини, де закріплено право кожної людини брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. Це право закріплено в Конституції України, а також деталізовано на законодавчому та підзаконному рівнях.

Колективні та індивідуальні права надають можливість громадянам бути активними членами суспільства, впливати на органи публічної влади, брати активну участь у політичному його житті, висловлювати свою позицію з актуальних питань регіонального й місцевого значення, контролювати різні напрями діяльності муніципальної влади.

До індивідуальних прав належать ті, що людина може реалізувати одноособово.

Колективними є такі права, які можуть бути реалізовані лише групою осіб. Індивідуальне право нерідко може здійснюватися колективно, але відмінність його від колективного права полягає в тому, що воно повною мірою може здійснюватися та захищатись індивідуально, тоді як права колективні за своєю сутністю індивідуально реалізувати неможливо.

Основними формами участі членів територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення є: місцеві вибори; місцеві референдуми; загальні збори громадян за місцем проживання; місцеві ініціативи; громадські слухання; відкликання депутатів та виборних посадових осіб місцевого самоврядування; індивідуальні та колективні письмові звернення; опитування та анкетування з питань місцевого самоврядування; громадські експертизи; громадські роботи з

питань благоустрою території; громадські обговорення проектів актів органів місцевого самоврядування.

Наступне питання присвячене місцевому референдуму як формі безпосередньої участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення та питанням сучасного стану законодавчої унормованості цієї форми муніципальної демократії.

Питання присвячене місцевим виборам передбачає необхідність розгляду поняття, видів та правового регулювання місцевих виборів, періодичності виборів та виборчій системі, що застосовуються на муніципальних виборах. Слід акцентувати увагу на тому, що Верховною Радою України був прийнятий Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року, що зумовило суттєві нормативні зміни у цій сфері, а Закон України «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 року втратив чинність.

Необхідно зазначити що законодавство України передбачає такі типи місцевих виборів:

- вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- вибори депутатів сільської, селищної, міської ради;
- вибори сільського, селищного, міського голови;
- вибори депутатів районної ради;
- вибори депутатів обласної ради;
- вибори депутатів районної у місті ради (у містах, де утворені районні у місті ради).

Зверніть увагу, що місцеві вибори можуть поділятися на такі види:

- Чергові
- Позачергові
- Повторні
- Проміжні
- Додаткові
- Перші.

Чергові місцеві вибори призначаються у зв'язку із закінченням строку повноважень місцевих рад, сільських, селищних міських голів, одночасно на всій території України в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень рад, голів, обраних на попередніх чергових місцевих виборах.

Позачергові місцеві вибори призначаються Верховною Радою України у разі дострокового припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, сільського, селищного, міського голови. Таке рішення приймається Верховною Радою України не пізніше ніж у дев'яностоденний строк з дня дострокового припинення повноважень.

Повторні місцеві вибори призначаються територіальною виборчою комісією у разі визнання відповідних місцевих виборів такими, що не відбулися.

Проміжні вибори депутата сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) призначаються у

відповідному багатомандатному окрузі у зв'язку з достроковим припиненням повноважень депутата відповідної ради, обраного у цьому окрузі.

Додаткові вибори депутатів сільських, селищних рад проводяться у разі добровільного об'єднання територіальних громад лише для тої територіальної громади, що приєдналася до іншої територіальної громади. Депутати, обрані на додаткових виборах, здійснюють свої повноваження до обрання нового складу відповідної ради на наступних чергових або позачергових місцевих виборах.

Перші вибори депутатів сільських, селищних, міських рад, сільських селищних, міських голів призначаються Центральною виборчою комісією на підставі рішення про утворення обласних, районних, районних у місті рад.

Виборча система – це спосіб підрахунку голосів, механізм визначення результатів голосування та розподілу депутатських мандатів

Виборча система на місцевих виборах.

#### 1. Мажоритарна система відносної більшості

- Вибори депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч)
- Вибори сільського, селищного, міського (міста з кількістю виборців до 75 тисяч осіб) голови проводяться.

#### 2. Мажоритарна система абсолютної більшості

- Вибори міського (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше осіб) голови проводяться за в єдиному одномандатному міському виборчому окрузі, що збігається з територією міста згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської територіальної громади.

#### 3. Пропорційна система з відкритими виборчими списками місцевих організацій політичних партій

- Вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше)

Виборча система, за якою проводяться вибори депутатів міської, сільської, селищної ради та міського голови, визначається виходячи із кількості виборців, які мають право голосу на відповідних місцевих виборах, станом на перший день місяця, що передує місяцю, в якому розпочинається виборчий процес з відповідних місцевих виборів.

Не забувайте, що кількісний склад депутатів у місцевих рад залежить від кількості виборців в окрузі, зокрема при чисельності виборців:

- 1) до 10 тисяч виборців - 22 депутати;
- 2) від 10 тисяч до 30 тисяч виборців - 26 депутатів;
- 3) від 30 тисяч до 50 тисяч виборців - 34 депутати;
- 4) від 50 тисяч до 100 тисяч виборців - 38 депутатів;
- 5) від 100 тисяч до 250 тисяч виборців - 42 депутати;
- 6) від 250 тисяч до 500 тисяч виборців - 54 депутати;
- 7) від 500 тисяч до 1 мільйона виборців - 64 депутати;
- 8) від 1 мільйона до 2 мільйонів виборців - 84 депутати;

9) понад 2 мільйони виборців - 120 депутатів.

Право висування кандидатів на місцевих виборах реалізується громадянами:

- 1) через місцеві організації політичних партій
- 2) шляхом самовисування

Депутатом, сільським, селищним, міським головою може бути обраний:

- громадянин України,
- який має право голосу.

Не може бути обраний громадянин України, який має судимість за вчинення:

- тяжкого або особливо тяжкого злочину,
- кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян
- корупційного кримінального правопорушення,
- кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України.

Висування кандидатів організацією партії проводиться на її зборах, конференції. Організація партії може висунути кандидатом у депутати особу, яка є членом цієї партії, або безпартійну особу.

У єдиному виборчому списку визначається перший кандидат. З числа інших кандидатів, включених до єдиного виборчого списку, організація партії на тих самих зборах, конференції формує і затверджує територіальні списки кандидатів у депутати у кожному територіальному виборчому окрузі. Територіальний виборчий список організації партії повинен включати не менше п'яти і не більше дванадцяти кандидатів у депутати.

Черговість (порядкові номери) кандидатів у єдиному виборчому списку та у територіальних виборчих списках визначається на зборах, конференції організації партії під час висування кандидатів у депутати та формування відповідних списків із обов'язковим дотриманням гендерного балансу.

Під час формування єдиного та територіальних виборчих списків організація партії повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі).

Систему територіальної організації місцевих виборів складають:

- 1) виборчі округи (територіальні, одномандатні, багатомандатні;
- 2) виборчі дільниці.

Розглядаючи питання про організацію і проведення загальних зборів громадян за місцем проживання слід зазначити, що ст. 8 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплює право громадян проводити загальні збори за місцем проживання. Порядок їх проведення має визначатися законом та статутом територіальної громади.

Відсутність законодавчого регулювання порядку проведення загальних зборів зумовлює необхідність детального регулювання цих питань у статутах територіальних громад. У даному питанні необхідно проаналізувати статuti



територіальних громад різних міст України з метою визначення унормованості проведення загальних зборів громадян за місцем проживання.

Наступне питання передбачає необхідність розгляду процедурних аспектів реалізації таких форм муніципальної демократії як місцеві ініціативи та громадські слухання. Слід зазначити, що місцева ініціатива – це офіційна письмова пропозиція, що має важливе значення для територіальної громади і віднесена до відання місцевого самоврядування

Місцеву ініціативу в місті Запоріжжя може подавати ініціативна група кількістю не менше ніж двісті п'ятдесят осіб.

Громадські слухання – це форма безпосередньої участі територіальної громади у діяльності органів місцевого самоврядування; право зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами органів місцевого самоврядування під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання і вносити пропозиції

Предметом обговорення громадських слухань можуть бути:

- 1) проекти нормативних і ненормативних актів місцевого самоврядування;
- 2) чинні рішення посадових осіб місцевого самоврядування;
- 3) питання місцевого значення, що належать до відома органів місцевого самоврядування, інше.

Громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування. Порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади.

Останнє питання передбачає розгляд правового регулювання права на звернення до органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Необхідно зазначити, що це право включає дві складові.

По-перше, звернення громадян є однією з форм участі населення в державному управлінні, у вирішенні державних і суспільних справ, можливістю активного впливу громадянина на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування.

По-друге, це спосіб відновлення порушеного права громадянина через подання до органів державної влади скарг, заяв і клопотань. У такому розумінні - це механізм виконання соціальних обов'язків публічної влади.

Право на звернення може бути реалізовано шляхом подання заяви, пропозиції, звернення, скарги, а також під час особистого прийому. Окремо слід розглянути порядок подання електронних петицій до органів місцевого самоврядування.



### **Дайте визначення понять:**

*Виборча система, муніципальна демократія, опитування, анкетування, громадська експертиза, заява, пропозиція, звернення, електронні петиції, скарга, петиція, формула референдуму, виборчі дільниці, виборчий округ, виборчий бар'єр, позачергові вибори, повторні вибори, абсентеїзм, проміжні*

*вибори, перші вибори, додаткові вибори, громадські клуби, особистий прийом посадовою особою органу місцевого самоврядування.*

### **? Питання для самоконтролю**

1. Форми безпосереднього народовладдя територіальних громад.
2. Законодавчі ініціативи щодо місцевого референдуму як форми безпосереднього народовладдя.
3. Типи і види місцевих виборів.
4. Етапи проведення місцевих виборів.
5. Підстави проведення громадських слухань.

### **Тестові завдання:**

1. До особистих форм безпосереднього народовладдя належить:
  - А) звернення;
  - Б) громадські слухання;
  - В) місцевий референдум;
  - Г) місцеві вибори.
2. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань:
  - А) є обов'язковими до розгляду;
  - Б) мають факультативний характер;
  - В) обов'язково розглядаються, якщо у громадських слуханнях брали участь не менше 100 осіб;
  - Г) обов'язково розглядаються, якщо у громадських слуханнях брали участь не менше 500 осіб.
3. Звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб – це:
  - А) петиція;
  - Б) скарга;
  - В) клопотання;
  - Г) зауваження.
4. Визначте підставу, яка унеможливує розгляд звернення:
  - А) звернення подано громадянином України;
  - Б) звернення подано шляхом написання електронного листа на офіційному веб-сайті;
  - В) неможливо встановити авторство звернення;
  - Г) звернення подано на особистому прийомі.
5. Вкажіть поняття, яке позначає сукупність встановлених законом правил проведення виборів, регламентів здійснення конкретних процедур виборчої кампанії, способів визначення результатів голосування:
  - А) абсентеїзм;
  - Б) виборча система;
  - В) активне виборче право;
  - Г) електоральна практика.

6. Визначте вік громадянина, який, відповідно до чинного українського законодавства, отримує активне виборче право:
- А) 21 рік;
  - Б) 18 років;
  - В) 16 років;
  - Г) 35 років.
7. За якою виборчою системою проводяться вибори сільського, селищного голови?
- А) мажоритарною системою відносної більшості;
  - Б) пропорційною системою;
  - В) змішаною системою;
  - Г) мажоритарною системою абсолютної більшості.
8. Депутатом, сільським, селищним, міським головою не може бути обраний громадянин України, який:
- А) має судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину,
  - Б) має судимість за вчинення кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян
  - В) має судимість за вчинення корупційного кримінального правопорушення,
  - Г) усі відповіді є правильними
9. Оберіть з переліку, хто НЕ є суб'єктом виборчого процесу на місцевих виборах:
- А) організація партії;
  - Б) засоби масової інформації;
  - В) кандидат;
  - Г) виборець.
10. Засідання журналістів, науковців, активних громадян з метою обговорення та аналізу певної проблеми, а також розробки пропозицій щодо їх розв'язання:
- А) громадські слухання;
  - Б) громадські клуби;
  - В) місцеві ініціативи;
  - Г) збори громадян.
11. Запит виборця щодо змісту його персональних даних у Державному реєстрі виборців може подаватися:
- А) особисто в письмовій формі;
  - Б) особисто в усній або письмовій формі;
  - В) через уповноважену ним особу;
  - Г) поштою;
12. Ініціювати розгляд у раді питання можуть:
- А) громадяни;
  - Б) депутати;
  - В) члени територіальної громади;
  - Г) іноземці та особи без громадянства.
13. Рішення територіальних виборчих комісій оприлюднюються:
- А) на сайті Центральної виборчої комісії;

- Б) на власному сайті;
  - В) на сайті обласної ради;
  - Г) на сайті Верховної Ради України.
14. Визначте, що з переліченого не належить до передвиборчої організації на місцевих виборах:
- А) розміщення друкованих агітаційних матеріалів на носіях зовнішньої реклами;
  - Б) встановлення агітаційних наметів;
  - В) проведення зборів громадян;
  - Г) офіційні повідомлення про дії кандидатів, пов'язані з виконанням ними службових повноважень.
15. Вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, міських (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше осіб) рад проводяться:
- А) за виборчою системою відносної більшості;
  - Б) за виборчою системою відносної більшості в єдиному сільському, селищному, міському виборчому окрузі;
  - В) за системою пропорційного представництва за відкритими виборчими списками кандидатів у депутати;
  - Г) за системою відносної більшості в багатомандатних виборчих округах.
16. Чергові місцеві вибори проводяться:
- А) одночасно на всій території України в останню неділю квітня п'ятого року повноважень рад, голів обраних на попередніх чергових місцевих виборах;
  - Б) одночасно на всій території України в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень рад, голів, обраних на попередніх чергових місцевих виборах;
  - В) одночасно на всій території України в останню неділю березня п'ятого року повноважень рад, голів, старост села, селища, обраних на попередніх чергових місцевих виборах;
  - Г) одночасно на всій території України в останню неділю жовтня четвертого року повноважень рад, голів, старост села, селища, обраних на попередніх чергових місцевих виборах.
17. Проміжні вибори депутата призначаються у відповідному багатомандатному окрузі:
- А) визнання проведених виборів в окремому виборчому окрузі недійсними;
  - Б) обрання у багатомандатному окрузі з виборів депутатів сільської, селищної, міської, районної у місті, районної ради депутатів у кількості, меншій за кількість мандатів у цьому окрузі;
  - В) у разі визнання особи, обраної депутатом відповідної ради у відповідному окрузі, такою, що відмовилася від мандата;
  - Г) визнання проведених виборів у цілому або в окремому виборчому окрузі такими, що не відбулися.
18. Виборчий процес розпочинається за:
- А) тридцять днів до дня чергових, позачергових місцевих виборів;
  - Б) сорок днів до дня чергових, позачергових місцевих виборів;
  - В) шістдесят днів до дня чергових, позачергових місцевих виборів;

Г) п'ятдесят днів до дня чергових, позачергових місцевих виборів.

19. Мала дільнична виборча комісія утворюється у складі:

- А) 6-10 осіб;
- Б) 10-14 осіб
- В) 12-16 осіб;
- Г) 14-18 осіб.

20. До повноважень районної виборчої комісії входить:

- А) сприяння організації зустрічей кандидатів у депутати міської, районної у місті ради з виборцями
- Б) надання правової, організаційної, методичної, технічної допомоги дільничним виборчим комісіям в частині їхньої діяльності, що стосується виборів депутатів міської, районної у місті ради, організовує навчання членів цих комісій з питань організації виборчого процесу
- В) встановлення підсумки голосування на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим у багатомандатних виборчих округах, утворених у межах відповідного району
- Г) утворення багатомандатні виборчі округи на виборах депутатів сільської, селищної ради, встановлює їхні межі, єдину нумерацію.

### ✿ Практичні завдання:

**1. Складіть схеми:**

- ✓ форми безпосереднього народовладдя територіальних громад;
- ✓ повноваження Центральної виборчої комісії щодо організації і проведення місцевих виборів;
- ✓ етапи виборчого процесу місцевих виборів.

**2. Проаналізуйте виборчу систему, яка застосовується на окремих типах місцевих виборів. Результати оформити у таблицю.**

Тип виборів	Виборча система
вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;	
вибори депутатів сільської, селищної, міської ради	
вибори сільського, селищного, міського голови	
вибори депутатів районної ради	
вибори депутатів обласної ради	
вибори депутатів районної у місті ради (у містах, де утворені районні у місті ради)	

**3. Проаналізуйте етапи виборчого процесу на місцевих виборах. Результати оформити у таблицю.**

№	Етапи	Строки	Загальна характеристика
1.	Утворення виборчих		

	округів		
2.	Утворення дільничних виборчих комісій		
3.	Укладання списків виборців, перевірка і уточнення їх та		
4.	Висування та реєстрація кандидатів		
5.	Проведення передвиборної агітації		
6.	Голосування у день виборів		
7.	Підрахунок голосів виборців, установлення підсумків голосування і результатів місцевих виборів		
8.	Повторне голосування		
9.	Підрахунок голосів виборців, установлення підсумків повторного голосування і результатів місцевих виборів		

### 3. Ознайомтесь з умовами кейсів (практичних ситуацій):

3.1 Селищна рада більшістю голосів прийняла рішення про проведення місцевого референдуму з питання отримання селищем статусу міста районного значення. Цей референдум відбувся, і жителями селища рішення ради було

схвалене. На підставі рішення селищної комісії по проведенню референдуму за розпорядженням Голови Верховної Ради України внесено зміни до Реєстру населених пунктів України.

*Прокоментуйте дії селищної ради та дії Голови Верховної Ради України.*

3.2 Вуличний комітет звернувся до секретаря міської ради з вимогою провести слухання з питань екологічних проблем міста. Секретар міської ради відмовив вуличному комітету, пояснивши, що слухання проводяться за вимогою не менш як 300 членів територіальної громади і пропозицію про проведення слухання слід попередньо узгодити з виконавчим комітетом міської ради.

*Прокоментуйте дії вуличного комітету і секретаря міської ради. Як відбувається організація слухань у місцевій раді (наведіть приклад, керуючись статутом територіальної громади).*

3.3 У м. Запоріжжі було вирішено провести громадські слухання з питання обговорення бюджету територіальної громади на наступний рік. До участі у громадських слуханнях, окрім членів територіальної громади, було запрошено іноземного експерта з питань місцевої бюджетної політики, народного депутата України та депутата Запорізької обласної ради. Вся інформація (у тому числі копії документів), пов'язана з ініціюванням, підготовкою, проведенням громадських слухань, розглядом прийнятих на них рішень, а також рішення, прийняті за результатами розгляду питань, що становили предмет слухань, були розміщені на офіційному веб-сайті Запорізької місцевої ради. Оскільки, у громадських слуханнях взяли участь не всі члени територіальної громади м. Запоріжжя, особи, які без поважної причини не з'явилися на громадські слухання, були притягнуті до адміністративної відповідальності.

*Які питання можуть бути винесені на громадські слухання? Чи можна запросити на громадські слухання інших осіб, окрім членів територіальної громади? Прокоментуйте правомірність притягнення членів територіальної громади до адміністративної відповідальності.*

3.4 Кандидат на посаду депутата в сільську раду, К., за день до виборів провів так званий благодійний концерт, який за своїм змістом більше був схожий на агітаційний концерт, який розповідав про доброту кандидата К., та члени дільничної виборчої комісії заборонили проведення подібних концертів іншим учасникам, проте щодо К. не було засновано жодних стягнень.

*Чи правомірні були дії дільничної виборчої комісії?*

3.5 Громадянка С. звернулася до суду з позовом, у якому просила скасувати рішення сільської ради від 21 грудня 2023 р. № 7 «Про дострокове припинення повноважень сільського голови», за яке проголосували 16 депутатів із 26 від загального складу ради, рішення № 8 «Про призначення виконуючого обов'язки сільського голови» та зобов'язати сільську раду усунути перешкоди у здійсненні нею повноважень сільського голови. Обґрунтовуючи позовні вимоги

вона зазначила, що сесію сільської ради без її відома, як сільського голови, було скликано секретарем ради.

*Чи правомірні дії секретаря сільської ради? Чи припиняються достроково повноваження голови сільської ради за підсумками голосування депутатів?*

#### **4. Вирішити кросворд №6**

### **ТЕМА № 5 «ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД»**

#### **План:**

1. Поняття та правова характеристика статусу депутатів місцевих рад в Україні. Характеристика депутатського мандату.
2. Функції та повноваження депутата місцевої ради. Підстави дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради.
3. Права та обов'язки депутатів місцевих рад.
4. Організаційно-правові форми здійснення функцій та повноважень депутатів місцевих рад.
5. Поняття та види гарантій діяльності депутатів місцевих рад.



#### **Навчально-методичний матеріал**

Розглядаючи перше питання про поняття та правову характеристику статусу депутатів місцевих рад в Україні, слід почати з загальної характеристики депутатського мандату (вільний та імперативний депутатський мандат), адже депутати місцевих рад на відміну від народних депутатів мають імперативний мандат і можуть бути відкликані виборцями. З поняттям мандату тісно пов'язане питання несумісності депутатського мандату з певними видами діяльності.

Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та член ради, здійснюючи депутатські повноваження, повинен дотримуватися правил депутатської етики.

Після набуття депутатом місцевої ради повноважень йому видаються посвідчення і нагрудний знак. Зразки посвідчень і нагрудних знаків депутата місцевої ради, а також Положення про них затверджуються Верховною Радою України.

Питання про функції та повноваження депутата місцевої ради передбачають необхідність зазначити, що депутат місцевої ради здійснює свої повноваження, не пориваючи з виробничою або службовою діяльністю, окрім тих депутатів, які є виборними посадовими особами місцевого самоврядування.

Депутат місцевої ради, обраний секретарем сільської, селищної, міської ради, головою, заступником голови районної, обласної, районної у місті ради, працює у відповідній раді на постійній основі і не може суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (за винятком викладацької, наукової та творчої у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибутки, якщо інше не передбачено законом.



За рішенням обласної, Київської та Севастопольської міських рад депутат, обраний головою постійної комісії з питань бюджету, може працювати в раді на постійній основі.

Повноваження депутата місцевої ради починаються з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією і закінчуються в день відкриття першої сесії цієї ради нового скликання, крім передбачених законом випадків дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради або ради, до складу якої його обрано.

Повноваження депутата місцевої ради припиняються достроково за наявності перелічених підстав, засвідчених офіційними документами, без прийняття рішення відповідної ради у разі:

- 1) його відкликання за народною ініціативою у встановленому законом порядку;
- 2) припинення його громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 3) обрання або призначення його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України і законом не сумісне з виконанням депутатських повноважень;
- 4) обрання його депутатом іншої місцевої ради;
- 5) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- б) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі, або набрання законної сили рішенням суду, яким його притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, та застосовано покарання або накладено стягнення у виді позбавлення права займати посади або займатися діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;
- 7) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів чи активів, набутих за його дорученням іншими особами;
- 8) його смерті.

Повноваження депутата місцевої ради можуть припинитися достроково також за рішенням відповідної ради у зв'язку:

- 1) з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;
- 2) з особистою заявою депутата місцевої ради про складення ним депутатських повноважень;
- 3) з несплатою аліментів на утримання дитини, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Підставами для відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою можуть бути:

- 1) порушення депутатом місцевої ради положень Конституції України і законів України, що встановлено судовим рішенням, яке набрало законної сили;
- 2) пропуск депутатом місцевої ради протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання ним без поважних причин обов'язків депутата місцевої ради у виборчому окрузі, передбачених статтею 10 цього Закону;
- 3) невідповідність практичної діяльності депутата місцевої ради основним принципам і положенням передвиборної програми місцевої організації політичної партії, від якої його обрано депутатом, чи програмі політичної партії, від місцевої організації якої його обрано;
- 4) невиконання депутатом місцевої ради передбачених статтею 16 цього Закону зобов'язань звітувати перед виборцями та проводити зустрічі з ними;
- 5) невходження депутата, обраного в багатомандатному виборчому окрузі, до фракції місцевої організації партії, за виборчим списком якої він обраний, або припинення членства депутата місцевої ради у фракції.

Спори щодо дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради вирішуються судом.

Наступне питання стосується організаційно-правових форм здійснення функцій та повноважень депутатів місцевих рад. Тут слід насамперед звернути увагу, що депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу зобов'язаний розглядати пропозиції, заяви і скарги громадян, які надійшли до нього, вживати заходів до їх своєчасного, обґрунтованого вирішення; вивчати причини, які породжують скарги громадян, і вносити свої пропозиції щодо їх усунення до органів місцевого самоврядування, до місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян; систематично вести прийом громадян. Основними формами роботи депутата місцевої ради є депутатський звернення та депутатське запитання.

Депутатське звернення – викладена в письмовій формі вимога депутата місцевої ради з питань, пов'язаних з його депутатською діяльністю, до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також керівників правоохоронних та контролюючих органів, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, здійснити певні дії, вжити заходів чи дати офіційне роз'яснення з питань, віднесених до їх компетенції.

Депутатське запитання – це засіб одержання депутатом місцевої ради інформації або роз'яснення з тієї чи іншої проблеми. Відповідь на запитання може бути оголошено на сесії ради або дано депутату місцевої ради в індивідуальному порядку. Запитання не включається до порядку денного сесії, не обговорюється і рішення по ньому не приймається.

Депутат місцевої ради на території відповідної ради має право на невідкладний прийом посадовими особами місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, керівниками підприємств, установ та

організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, з питань депутатської діяльності.

Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу у разі виявлення порушення прав та законних інтересів громадян або інших порушень законності має право вимагати припинення порушень, а в необхідних випадках звернутися до відповідних місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також до правоохоронних і контролюючих органів та їх керівників з вимогою вжити заходів щодо припинення порушень законності.

Виборці можуть давати своєму депутатові місцевої ради доручення на зборах під час його звітів чи зустрічей з питань, що впливають з потреб відповідного виборчого округу чи територіальної громади в цілому.

Депутат місцевої ради періодично, але не рідше одного разу на рік, зобов'язаний звітувати про свою роботу перед виборцями відповідного виборчого округу, об'єднаннями громадян.

Питання про поняття та види гарантій діяльності депутатів місцевих рад, передбачає необхідність визначення способів та засобів за допомогою, яких держава сприяє у здійсненні депутатами місцевих рад своїх повноважень.

На час виконання депутатських повноважень повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення депутату може бути здійснено: Генеральним прокурором, заступником Генерального прокурора, керівником регіональної прокуратури. Окрім того, надається відстрочка від призову на строкову військову службу та також звільняється від проходження навчальних зборів.

Слід зазначити, що трудовими гарантіями діяльності депутатів місцевих рад є:

- на час сесії чи засідання постійної комісії депутат звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків;
- за основним місцем роботи відшкодовуються середній заробіток та інші витрати, пов'язані з депутатською діяльністю, за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету;
- у разі обрання на виборну посаду у раді, на якій він працює на постійній основі, трудовий договір з ним за попереднім місцем роботи припиняється, а після закінчення строку повноважень надається попередня робота.

Окрім того, депутат має право на підвищення своєї кваліфікації та право безоплатного поїзду на: залізничному, автомобільному, водному транспорті, на всіх видах міського пасажирського транспорту.



### **Дайте визначення понять:**

*Статус депутатів місцевих рад, вільний депутатський мандат, імперативний депутатський мандат, депутатське звернення, депутатське запитання, депутатський запит, депутатські звіти, гарантії діяльності депутатів місцевих рад, доручення виборців, відкликання депутата місцевої ради,*

*депутатська група, депутатська фракція, постійна комісія, тимчасова комісія.*

### **? Контрольні запитання:**

1. Депутатський мандат: поняття, види. Проаналізуйте чим відрізняється мандат депутата місцевої ради та народного депутата.
2. Порядок набуття та припинення повноважень депутата місцевої ради.
3. Відмінності між депутатським зверненням, депутатським запитом та депутатським запитанням.
4. Гарантії діяльності депутатів місцевих рад.
5. Чим відрізняється статус депутата місцевої ради та народного депутата України
6. Підстави та порядок відкликання депутата місцевої ради.

### **Тестові завдання:**

1. Депутат місцевої ради набуває свої повноваження з моменту:
  - А) призначення його Верховною Радою України;
  - Б) призначення головою відповідної ради;
  - В) з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією;
  - Г) складання присяги в урочистій обстановці перед Центральною виборчою комісією.
2. Представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу:
  - А) народний депутат України;
  - Б) депутат місцевої ради;
  - В) депутат міської ради;
  - Г) депутат сільської ради.
3. Спори щодо набуття повноваження депутатів вирішуються:
  - А) Центральною виборчою комісією;
  - Б) виключно судом;
  - В) територіальною виборчою комісією;
  - Г) адміністративною комісією.
4. При здійсненні депутатських повноважень депутат місцевої ради має право:
  - А) на депутатське звернення, депутатський запит, депутатське запитання;
  - Б) на отримання ним свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю;
  - В) на конституційне подання до Конституційного Суду України;
  - Г) звітувати про свою роботу перед виборцями відповідного виборчого округу.
5. На депутатів місцевих рад не поширюється дія такого нормативно-правового акту:
  - А) Закону України «Про запобігання корупції»;
  - Б) Закону України «Про державну службу»;

- В) Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування»;  
 Г) Закону України «Про запобігання та протидію корупції».
6. Зразки нагрудних знаків депутата місцевої ради затверджуються:
- А) відповідною місцевою радою;  
 Б) Центральною виборчою комісією;  
 В) Верховною Радою України;  
 Г) відповідною обласною державною адміністрацією.
7. У якому випадку депутат місцевої ради може бути відкликаний виборцями?
- А) припинення його громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;  
 Б) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;  
 В) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі  
 Г) у разі невходження депутата, обраного в багатомандатному виборчому окрузі, до фракції місцевої організації партії, за виборчим списком якої він обраний.
8. У якому випадку депутат місцевої ради здійснює повноваження на постійній основі та не може суміщати свою службову діяльність з іншою роботою?
- А) депутат будь-якої місцевої ради не може суміщати свою службову діяльність;  
 Б) депутат будь-якої місцевої ради здійснює свої повноваження, не пориваючи з виробничою або службовою діяльністю;  
 В) якщо він обраний секретарем сільської, селищної, міської ради;  
 Г) якщо його обрано головою депутатської фракції.
9. Депутат місцевої ради зобов'язаний звітувати перед своїми виборцями:
- А) періодично;  
 Б) періодично, але не рідше двох разів на рік;  
 В) періодично, але не рідше одного разу на два роки;  
 Г) періодично, але не рідше одного разу на рік.
10. Визначте, хто з перелічених осіб обов'язково повинен входити до складу однієї з постійних комісій:
- А) депутат місцевої ради;  
 Б) голова місцевої ради;  
 В) заступник голови районної ради;  
 Г) секретар місцевої ради.
11. Підтримана радою вимога депутата місцевої ради до посадових осіб ради і її органів, сільського, селищного, міського голови, керівників підприємств, установ і організацій, які розташовані або зареєстровані на відповідній території з питань віднесених до їх компетенції:
- А) депутатський запит;  
 Б) депутатське звернення;  
 В) депутатське запитання;  
 Г) депутатська вимога.
12. Депутатська група в районній, міській, районній у місті, обласній, Київській та Севастопольській міських радах складається як мінімум з:

- А) трьох депутатів;
  - Б) п'яти депутатів;
  - В) семи депутатів;
  - Г) п'ятнадцяти депутатів.
13. Депутат місцевої ради може мати певну кількість помічників-консультантів:
- А) до трьох осіб, які працюють на громадських засадах;
  - Б) до п'яти осіб, які є посадовими особами місцевого самоврядування і отримують гроші з місцевого бюджету;
  - В) до п'яти осіб, дві з яких посадові особи місцевого самоврядування, а інші працюють на громадських засадах;
  - Г) до п'яти осіб, які працюють на громадських засадах.
14. Органи ради, що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету
- А) комітети місцевої ради
  - Б) тимчасові контрольні комісії ради
  - В) депутатські фракції
  - Г) постійні комісії ради
15. У разі пропуску депутатом протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради та її органів
- А) голова ради може ініціювати процедуру дострокового припинення повноважень такого депутата
  - Б) керівний орган політичної партії від якої його було обрано може його відкликати
  - В) відповідна рада може звернутися до виборців з пропозицією про відкликання такого депутата за народною ініціативою
  - Г) місцева організація політичної партії від якої його було обрано може відкликати такого депутата
16. Депутат місцевої ради:
- А) здійснює свої повноваження на постійній основі
  - Б) працює сесійно не пориваючи з виробничою діяльністю
  - В) здійснює свої повноваження не пориваючи з виробничою або службовою діяльністю
  - Г) здійснює свої повноваження на постійній основі та не може суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (за винятком викладацької, наукової та творчої у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток, якщо інше не передбачено законом
17. Депутатська фракція формується депутатами міської ради:
- А) на партійній основі;
  - Б) за єдністю території їх виборчих округів;
  - В) за спільністю проблем, які вони вирішують;
  - Г) об'єднання депутатів міської ради у депутатську фракцію може відбутися за будь-якою ознакою.

18. Визначте, хто з перелічених осіб НЕ може здійснити повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення депутату місцевої ради?  
 А) заступник Генерального прокурора;  
 Б) керівник відповідної регіональної прокуратури;  
 В) керівник відповідної місцевої прокуратури;  
 Г) Генеральний прокурор.
19. Депутат Запорізької міської ради Д. протягом року пропустив більше половини пленарних засідань, унаслідок чого виборці забажали відкликати його за народною ініціативою. Було вирішено провести збори виборців. Визначте, яка кількість осіб має підтримати це рішення:  
 А) не менше 100 осіб;  
 Б) не менше 150 осіб;  
 В) не менше 300 осіб;  
 Г) не менше 400 осіб.
20. Питання про відкликання депутата місцевої ради може бути порушено повторно:  
 А) у будь-який час;  
 Б) через рік після оголошення результатів перевірки територіальної виборчої комісії;  
 В) через рік після прийняття рішення вищим керівником органом партії, до якої входить депутат місцевої ради;  
 Г) більше не може бути порушено у жодному випадку.

### **❖ Практичні завдання:**

#### **1. Ознайомтесь з умовами кейсу та виконайте завдання:**

*На офіційному сайті місцевої ради знайдіть інформацію про депутатський корпус. Після ознайомлення, здійсніть аналіз діяльності будь-якого депутата за наступним планом:*

- ✓ П.І.Б. депутата місцевої ради;
- ✓ за яким виборчим округом обраний;
- ✓ належність до депутатської фракції;
- ✓ належність до депутатської групи;
- ✓ наявність чи відсутність помічників;
- ✓ подані депутатські звернення;
- ✓ подані депутатські запитання;
- ✓ підпорядковані підрозділи;
- ✓ яким чином можна звернутися до депутата місцевої ради;
- ✓ звітування про виконану роботу за минулий рік.

#### **2. Ознайомтесь з положеннями Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» та Закону України «Про статус народного депутата України». Зверніть увагу, на відмінності у правовому статусі цих**

суб'єктів. Результати роботи необхідно оформити у вигляді порівняльної таблиці.

№	Критерій	Депутат місцевої ради	Народний депутат України
1	....	...	...
...	....	...	...
10	...	...	...

**3. Проаналізуйте підстави та порядок відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою. Результати оформити у таблицю.**

№	Основні етапи	Характеристика
1.	Підстави відкликання	
2.	Ініціатива	
3.	...	
4.		
5.		

**4. Ознайомтесь з умовами кейсу та виконайте завдання:**

4.1 Директор приватного підприємства відмовився звільнити від виконання виробничих обов'язків депутата міської ради на час здійснення ним депутатських повноважень. Своє рішення директор мотивував частою відсутністю депутата на робочому місці.

*У яких випадках депутат місцевої ради звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків? Яким чином здійснюється забезпечення гарантій депутатської діяльності депутатів місцевих рад ?*

4.2 Заступника голови місцевої державної адміністрації було обрано депутатом обласної ради, а потім – головою постійної комісії з питань бюджету. Прокурор вніс протест на дії міської ради, вимагаючи припинити повноваження заступника голови місцевої державної адміністрації як депутата обласної ради, оскільки це порушує вимоги законодавства щодо суміщення посад.

*Чи є підстави для дострокового припинення повноважень депутата міської ради? Чи правомірними є дії прокурора? Як має діяти рада у цій ситуації?*

**5. Вирішити кросворд №7**



## **ТЕМА № 6 «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»**

### **План:**

1. Муніципальна служба: поняття та основні засади правового регулювання.
2. Право на службу в органах місцевого самоврядування.
3. Посадові особи місцевого самоврядування: права, обов'язки та порядок проходження служби.
4. Порядок проведення атестації посадових осіб місцевого самоврядування.
5. Припинення служби в органах місцевого самоврядування.
6. Відповідальність за порушення законодавства про службу в органах місцевого самоврядування.

### **Навчально-методичний матеріал**

Розглядаючи питання про поняття та основні засади правового регулювання муніципальної служби (служби в органах місцевого самоврядування), насамперед необхідно надати визначення поняттю «служба в органах місцевого самоврядування» під якою слід розуміти професійну, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом.

Правове регулювання здійснюється Законом України «Про місцеве самоврядування», Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування», Законом України «Про запобігання корупції», іншими нормативно-правовими актами. Зверніть увагу, що 2 травня 2023 р. було прийнято новий Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування», який набиратиме чинності через шість місяців з дня його опублікування, але не раніше ніж через шість місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Наступне питання стосується осіб, які мають право на службу в органах місцевого самоврядування. Право на службу в органах місцевого самоврядування мають громадяни України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території.

Службу в органах місцевого самоврядування проходять посадові особи місцевого самоврядування, до яких належать:

- виборні посадові особи місцевого самоврядування
- службовці місцевого самоврядування.

Службовцем місцевого самоврядування відповідно до нового закону є громадянин України, який займає посаду в органі місцевого самоврядування, одержує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету та виконує встановлені для цієї посади обов'язки, пов'язані з виконанням завдань і функцій місцевого самоврядування щодо:

а) підготовки проектів актів органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, організації виконання таких актів та контролю за їх виконанням;

б) надання адміністративних послуг;

в) управління комунальним майном, майном спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст;

г) управління персоналом в органах місцевого самоврядування;

г) здійснення інших завдань і функцій місцевого самоврядування, визначених законом

Право на службу в органах місцевого самоврядування мають:

- повнолітні громадяни України,
- які володіють державною мовою
- відповідають вимогам до професійної компетентності.

Рівень володіння державною мовою підтверджується відповідно до вимог Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної".

Вимогами до кандидата на зайняття посади службовця місцевого самоврядування є вимоги до його професійної компетентності, що складаються із загальних та спеціальних вимог.

Загальні вимоги до кандидата на зайняття посади службовця місцевого самоврядування (за новим законом 2023 р.)

Категорія I	Категорія II	Категорія III
1) ступінь вищої освіти не нижче магістра; 2) загальний досвід роботи не менше п'яти років, у тому числі досвід роботи в органах місцевого самоврядування на посадах категорії I чи II, на посадах державної служби категорії "А" чи "Б" або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менш як два роки	1) ступінь вищої освіти магістра або бакалавра; 2) досвід роботи в органах місцевого самоврядування, на посадах державної служби або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше одного року.	наявність ступеня вищої освіти не нижче молодшого бакалавра.

Спеціальні вимоги до кандидата на зайняття посади службовця місцевого самоврядування визначаються керівником служби відповідно до вимог закону,

професійних стандартів (у разі наявності) та з урахуванням методичних рекомендацій, затверджених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері служби в органах місцевого самоврядування.

До кандидатів на зайняття посади службовця місцевого самоврядування, для виконання основних посадових обов'язків якого необхідним є застосування мови корінного народу, мови національних меншин України, керівником служби може встановлюватися вимога щодо володіння такою мовою.

На службу в органах місцевого самоврядування не може вступити особа, яка:

- 1) досягла 65-річного віку;
- 2) визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена в установленому законом порядку;
- 3) має судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;
- 4) позбавлена відповідно до рішення суду права обіймати відповідні посади або займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;
- 5) не пройшла спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення у випадках, передбачених законом;
- 6) підпадає під заборону, встановлену Законом України "Про очищення влади";
- 7) має громадянство (підданство) іншої держави;
- 8) набуває відносин прямої підпорядкованості близьких осіб, конфлікту інтересів у випадках, передбачених законом.

Посадовим особам місцевого самоврядування забороняється:

1) займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту);

2) входити до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України.

Характеризуючи права, обов'язки та порядок проходження служби в органах місцевого самоврядування слід зазначити, що посадовою особою місцевого самоврядування є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Не є посадовими особами місцевого самоврядування:

- технічні працівники та
- обслуговуючий персонал органів місцевого самоврядування.

Серед основних обов'язків посадових осіб місцевого самоврядування необхідно виокремити:

1. Додержання Конституції і законів України, інших нормативно-правових актів, актів органів місцевого самоврядування; забезпечення відповідно до їх повноважень ефективної діяльності органів місцевого самоврядування.
2. Додержання прав та свобод людини і громадянина.
3. Збереження державної таємниці, інформації про громадян, що стала їм відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а також іншої інформації, яка згідно із законом не підлягає розголошенню.
4. Постійне вдосконалення організації своєї роботи, підвищення професійної кваліфікації.
5. Сумлінне ставлення до виконання службових обов'язків, ініціативність і творчість у роботі.
6. Шанобливе ставлення до громадян та їх звернень до органів місцевого самоврядування, турбота про високий рівень культури, спілкування і поведінки, авторитет органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
7. Недопущення дій чи бездіяльності, які можуть зашкодити інтересам місцевого самоврядування та держави.

Посадова особа місцевого самоврядування має право:

1. на повагу особистої гідності, справедливе і шанобливе ставлення до себе з боку керівників, співробітників і громадян;
2. на оплату праці залежно від посади, яку вона займає, рангу, який їй присвоєно, якості, досвіду та стажу роботи;
3. на просування по службі відповідно до професійної освіти, результатів роботи та атестації;
4. на безпечні та необхідні для високопродуктивної роботи умови праці;
5. на соціальний і правовий захист;
6. отримувати матеріали та інформацію, необхідні для виконання своїх службових обов'язків;
7. отримувати інформацію щодо матеріалів своєї особової справи та ознайомлюватися з іншими документами, що стосуються проходження нею служби в органах місцевого самоврядування, отримувати від керівників органу місцевого самоврядування відповідні пояснення та давати особисті пояснення;
8. вимагати проведення службового розслідування з метою спростування безпідставних, на її думку, звинувачень або підозри щодо неї;
9. захищати свої законні права та інтереси в органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування та в судовому порядку.

Окрему увагу слід приділити процедурі проходження служби в органах місцевого самоврядування. Громадяни України, які вперше приймаються на службу в органи місцевого самоврядування обов'язково мають скласти Присягу. Особа вважається такою, що вступила на посаду, з моменту складення Присяги (скріплення її тексту своїм підписом).

В органах місцевого самоврядування на чинним законом (2001 р.) встановлено сім категорій посад та п'ятнадцять рангів. Ранги присвоюються відповідно до займаної посади, рівня професійної кваліфікації, результатів роботи. Черговий ранг присвоюється за умови, якщо посадова особа успішно відпрацювала на займаній посаді не менш як 2 роки. За виконання особливо відповідальних завдань може бути присвоєно черговий ранг достроково у межах відповідної категорії посад. Необхідно звернути увагу, що посадова особа місцевого самоврядування може бути позбавлена присвоєного рангу лише за вироком суду.

Але слід мати на увазі, що ст.7 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2023 р.) встановлює, що посади службовців місцевого самоврядування поділяються на категорії та підкатегорії залежно від порядку призначення, змісту та обсягу повноважень, ступеня відповідальності, необхідного рівня професійної компетентності службовців місцевого самоврядування.

Отже, посади службовців місцевого самоврядування поділяються на такі категорії:

1) категорія I - посади:

- керуючого справами виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради;
- керуючого справами виконавчого апарату районної, обласної ради;
- керуючого справами секретаріату (апарату) Київської, Севастопольської міської ради;
- керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради із статусом юридичної особи публічного права, їх заступників;

2) категорія II - посади:

- керівників структурних підрозділів апарату сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради, їх заступників;
- керівників структурних підрозділів відділів, управлінь та інших виконавчих органів сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради із статусом юридичної особи публічного права, їх заступників;
- керівників структурних підрозділів виконавчого апарату районної, обласної ради, їх заступників;
- керівників структурних підрозділів секретаріату (апарату) Київської, Севастопольської міської ради, їх заступників;

3) категорія III - посади головних спеціалістів, провідних спеціалістів, спеціалістів, інші посади службовців місцевого самоврядування, не віднесені до категорій I і II.

Розглядаючи питання про припинення служби в органах, слід акцентувати увагу на підставах її припинення, які умовно можна розділити на:

1. Загальні – передбачені Кодексом законів про працю України.

2. Спеціальні:

- порушення посадовою особою місцевого самоврядування Присяги;
- порушення умов реалізації права на службу в органах місцевого самоврядування;
- виявлення або виникнення обставин, що перешкоджають перебуванню на службі, чи недотримання вимог, пов'язаних із проходженням служби в органах місцевого самоврядування;
- досягнення посадовою особою місцевого самоврядування граничного віку перебування на службі в органах місцевого самоврядування;
- набрання законної сили рішенням суду щодо визнання їх активів або активів, набутих за їх дорученням іншими особами необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави.

Рішення про припинення служби в органах місцевого самоврядування може бути оскаржено посадовою особою місцевого самоврядування.

Наступне питання стосується відповідальності за порушення законодавства про службу в органах місцевого самоврядування. Слід зазначити, що особи, винні у порушенні законодавства про службу в органах місцевого самоврядування, притягуються до цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Матеріальна шкода, завдана територіальній громаді незаконними рішеннями сільських, селищних, міських голів, голів районних у місті, районних та обласних рад, їх заступників, керівників управлінь, відділів, інших структурних підрозділів виконавчих органів місцевого самоврядування, діями чи бездіяльністю посадових осіб місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок місцевого бюджету.

Сільські, селищні, міські, районні у місті, районні та обласні ради, сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної та обласної ради мають право зворотної вимоги (регресу) до посадової особи місцевого самоврядування, яка заподіяла шкоду територіальній громаді, у розмірах і порядку, визначених законами України та статутами територіальних громад.

Що стосується кадрової політики в сфері муніципальної служби, насамперед слід надати визначення поняттю «кадрова політика» під якою розуміється система теоретичних знань, ідей, поглядів, принципів, відносин та організаційно-практичних заходів державних органів і недержавних організацій, направлених на встановлення цілей, завдань, характеру цієї політики, визначення форм і методів кадрової роботи.

Вироблення й здійснення кадрової політики включає правовий, організаційно-управлінський, соціально-економічний, культурно-виховний та інші аспекти, кожен із яких відіграє важливу роль у механізмі її реалізації. Важливе значення має правове регулювання кадрової діяльності у сфері місцевого самоврядування конституційним, муніципальним, трудовим, адміністративним, фінансовим правом.

Однак не менш важливим є регулювання відносин у цій сфері нормами моралі, які реалізуються без владного примусу, але інколи є більш дієвими в силу традицій, звичаїв, менталітету, моральних цінностей суспільства.



### Дайте визначення понять:

*Служба в органах місцевого самоврядування, посадова особа місцевого самоврядування, компетентність, близькі особи, кадровий резерв, атестаційна комісія, Присяга посадових осіб місцевого самоврядування, конфлікт інтересів, категорії посад, ранги посадових осіб місцевого самоврядування, достатній життєвий рівень, регрес, відшкодування завданої шкоди.*

### ? Питання для самоконтролю

1. Принципи служби в органах місцевого самоврядування.
2. Напрями здійснення державної політики щодо служби в органах місцевого самоврядування.
3. Правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування.
4. Процедура складення присяги посадових осіб місцевого самоврядування.
5. Врегулювання конфлікту інтересів серед посадових осіб місцевого самоврядування.
6. Кадровий резерв служби в органах місцевого самоврядування
7. Організація навчання і підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування.

### Тестові завдання:

1. Граничний вік перебування та службі в органах місцевого самоврядування:
  - А) 65 років;
  - Б) 55 років;
  - В) 50 років;
  - Г) законом не обмежується.
2. Результати атестації мають (за Законом 2001 р.):
  - А) обов'язковий характер;
  - Б) рекомендаційний характер;
  - В) загальний характер;
  - Г) спеціальний характер.
3. Які функції мають виконувати посадові особи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень?
  - А) методологічні, запобіжні, організаційно-розпорядчі, консультативні;
  - Б) розпорядчі та консультативні;
  - В) організаційно-методологічні та консультативні;

- Г) організаційно-розпорядчі та консультативно-дорадчі.
4. Право на службу в органах місцевого самоврядування мають:
- А) фізичні особи;
  - Б) громадяни України;
  - В) громадяни України і особи без громадянства;
  - Г) громадяни України та іноземці.
5. Наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень – це:
- А) реальний конфлікт інтересів;
  - Б) потенційний конфлікт інтересів;
  - В) конфлікт інтересів;
  - Г) корупційне правопорушення.
6. Дія Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» не поширюється на:
- А) секретарів голів відповідних рад;
  - Б) голів місцевих рад;
  - В) технічний персонал органів місцевого самоврядування;
  - Г) керуючого справами виконавчого апарату обласних та районних рад.
7. Згідно Закону України «Про запобігання корупції» до близьких осіб НЕ належить:
- А) усиновлений;
  - Б) троюрідний брат;
  - В) матір дружини сина;
  - Г) внук.
8. Посадові особи органів місцевого самоврядування для виконання їх повноважень можуть прийматися на службу:
- А) за контрактом;
  - Б) строковим трудовим договором;
  - В) безстроковим трудовим договором;
  - Г) усі відповіді є вірними.
9. Посади в органах місцевого самоврядування поділяються на:
- А) три категорії;
  - Б) п'ять категорій;
  - В) сім категорій;
  - Г) вісім категорій.
10. Громадяни України, які вперше приймаються на службу в органи місцевого самоврядування у день прийняття відповідного рішення:
- А) складають розписку;
  - Б) підписують довідку про нерозголошення інформації;
  - В) отримують відповідне посвідчення;
  - Г) складають присягу.
11. Гр. А. був прийнятий на службу в орган місцевого самоврядування за строковим трудовим договором на час перебування гр. Д. у відпустці по



догляду за дитиною, але відмовився скласти Присягу. Які правові наслідки такого рішення?

А) гр. А. вважається таким, що не вступив на посаду;

Б) рішення про призначення гр. А. втратило юридичну силу;

В) гр. А. вважається таким, що вступив на посаду та може приступати до виконання посадових обов'язків;

Г) гр. А. необхідно притягнути до дисциплінарної відповідальності.

12. З метою оцінки ділових та професійних якостей, а також кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування:

А) підлягають атестації;

Б) проходять курси;

В) проходить семінари;

Г) навчаються на заочній формі здобуття освіти.

13. Посадові особи місцевого самоврядування підлягають атестації один раз на:

А) 5 років;

Б) 4 роки;

В) 3 роки;

Г) 2 роки.

14. На службу в органи місцевого самоврядування можуть бути прийняті особи:

А) які за рішенням суду позбавлені права займати посади в органах державної влади та їх апараті або в органах місцевого самоврядування протягом установленого строку;

Б) які у разі прийняття на службу в органи місцевого самоврядування будуть безпосередньо підпорядковані близьким особам;

В) які мають зняту в установленому порядку судимість за вчинення умисного злочину;

Г) визнані судом недієздатними.

15. Визначте, яка посада належить до другої категорії?

А) посада Сімферопольського міського голови;

Б) посада Київського міського голови;

В) посада керуючого справами виконавчого апарату обласної ради;

Г) посада керуючого справами виконавчого апарату районної ради.

16. Гр. М. призначений на посаду керуючого справами виконавчого комітету Бердянської міської ради. Який ранг може бути йому присвоєний, згідно чинного законодавства України на 2024 р.?

А) 8 ранг;

Б) 10 ранг;

В) 13 ранг;

Г) 14 ранг.

17. Оберіть основний принцип за яким працює атестаційна комісія:

А) диспозитивність;

Б) гласність;

В) рівноправність;

Г) обов'язковість.

18. Умови оплати праці посадових осіб місцевого самоврядування визначаються:
- А) Кабінетом Міністрів України;
  - Б) Міністерством юстиції України;
  - В) Національним агенством з питань державної служби;
  - Г) Верховною Радою України.
19. Тривалість щорічної відпустки посадових осіб органів місцевого самоврядування становить:
- А) 25 календарних днів;
  - Б) 31 робочий день;
  - В) 30 календарних днів;
  - Г) 45 календарних днів.
20. Матеріальна шкода, завдана територіальній громаді незаконними рішеннями сільських голів відшкодовується за рахунок:
- А) державного бюджету;
  - Б) місцевого бюджету;
  - В) кошти фізичних осіб;
  - Г) кошти юридичних осіб приватного права.

### **Практичні завдання:**

#### **1. Ознайомтесь з умовами кейсу та виконайте завдання:**

Голова місцевої ради на час обрання його на посаду досяг 64 років, через рік виконання своїх обов'язків, він перебуваючи у нетверезому стані розповів своїм друзям інформацію, яку дізнався за час проходження служби і яка становила державну таємницю. Згодом його друзі почали шантажувати його, що розкажуть про його п'яну витівку, якщо він не допоможе їм з вирішенням їхнього питання. Через це голова почав вчиняти протиправні дії. Згодом його було звільнено з посади.

*На вашу думку, які могли бути підстави для звільнення голови місцевої ради?*

#### **2. Ознайомтесь з умовами кейсу та виконайте завдання:**

2.1 Новопризначений голова обласної державної адміністрації прийняв розпорядження про припинення повноважень перших заступників і заступників голови обласної державної адміністрації та про призначення на ці посади інших осіб. Звільнений з посади заступник голови обласної державної адміністрації звернувся до суду з вимогою скасувати розпорядження голови обласної державної адміністрації та поновити його на роботі, оскільки вважав, що для його звільнення не було ніяких підстав і, крім того, питання про звільнення не було погоджене із Кабінетом Міністрів України.

2.2 *Чи відповідають дії, голови обласної державної адміністрації вимогам законодавства? Яке рішення має прийняти суд?*

3. Ознайомтесь з положеннями Закону України «Про державну службу», Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» 2001 року та Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» 2023 року. Зверніть увагу, на відмінності у правовому статусі державного та

муніципального службовця. Результати роботи необхідно оформити у вигляді порівняльної таблиці.

№	Критерій	Державний службовець	Посадова особа місцевого самоврядування	
			Закон 2001 р.	Закон 2023 р.
1	....	...	...	
...	....	...	...	
10	...	...	...	

#### 4. Вирішити кросворд №8

### ТЕМА № 7. «НОРМОТВОРЧІСТЬ У СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ»

#### План

1. Поняття, види, юридичні властивості актів суб'єктів місцевого самоврядування.
2. Особливості нормотворчого процесу в органах місцевого самоврядування.
3. Статут територіальної громади та регламент місцевої ради: порядок їх розробки та прийняття.
4. Індивідуальні та колегіальні форми прийняття муніципальних рішень.
5. Роль постійних комісій місцевих рад у нормотворчому процесі.
6. Правова експертиза проектів актів місцевого самоврядування.
7. Реалізація актів суб'єктів місцевого самоврядування.



#### Навчально-методичний матеріал

Розглядаючи перше питання, необхідно зазначити, що акти місцевого самоврядування – це прийняті в установленому порядку підзаконні владні рішення суб'єктів місцевого самоврядування, що містять норми права, індивідуально-конкретні приписи (рекомендації), за допомогою яких самостійно вирішуються, безпосередньо територіальною громадою або через органи самоврядування, питання місцевого значення.

Інколи до актів місцевого самоврядування (органів та посадових осіб) відносять дії (сукупність дій) та документи, що приймаються (видаються) у сфері місцевого самоврядування; які визначаються як форма управлінської діяльності суб'єктів, що наділені владними повноваженнями й поділяються на акти правореалізації та правозастосування.

Акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування поділяються на такі види: рішення, накази, розпорядження, висновки і рекомендації.

Згідно із Конституцією України і Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» рішення приймають:

- територіальні громади на місцевому референдумі (п. 4 ст. 7);
- загальні збори громадян (п. 2 ст. 8);
- ради (п. 1 ст. 59);

- виконавчий комітет сільської, селищної міської, районної в місті ради (п. 6 ст. 59).

Сільський, селищний, міський голова, голова районної, обласної, районної в місті ради видають розпорядження(п. 8 ст. 59).

Постійні комісії рад готують: висновки і рекомендації (п. 10 ст. 47), за результатами громадських слухань вносяться пропозиції (п. 3 ст. 13).

Слід звернути увагу, що системі місцевого самоврядування існують види актів, які не мають належного нормативного закріплення.

За характером та призначенням акти місцевого самоврядування поділяються на:

- розпорядчі;
- організаційні;
- контрольні;
- інформаційні;
- комплексні.

За змістом урегульованих суспільних відносин можна виокремити акти, які приймаються в галузі соціального, економічного, культурного розвитку, планування, обліку, бюджету, фінансів, цін, житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту, зв'язку, будівництва, освіти, охорони здоров'я, фізкультури, спорту, земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища.

У цьому питанні окрему увагу необхідно приділити юридичним властивостям актів суб'єктів місцевого самоврядування:

- владний характер;
- регулюють відносини в різних галузях життя суспільства;
- установлюють, змінюють та скасовують норми права і конкретні приписи;
- створюють юридичну базу діяльності підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб;
- забезпечують реалізацію та захищають права, свободи і законні інтереси людини і громадянина;
- сфера дії – визначені уповноваженим органом межі можливостей застосування приписів у часі, просторі та серед певного кола осіб.

Межі дії актів не залежать від розсуду окремих осіб, вони можуть бути зумовлені особливостями відносин, на які здійснюється владний вплив, встановлюються в приписах органів державної влади або визначаються залежно від виду відповідного акта.

Під дією акта в часі розуміється період із моменту набрання ним чинності і до моменту припинення його дії. Акти місцевих рад і їх органів можуть набирати чинності: із моменту прийняття; із моменту, зазначеному в акті; із моменту опублікування.

Акти суб'єктів місцевого самоврядування характеризуються такими рисами:

- приймаються уповноваженим органом, посадовою особою;

- мають чітко визначену структуру;
- містять владний припис (змістовна частина акту);
- мають письмову форму;
- розробляються і ухвалюються з дотримання встановленої процедури;
- є обов'язковими для виконання;
- забезпечуються захистом на випадок їх невиконання, неналежного виконання чи можливого порушення.

Під час підготовки до другого питання необхідно дати визначення поняттю нормативний правовий акт місцевого самоврядування, під яким слід розуміти офіційний письмовий документ, прийнятий (виданий) уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначеній чинним законодавством України формі та за встановленою процедурою в межах його компетенції, що містить норми права і спрямований на регулювання суспільних відносин, розрахований на широке коло осіб та неодноразове застосування, незалежно від строку дії (постійні чи обмежені певним часом) та характеру відомостей, що в ньому містяться, у тому числі з грифами, що обмежують до них доступ, а також прийняті в порядку експерименту.

Серед нормативних актів місцевого самоврядування найбільш поширеними є:

- положення;
- інструкції;
- правила,

Практика роботи над проектами нормативних актів місцевого самоврядування свідчить, що обов'язковими складниками нормотворчого процесу мають бути:

- 1) вивчення матеріалів, необхідних для розробки проекту;
- 2) розробка пропозицій щодо суті питань, які становлять зміст проекту;
- 3) обговорення підготовлених пропозицій та складання проекту;
- 4) підготовка переліку актів, які втратять чинність або в які будуть внесені відповідні зміни у зв'язку з прийняттям підготовленого акта;
- 5) направлення проекту на відгук (рецензування) відповідним органам та організаціям;
- 6) розгляд одержаних зауважень та пропозицій, уточнення проекту;
- 7) прийняття (затвердження) нормативного акта.

Очевидно, що підготовка проекту нормативно-правового акта неможлива без дотримання усталених принципів нормотворення, до яких можна віднести:

- розміщення спочатку більш загальних, а потім конкретніших положень;
- об'єднання положень загального характеру, що стосуються всієї сукупності спеціальних матеріальних або процесуальних норм, в окрему частину або главу;
- уникнення повторів загальних приписів в інших частинах, розділах або главах без крайньої потреби;
- передування матеріальних норм процесуальним, якщо останні спрямовані на забезпечення реалізації матеріальних норм;

- відповідність послідовності викладу спеціальних положень проекту логіці предмета регулювання;
- розміщення наприкінці проекту положень про контроль за виконанням нормативно-правового акта, відповідальність за його порушення, а також у разі необхідності перехідних та прикінцевих положень (термін набрання чинності актом, перелік актів, які втрачають силу або до яких мають бути внесені зміни у зв'язку з його прийняттям і т. ін.).

Третє питання стосується основних видів актів суб'єктів місцевого самоврядування: статуту територіальної громади та регламенту місцевої ради. Статутом територіальної громади можуть визначатися такі важливі питання, як порядок формування й організації діяльності ради, організації громадських слухань, порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання, порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради і обнародування прийнятого рішення з даного питання. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» закріпив те, що статут територіальної громади приймається представницьким органом місцевого самоврядування, проте процедура підготовки і прийняття статуту не визначена.

Процедура підготовки і прийняття статуту територіальної громади повинна, щонайменше, складатися з таких етапів:

- підготовки спеціальною комісією (групою) проекту статуту;
- оприлюднення проекту для загального обговорення;
- узагальнення результатів обговорення;
- прийняття статуту територіальної громади представницьким органом;
- реєстрації статуту територіальної громади в органах Міністерства юстиції України.

Регламент – нормативно-правовий акт місцевої ради, що містить сукупність правил, які визначають порядок діяльності ради, її органів, а також депутатів місцевої ради.

В регламенті місцевої ради визначається порядок проведення першої сесії ради, порядок обрання голови та заступника (заступників) голови районної в місті, районної, обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради, скликання чергової та позачергової сесії ради, призначення пленарних засідань ради, підготовки і розгляду питань на пленарних засіданнях, прийняття рішень ради про затвердження порядку денного сесії та з інших процедурних питань, а також інші питання організації роботи сесії.

Перелік, функціональна спрямованість і порядок організації роботи постійних комісій визначаються регламентом відповідної ради та Положенням про постійні комісії. Регламентом ради можуть бути встановлені інші, ніж закріплені в законах, правила депутатської етики та заходи впливу щодо тих депутатів місцевих рад, які порушують ці правила. Порядок реалізації права депутатів об'єднуватися з іншими депутатами місцевої ради в депутатські групи, фракції, основи їх створення і функціонування в місцевій раді також має бути врегульовано регламентом ради.

Підготовка до наступного питання вимагає звернення до основних форм прийняття муніципальних рішень: індивідуальну та колективну.

Колегіально рішення приймаються місцевою радою, її органами та виконавчим комітетом сільської, селищної, міської, районної в місті ради. Процедура підготовки і прийняття рішень місцевих рад визначається регламентами рад. Як правило, рішення приймаються на пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради, однак є також випадки, визначені законодавством, коли необхідна кваліфікована більшість. При встановленні результатів голосування враховується голос сільського, селищного, міського голови, якщо він бере участь у пленарному засіданні відповідної ради.

Рішення рад у більшості випадків приймаються відкритим (у тому числі поіменним) голосуванням. Таємне голосування обов'язково проводиться:

1) сільською, селищною, міською радою у випадках:

- а) обрання за пропозицією сільського, селищного, міського голови на посаду та звільнення з посади секретаря ради;
- б) прийняття рішення щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови;

2) районною, обласною, районною в місті (у разі її створення) радою у випадках:

- а) обрання голови районної, обласної, районної в місті (у разі її створення) ради, заступника голови ради, звільнення їх з посади;
- б) прийняття рішення про недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації;
- в) внесення до Кабінету Міністрів України пропозицій щодо голови відповідної місцевої державної адміністрації.

Рішення сільської, селищної, міської ради в п'ятиденний строк із моменту його прийняття може бути зупинено сільським, селищним, міським головою і внесено на повторний розгляд відповідної ради із обґрунтуванням зауважень.

Це рішення рада зобов'язана у двотижневий строк повторно розглянути, якщо зауваження сільського, селищного, міського голови відхилені і рада підтвердила попереднє рішення двома третинами депутатів від її загального складу, воно набирає чинності.

Окрему групу актів місцевого самоврядування становлять висновки та рекомендації постійних комісій місцевих рад, які приймаються на їх засіданнях більшістю голосів від їх загального складу.

Індивідуальні форми прийняття муніципальних рішень притаманні для єдиноначальних органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Найбільш важливими серед них є

- розпорядження сільських, селищних, міських голів та голів районних, обласних, районних у місті рад, які видаються в процесі оперативного управління та вирішення питань, які віднесені до їх компетенції.
- накази видають керівники відділів, управлінь та інших виконавчих органів місцевих рад.

Органи і посадові особи місцевого самоврядування приймають значну частину актів ненормативного характеру. Під ненормативним юридичним актом місцевого самоврядування слід розуміти офіційний письмовий документ, прийнятий (виданий) уповноваженим на це органом чи посадовою особою місцевого самоврядування в межах його компетенції та у визначеній формі та за встановленою чинним законодавством України процедурою, що має оперативно-розпорядчий (разові доручення) чи персональний характер (про склад комісій, призначення на посаду і звільнення з неї, заохочення працівників тощо), передбачає конкретні приписи, звернені до окремого суб'єкта чи юридичної особи, дія яких вичерпується одноразовим застосуванням (крім актів про затвердження положень, інструкцій та інших, що містять правові норми).

Ці акти поділяються на:

- правоскасовуючі,
- праводелегуючі,
- правоініціюючі,
- правопризупинюючі,
- правоухвалюючі,
- акти призначення на посаду і звільнення з неї,
- акти контрольні,
- запити,
- подання,
- інформаційні,
- консультативні тощо.

Підготовка до наступного питання вимагає визначення правового статусу постійних комісій місцевих рад. Постійні комісії є органами ради, що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду й підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету.

Здійснюючи нормопроектувальну функцію, постійні комісії виступають, поряд з іншими суб'єктами, ініціаторами та розробниками проектів актів місцевої ради – положень, правил, концепцій, програм тощо.

Крім того, в межах цієї форми діяльності комісії можуть надавати рекомендації нормативного характеру, наприклад, із питань поліпшення роботи виконавчих органів місцевих рад щодо організації прийому громадян, розгляду їх звернень, реалізації тих чи інших процедур (спрощення порядку надання об'єктів комунальної власності в оренду, підготовки документів для їх приватизації) тощо.

За результатами вивчення і розгляду питань постійні комісії готують висновки і рекомендації, які приймаються більшістю голосів від загального складу комісії і підписуються головою комісії, а в разі його відсутності - заступником голови або секретарем комісії. Висновки і рекомендації, прийняті постійними комісіями на їх спільних засіданнях, підписуються головами відповідних постійних комісій.



Шосте питання стосується правової експертизи проектів актів місцевого самоврядування. Правова експертиза може бути:

- внутрішня й зовнішня;
- загальна й спеціальна;
- одноособова й групова;
- первинна, повторна, додаткова, контрольна;
- обов'язкова й добровільна;
- офіційна й неофіційна.

У цьому питанні також необхідно охарактеризувати кожен з видів правової експертизи, звернувши особливу увагу гендерно-правову та антикорупційну експертизу.

Окрім того, слід чітко розділяти експертну оцінку та консультацію. Якщо експертна оцінка передбачає розробку рішення фахівцями, то в ході консультації вже обговорюється підготовлене рішення.

Останнє питання пов'язане забезпеченням правильного та ефективного застосування органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Реалізація актів суб'єктів місцевого самоврядування розпочинається з моменту набрання ними чинності.

Рішення, прийняті місцевим референдумом, обнародуються у встановленому законодавством України порядку опублікування правових актів місцевих рад і вводяться в дію з моменту їх опублікування, якщо в самому рішенні не визначено інший строк.

Рішення ради нормативно-правового характеру набирають чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо радою не встановлено більш пізній строк введення цих рішень у дію.

Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування ненормативного характеру, як правило, набирають чинності з моменту їх прийняття, якщо не визначено інший строк уведення цих актів у дію.

Акти є підставою виникнення, зміни та припинення відповідних правовідносин. При цьому акти можуть бути як позитивного, так і негативного (юрисдикційного) характеру.

Сторони в правовідносинах у сфері місцевого самоврядування виступають як уповноважені та зобов'язані особи, де права та інтереси одних осіб можуть бути реалізовані через виконання обов'язків іншими. В процесі реалізації актів відносини регулюються нормами права, в яких указується те, що і як повинен зробити суб'єкт управління, і визначається допустима й можлива поведінка, встановлюються контури управлінських рішень. Відповідальність за невиконання таких актів може передбачатися в законах та інших актах органів державної влади.

Також, слід приділити увагу перегляду нормативно-правових актів, при цьому необхідно враховувати, що значна їх частина розроблялася ще до прийняття в 1996 році Конституції України, крім того, акти повинні опрацьовуватися з урахуванням нового законодавства і змін, що вносилися до актів чинного законодавства України.

Слід також урахувати і необхідність скасування тих актів чи окремих його частин, які дублюють одне одного, ліквідувати прогалини, суперечності та інші недоліки нормативних актів, визначати ті акти, які вже фактично застаріли та втратили актуальність.

Таким чином, реалізацію актів суб'єктів місцевого самоврядування можна визначити як зумовлену правовими та індивідуально-конкретними приписами правомірну поведінку учасників суспільних відносин.



### Дайте визначення понять:

*Акти суб'єктів місцевого самоврядування, правореалізація, правозастосування, рішення, наказ, розпорядження, висновки, рекомендації, межі дії актів суб'єктів місцевого самоврядування, ненормативні рішення, нормативні рішення, положення, інструкція, правила, статут територіальної громади, регламент місцевої ради, гендерно-правова експертиза, антикорупційна експертиза, реалізація актів місцевого самоврядування.*

### ? Питання для самоконтролю

1. Класифікація актів органів місцевого самоврядування.
2. Межі дії актів органів місцевого самоврядування у часі, у просторі та за колом осіб.
3. Основні принципи нормотворення.
4. Міжнародний досвід прийняття нормативних актів органами публічного управління.
5. Значення статуту територіальної громади як акту органу місцевого самоврядування.

### ☑ Тестові завдання:

1. Визначте, який з перелічених видів актів може прийняти суб'єкт місцевого самоврядування:
  - А) ухвала;
  - Б) вирок;
  - В) наказ;
  - Г) указ.
2. Яка властивість актів суб'єктів місцевого самоврядування проявляється у тому, що вони є формою реалізації повноважень, безпосереднім виявом волі громадян або їх представників у відповідних органах?
  - А) сфера дії актів суб'єктів місцевого самоврядування;
  - Б) чітка структура актів суб'єктів місцевого самоврядування;
  - В) владний характер актів суб'єктів місцевого самоврядування;
  - Г) особливий порядок прийняття актів суб'єктів місцевого самоврядування.
3. Для якого з актів суб'єктів місцевого самоврядування передбачена обов'язкова державна реєстрація?
  - А) інструкція;
  - Б) висновок;

- В) статут територіальної громади;  
Г) регламент.
4. Для якого виду рішень органів місцевого самоврядування характерно встановлення конкретних приписів, звернених до окремого індивіда чи юридичної особи; застосовуються одноразово і після застосування втрачають свою дію?
- А) положення;  
Б) нормативні рішення органів місцевого самоврядування;  
В) ненормативні рішення органів місцевого самоврядування;  
Г) статут територіальної громади.
5. Звід правових норм, що регламентують діяльність певної галузі виробництва чи окремий вид діяльності:
- А) правила;  
Б) інструкції;  
В) рішення;  
Г) наказ.
6. Нормативно-правовий акт, що встановлює структуру і функції будь-якого органу або визначає порядок будь-якої діяльності:
- А) інструкція;  
Б) положення;  
В) правила;  
Г) регламент.
7. Нормативно-правовий акт, який установлює порядок застосування актів законодавства, прийнятих органами державної влади, або актів прийнятих органами, посадовими особами місцевого самоврядування, а також порядок здійснення будь-якої діяльності:
- А) положення;  
Б) статут;  
В) інструкція;  
Г) правила.
8. Процедура нормотворення, для якої є характерним прийняття акту адміністративними структурами, які в більшості випадків безпосередньо не обираються населенням:
- А) notice and comming rulemaking;  
Б) informal and comming rulemaking;  
В) formal rulemaking;  
Г) exepcted rulemaking.
9. Який з актів органів місцевого самоврядування гарантує плюралізм форм місцевого управління, дозволяє населенню обирати прийнятні для нього варіанти організації місцевої влади в межах закону?
- А) статут територіальної громади;  
Б) наказ міського голови;  
В) регламент місцевої ради;  
Г) рішення місцевої ради.

10. Нормативно-правовий акт місцевої ради, що містить сукупність правил, які визначають порядок діяльності ради, її органів, а також депутатів місцевої ради:
- А) інструкція;
  - Б) статут територіальної громади;
  - В) рішення місцевої ради;
  - Г) регламент місцевої ради.
11. Обрання за пропозицією сільського, селищного, міського голови на посаду та звільнення з посади секретаря ради відбувається:
- А) шляхом поіменного колегіального голосування;
  - Б) шляхом таємного колегіального голосування;
  - В) шляхом видання наказу керівником відділу виконавчого органу відповідної місцевої ради;
  - Г) шляхом видання розпорядження.
12. Який з актів місцевого самоврядування приймається на засіданнях більшістю голосів від їх загального складу?
- А) рекомендації постійних комісій;
  - Б) регламент місцевої ради;
  - В) статут територіальної громади;
  - Г) наказ місцевого голови.
13. За формою зовнішнього вираження ненормативні юридичні акти можна класифікувати на:
- А) правомірні та неправомірні;
  - Б) прийняті на невизначений строк та обмежені у часі;
  - В) акти-документи та акти-дії;
  - Г) акти органів місцевого самоврядування та акти посадових осіб органів місцевого самоврядування.
14. За результатами вивчення і розгляду питань постійні комісії готують:
- А) укази і накази;
  - Б) постанови і розпорядження;
  - В) висновки і рекомендації;
  - Г) правила та положення.
15. Здатність нормативно-правової конструкції (окремого нормативного припису чи їх сукупності) самостійно чи у взаємодії з іншими нормами сприяти вчиненню чи збільшенню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією:
- А) корупційне правопорушення;
  - Б) фактор ризику;
  - В) корупціогенний фактор;
  - Г) індикатор корупціогенності.
16. Визначте, для якого фактору є характерним встановлення значної кількості дозволів (погоджень), які необхідно одержати для реалізації права, при цьому такі вимоги є непропорційними цінностям, які фізична або юридична особа має на меті отримати:
- А) створення надмірних обтяжень для отримувачів адміністративних послуг;

- Б) нечітке визначення функцій, прав, обов'язків, і відповідальності органів місцевого самоврядування;  
 В) відсутність або нечіткість адміністративних процедур;  
 Г) відсутність чи недолік конкурсних (тендерних) процедур.
17. Який з факторів можна усунути шляхом виключення завищених вимог та зміни форми проведення?  
 А) відсутність або нечіткість адміністративних процедур;  
 Б) нечітке визначення функцій, прав, обов'язків, і відповідальності органів місцевого самоврядування;  
 В) відсутність чи недолік конкурсних (тендерних) процедур;  
 Г) створення надмірних обтяжень для отримувачів адміністративних послуг.
18. Гендерно-правова експертиза законодавства проводиться:  
 А) щороку;  
 Б) двічі на рік;  
 В) тричі на рік;  
 Г) у будь-який час за бажанням органу місцевого самоврядування.
19. Гендерно-правова експертиза є складовою:  
 А) антикорупційної експертизи;  
 Б) правової експертизи;  
 В) загальної експертизи;  
 Г) правильна відповідь відсутня.
20. До повноважень якого органу належить проведення гендерно-правової експертизи?  
 А) Кабінет Міністрів України;  
 Б) Міністерство юстиції України;  
 В) Урядовий уповноважений з питань гендерної політики;  
 Г) Міністерство цифрової трансформації.

### 🌟 Практичні завдання:

1. Проаналізуйте види актів органів місцевого самоврядування на прикладі м. Запоріжжя (за бажанням можна обрати інше село, селище, місто).  
 Результати необхідно оформити у вигляді таблиці.

№	Акти органів місцевого самоврядування	Нормативно-правове регулювання	Конкретні приклади реалізації
1	Статут територіальної громади		
2	...		
...	...		
7	Положення		
...			

### 2. Складіть схеми:

- ✓ порядок проведення антикорупційної експертизи актів органів місцевого самоврядування;

- ✓ класифікація ненормативних правових актів органів місцевого самоврядування;
  - ✓ підстави таємного голосування під час прийняття муніципальних рішень.
- 3. Ознайомтесь з умовами кейсу та виконайте завдання:**  
*Проаналізуйте положення модельних статутів територіальної громади:*
- ✓ <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/mod1web.pdf>;
  - ✓ <https://samoorg.com.ua/blog/2016/03/31/modelniy-statut-teritorialnoyi-gromadi-mista-vidano>;
  - ✓ будь-який інший інформаційний ресурс.
- 4. Складіть власний статут територіальної громади м. Запоріжжя (за бажанням можна обрати інше село, селище, місто).**
- 5. Вирішити кросворд №9**

## ТЕМА № 8 «ФІНАНСОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»

### План:

1. Місцеві фінанси: поняття, структура, порядок формування.
2. Доходи й видатки місцевих бюджетів та бюджетів місцевого самоврядування. Особливості бюджету міста Києва.
3. Місцеві податки і збори.
4. Участь держави в бюджетному забезпеченні.
5. Фінансовий контроль у сфері місцевого самоврядування.



### Навчально-методичний матеріал

Розглядаючи питання про місцеві фінанси слід зазначити, що під місцевими фінансами розуміють систему формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих.

Суб'єктами місцевих фінансів є:

- 1) територіальна громада (сільська, селищна, міська, об'єднана (ОТГ), районна, обласна);
- 2) органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські, районні, обласні ради, сільські, селищні, міські голови).

Об'єктами місцевих фінансів є фінансові ресурси, які мобілізуються, поділяються і використовуються органами місцевого самоврядування для виконання їх завдань і функцій. Об'єкти місцевих фінансів формується у:

- 1) фондів формі: місцеві бюджети, резерви, позабюджетні, валютні і цільові фонди, грошові фонди комунальних суб'єктів господарювання;
- 2) нефондовій формі: банківські кредити, місцеві позики.

Наступне питання стосується класифікації доходів і видатків місцевого бюджету. Доходи місцевих бюджетів складаються з:

- податкових надходжень – органи місцевого самоврядування відповідно до Податкового кодексу України встановлюють місцеві податки і збори;
- неподаткових надходжень – платежі, доходи від майна, що належить місцевій владі, та від комунальних підприємств;
- доходів від операцій із капіталом – доходи за рахунок кредитів і позик;
- міжбюджетних трансфертів – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

За економічною природою доходи місцевих органів влади поділяються на:

1. Власні – доходи, що мобілізуються місцевою владою самостійно на основі власних рішень і за рахунок джерел, визначених місцевим органом влади.
2. Передані – доходи, що передаються місцевій владі центральною владою або органами влади вищого територіального рівня.

Видатки бюджету – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. Видатки місцевого бюджету формуються відповідно до розмежування видатків між бюджетами, яке визначається Бюджетним кодексом України, для виконання повноважень органів місцевого самоврядування. Таким чином, видатки повинні бути точним відображенням функцій і завдань, що покладені на місцеву владу.

Видатки місцевого бюджету здійснюються із загального та спеціального фондів місцевого бюджету відповідно до вимог Бюджетного кодексу України та Закону України «Про Державний бюджет України» поточного року.

Витрати бюджету охоплюють видатки бюджету, надання кредитів із бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів.

Витрати місцевих органів влади, залежно від їх призначення, поділяються на кілька видів:

1. **Обов'язкові** – це витрати, спрямовані на виконання обов'язкових завдань, що покладені на всі органи місцевої влади.
2. **Добровільні** – це витрати, спрямовані на виконання факультативних завдань, які виконують органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції.
3. **Витрати для реалізації делегованих повноважень**, наданих органам місцевого самоврядування центральною владою.

Особливості формування бюджетів міст Києва визначаються Бюджетним кодексом України з урахуванням Закону «Про столицю України – місто-герой Київ». До доходів бюджету міста Києва зараховується 50 відсотків податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на території міста Києва, а також закріплюються доходи, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів:

- 1) 50 відсотків збору за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

2) 50 відсотків збору за спеціальне використання води (крім збору за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя користувачами води за місцем її забору;

3) 50 відсотків плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім плати за користування надрами в межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

4) плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

5) плата за ліцензії та сертифікати, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;

6) плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території цих міст;

7) плата за державну реєстрацію (крім реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

8) плата за ліцензії на право оптової та роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території цих міст, тощо.

Наступне питання стосується місцевих податків і зборів. Місцеві податки і збори – це податки та збори, які встановлюються органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства, вони є обов'язковими до сплати в межах адміністративно-територіальних одиниць та зараховуються до їх бюджетів.

До місцевих податків належить: податок на майно та єдиний податок. До місцевих зборів належить: збір за місця паркування для транспортних засобів та туристичний збір.

Місцеві податки і збори поділяються умовно на дві групи:

- ✓ обов'язкові та
- ✓ факультативні.

Обов'язково місцеві ради встановлюють податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, єдиний податок та збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності.

Факультативно, тобто в межах повноважень, визначених чинним законодавством, вирішують питання щодо встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору. Установлення місцевих



податків та зборів, не передбачених Податковим кодексом України, забороняється.

Розглядаючи четверте питання необхідно охарактеризувати форми участі держави у бюджетному забезпеченні. Держава вилучає із місцевого бюджету до державного бюджету частину надлишку в порядку, встановленому Бюджетним кодексом України.

Державна фінансова підтримка місцевого самоврядування здійснюється шляхом надання місцевим бюджетам міжбюджетних трансфертів у вигляді:

- а) дотацій вирівнювання;
- б) субвенцій.

Дотація вирівнювання – це міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує. Такі дотації безоплатно й безповоротно надаються для вирівнювання дохідної спроможності відповідного місцевого бюджету, який його отримує.

Субвенції – це міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Ще однією формою бюджетного забезпечення місцевого самоврядування є компенсація державою витрат органів місцевого самоврядування, що виникають внаслідок рішень органів державної влади. На законодавчому рівні закріплений обов'язок держави в повному обсязі фінансувати здійснення органами місцевого самоврядування делегованих ним законом повноважень органів виконавчої влади.

Останнє питання стосується обов'язкового елемента управління місцевими фінансовими ресурсами – фінансового контролю. Завданнями фінансового контролю у сфері місцевого самоврядування є:

- 1) безумовне дотриманням вимог чинного законодавства при ухваленні фінансових рішень органами місцевого самоврядування;
- 2) виявлення можливих резервів розширення ресурсної бази місцевого самоврядування;
- 3) забезпечення економного та ефективного використання матеріальних ресурсів відповідно до рішень, ухвалених представницькими органами місцевого самоврядування;
- 4) попередження і виявлення фактів використання фінансових ресурсів із порушенням установлених правил;
- 5) забезпечення достовірності інформації про фінансову діяльність органів місцевого самоврядування.

Фінансовий контроль у сфері місцевого самоврядування можна розподілити на наступні види:

1. Державний контроль (здійснюється органами законодавчої, виконавчої, судової влади).
2. Контроль, що здійснюється органами місцевого самоврядування, у свою чергу, поділяється на:
  - загальний (здійснюють місцеві ради або за їх дорученням постійні комісії);

- відомчий (проводиться спеціальними виконавчими органами місцевих рад);
- в) внутрішній (здійснюється керівником органу, підрозділу);
- 3. Контроль територіальної громади.
- 4. Громадський контроль.



### Дайте визначення понять:

*Місцевий бюджет, обласний бюджет, районний бюджет, рухоме та нерухоме майно, право спільної власності, доходи, видатки, дотації, субвенції, трансферт, загальний фонд місцевого бюджету, спеціальний фонд місцевого бюджету, мінімальний розмір місцевого бюджету, місцеві податки, місцеві збори, туристичний збір, відомчий контроль, громадський контроль.*

### ? Питання для самоконтролю

1. Порядок формування місцевих фінансів.
2. Збір за місця паркування для транспортних засобів: загальна характеристика.
3. Туристичний збір: загальна характеристика.
4. Порядок надання субвенцій.
5. Органи, які здійснюють державний фінансовий контроль у сфері місцевого самоврядування.

### ☑ Тестові завдання:

1. План утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування:
  - А) обласний бюджет;
  - Б) районний бюджет;
  - В) місцевий бюджет;
  - Г) поточний бюджет.
2. Відносно Державного бюджету України місцеві бюджети є:
  - А) взаємопов'язаними;
  - Б) залежними;
  - В) самостійними;
  - Г) кореляційними.
3. Розгляд прогнозу місцевого бюджету, затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього; затвердження звіту про виконання відповідного бюджету належить до компетенції:
  - А) сільських, селищних, міських голів;
  - Б) районних і обласних рад;
  - В) виконавчих органів сільської, селищної, міської ради;
  - Г) сільської, селищної, міської ради.
4. Склад доходів місцевих бюджетів визначається:
  - А) Бюджетним кодексом України та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
  - Б) Бюджетним кодексом України та законом про Державний бюджет України;

- В) тільки Бюджетним кодексом України;  
Г) тільки Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».
5. Які кошти можуть бути спрямовані на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаної із здійсненням інвестиційної діяльності, здійснення інших заходів, пов'язаних з розширеним відтворенням, а також на погашення місцевого боргу?  
А) дотації;  
Б) субвенції;  
В) кошти бюджету розвитку;  
Г) кошти обласного бюджету.
6. Визначте, до чиеї компетенції належить право виступати гарантами кредитів підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад:  
А) сільський, селищний, міський голова;  
Б) виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;  
В) сільська, селищна, міська рада;  
Г) органи місцевого самоврядування.
7. Місцевий бюджет поділяється на:  
А) поточний бюджет та попередній бюджет;  
Б) загальний бюджет та спеціальний бюджет;  
В) поточний бюджет та бюджет розвитку;  
Г) бюджет розвитку та загальний бюджет.
8. Кошти державного бюджету передаються у вигляді:  
А) дотацій;  
Б) дотацій, субвенцій;  
В) дотацій, субвенцій, трансфертів;  
Г) дотацій, субвенцій, трансфертів, субсидій.
9. Залежно від цільової спрямованості контрольних дій фінансовий контроль поділяють на:  
А) тактичний і стратегічний контроль;  
Б) зовнішній і внутрішній контроль;  
В) муніципальний і громадський контроль;  
Г) дистанційний та контроль на місцях.
10. Джерелом інформації якого види фінансового контролю є фінансова та управлінська звітність:  
А) документальний контроль;  
Б) пруденційний контроль;  
В) фактичний контроль;  
Г) відомчий контроль.
11. Яка форма фінансового контролю у сфері місцевого самоврядування проводиться після закінчення звітного періоду?  
А) превентивна;  
Б) оперативна;  
В) ретроспективна;  
Г) перспективна.

12. Фізична особа, яка підтвердила кваліфікаційну придатність до провадження аудиторської діяльності, має відповідний практичний досвід та включена до Реєстру аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності – це:
- А) адвокат;
  - Б) нотаріус;
  - В) аудитор;
  - Г) місцевий голова.
13. До місцевих податків належить:
- А) екологічний податок;
  - Б) податок на майно;
  - В) податок на доходи фізичних осіб;
  - Г) акцизний податок.
14. До місцевих зборів належить:
- А) туристичний збір;
  - Б) військовий збір;
  - В) мито;
  - Г) рентна плата.
15. Базою оподаткування якого податку (збору) є площа земельної ділянки, відведена для паркування, а також площа комунальних гаражів, стоянок, паркінгів (будівель, споруд, їх частин), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету:
- А) військовий збір;
  - Б) збір за місця паркування транспортних засобів;
  - В) туристичний збір;
  - Г) рентна плата.
16. Визначте, що НЕ входить до елементів місцевого податку:
- А) податковий період;
  - Б) ставка податку;
  - В) пільгові категорії платників податку;
  - Г) строк та порядок сплати податку.
17. Визначте, хто НЕ є платником туристичного збору:
- А) громадяни України, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці та тимчасово розміщуються у місцях проживання (ночівлі);
  - Б) іноземці, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці та тимчасово розміщуються у місцях проживання (ночівлі);
  - В) діти віком до 18 років, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці та тимчасово розміщуються у місцях проживання (ночівлі);
  - Г) особи без громадянства, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці та тимчасово розміщуються у місцях проживання (ночівлі).
18. Згідно Податкового кодексу України до місць ночівлі належать:
- А) кемпінги;
  - Б) табори відпочинку;

- В) житловий будинок;  
Г) усе перелічене.

19. Базовий податковий (звітний) період для туристичного збору становить:

- А) поточний місяць;  
Б) податковий рік;  
В) податковий квартал;  
Г) календарний квартал.

20. Місцевий бюджет розробляється:

- А) державними установами;  
Б) самостійно органами місцевого самоврядування;  
В) спеціально створеними комісіями;  
Г) аудиторами.

### Практичні завдання:

1. Проаналізуйте види місцевих податків та зборів та їх обов'язкові елементи. Результати необхідно оформити у вигляді таблиці.

№	Елементи	Податок на майно	Єдиний податок	Збір за місця для паркування транспортних засобів	Туристичний збір
1	Платники				
2	Об'єкт				
3	База				
4	Ставка				
5	Порядок обчислення				
6	Податковий період				
7	Строк та порядок сплати податку				
8	Строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку				

2. Складіть схеми:

- ✓ порядок формування місцевих бюджетів;
- ✓ склад доходів місцевих бюджетів;
- ✓ видатки місцевого бюджету.

3. Ознайомтесь з умовами кейсу та виконайте завдання:

*Комунальна установа «Запорізька спеціалізована лікарня для людей з обмеженими можливостями» у зв'язку з відсутністю у місцевому бюджеті фінансових ресурсів, необхідних для її утримання, відповідно до рішення виконкому Запорізької міської ради має бути ліквідована. Своє рішення виконком обґрунтував наявністю у нього повноваження управляти закладами*

*охорони здоров'я, які належать територіальним громадам. Трудовий колектив лікарні подав позов про визнання рішення виконкому недійсним.*

*Чи підлягає позов задоволенню? Чому?*

#### **4. Вирішити кросворд №10**

### **ТЕМА № 9 «ЗДІЙСНЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В М. КИЄВІ ТА В ІНШИХ МІСТАХ УКРАЇНИ»**

#### **План:**

1. Роль міста в українському суспільстві. Основні напрямки та принципи міського розвитку в Україні.
2. Організація роботи органів місцевого самоврядування в столиці України – Місті-герої Києві. Організаційно-правова основа та посадові особи органів місцевого самоврядування в Києві, їх функції та повноваження.
3. Особливості взаємодії органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади у місті Києві з іншими органами влади, підприємствами, представництвами. Матеріально-фінансова основа та гарантії здійснення місцевого самоврядування в місті Києві.
4. Порядок здійснення місцевого самоврядування в Запоріжжі. Структурна організація управління містом Запорізької міської ради. Організація роботи Запорізької міської ради та постійних комісій ради. Правовий статус громадського комітету територіального самоврядування в місті Запоріжжя.
5. Порядок здійснення місцевого самоврядування в інших містах України.



#### **Навчально-методичний матеріал**

В процесі підготовки до першого питання необхідно розкрити питання про роль міста в українському суспільстві та основні напрямки та принципи міського розвитку в Україні.

Під час підготовки до питання про організацію роботи органів місцевого самоврядування в столиці України – місті-герої Києві, організаційно-правову основу та посадових осіб органів місцевого самоврядування в Києві, необхідно визначити їх функції та повноваження. Тут слід зазначити, що додаткові повноваження Київського міського голови закріплені в ст. 17 Закону України «Про столицю України - місто-герой Київ». Київський міський голова має такі додаткові повноваження щодо взаємодії з органами державної влади:

- 1) бере участь у підготовці проектів законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, відповідних програм, що стосуються міста Києва;
- 2) бере участь у вирішенні питань щодо проведення у місті заходів загальнодержавного та міжнародного характеру;
- 3) бере участь у засіданнях Кабінету Міністрів України з правом дорадчого голосу при розгляді питань, що стосуються столиці України - міста Києва;
- 4) вносить на розгляд Президента України, Кабінету Міністрів України проекти відповідних нормативно-правових актів та інші пропозиції з питань, що стосуються міста Києва як столиці України;

- 5) бере участь у вирішенні питань щодо розміщення у місті Києві державних органів, представництв інших держав та міжнародних організацій, а також у протокольних заходах, що стосуються міста Києва;
- 6) вносить до відповідних органів виконавчої влади пропозиції щодо передачі до сфери управління Київської міської ради, передачі або продажу у комунальну власність територіальної громади міста Києва чи районів у місті Києві підприємств, організацій, установ, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до державної або інших форм власності, а також часток (акцій, паїв), що належать державі в акціонерних товариствах, розташованих на території міста Києва, якщо вони мають важливе значення для забезпечення виконання містом Києвом столичних функцій;
- 7) дає згоду на призначення та звільнення керівників підприємств та міських органів виконавчої влади подвійного підпорядкування;
- 8) погоджує питання щодо створення, репрофілювання або ліквідації підприємств та організацій загальнодержавного значення, розташованих на території міста Києва;
- 9) одержує інформацію щодо діяльності всіх підприємств, установ та організацій на території міста, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, в частині, що стосується життєдіяльності міста Києва, та впливає на виконання містом Києвом столичних функцій.

Окрім того, органи місцевого самоврядування і виконавчої влади м. Києва забезпечують виконання містом столичних функцій:

1. Створення належних умов для діяльності у місті Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, центральних органів державної влади, офіційних представництв іноземних держав і міжнародних організацій, установ і закладів науки, освіти, охорони здоров'я, культури і спорту, місцем розташування яких відповідно до законодавства визначено місто Київ.
2. Вирішення питань щодо розміщення центральних органів, які утворюються Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України, а також дипломатичних представництв, консульств іноземних держав та представництв міжнародних організацій в Україні.
3. Надання на договірних засадах комунальних, інженерних, соціально-культурних, транспортних, інформаційних та інших послуг державним органам, дипломатичним представництвам іноземних держав, представництвам міжнародних організацій, розміщеним у місті Києві.
4. Взаємодія з Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України при розробленні та здійсненні ними заходів, програм та проектів, що зачіпають інтереси столиці.
5. Здійснення заходів щодо збереження та відновлення пам'яток історії, культури, релігії, архітектури та містобудування, заповідних та природних зон і ландшафтів, що мають національне значення.

6. Виконання інших функцій міста Києва, передбачених у законодавстві України.

Матеріально-фінансова основа здійснення місцевого самоврядування в місті Києві має відповідні особливості формування бюджетів міста Києва визначаються Бюджетним кодексом України з урахуванням Закону «Про столицю України - місто-герой Київ».

До доходів бюджету міста Києва зараховується 50 відсотків податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на території міста Києва, а також закріплюються доходи, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів:

1) 50 відсотків збору за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

2) 50 відсотків збору за спеціальне використання води (крім збору за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя користувачами води за місцем її забору;

3) 50 відсотків плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім плати за користування надрами в межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

4) плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

5) плата за ліцензії та сертифікати, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;

6) плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території цих міст;

7) плата за державну реєстрацію (крім реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

8) плата за ліцензії на право оптової та роздрібною торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території цих міст, тощо.

Щодо гарантування місцевого самоврядування у м. Києві, то воно відбувається на підставі Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Окрім того, держава забезпечує здійснення містом Києвом столичних функцій шляхом:



1) виділення окремим рядком у Державному бюджеті України фінансування витрат на здійснення містом Києвом столичних функцій. Нецільове використання коштів, виділених на виконання містом столичних функцій, не допускається і контролюється Київською міською радою;

2) затвердження стабільних, не менш ніж на два роки, бюджетних показників взаємовідносин Державного бюджету України і бюджету міста Києва;

3) надання субвенцій, виділення необхідних ресурсів для виконання програм, проектів та на інші витрати, пов'язані зі здійсненням містом столичних функцій;

4) компенсації на підставі угод витрат, пов'язаних з використанням центральними органами державної влади, представництвами іноземних держав і міжнародних організацій та іншими органами, місцем розташування яких законодавством визначено столицю України, земельних ділянок, будівель, споруд, наданням комунальних послуг тощо;

5) передачі в комунальну власність територіальної громади міста Києва майна підприємств, установ, організацій та інших об'єктів державної власності, а також часток (акцій, паїв), що належать державі в акціонерних господарських товариствах, які розташовані у місті Києві;

6) надання державних гарантій на інвестиції, що залучаються на розвиток інфраструктури міста;

7) надання органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування урядових телекомунікацій та каналів зв'язку, необхідних для здійснення столичних функцій;

8) надання власного загальноміського ефірного телевізійного, а також загальноміського радіоканалу, каналу кабельного телебачення.

Територіальній громаді міста Києва компенсуються витрати, а також збитки, завдані їй під час проведення заходів загальнодержавного та міжнародного характеру, а так само шкода, заподіяна в разі виникнення надзвичайних ситуацій з вини суб'єктів, підпорядкованих органам державної влади.

Окрім того, органи місцевого самоврядування будують звої взаємовідносини з органами виконавчої влади м. Києва та Київської області, Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України на договірних, компенсаційних та інших засадах.

Питання присвячене порядку здійснення місцевого самоврядування в Запоріжжі передбачає необхідність самостійного розгляду та визначення структурної організації управління містом Запорізької міської ради. Також слід приділити увагу організації роботи Запорізької міської ради та постійних комісій ради.

Розглядаючи питання про правовий статус громадського комітету територіального самоврядування в місті Запоріжжя, необхідно зазначити, що громадська рада – це тимчасовий консультативно-дорадчий орган, який діє при виконавчому комітеті Запорізької міської ради.

Основними завданнями Громадської ради є:

- 1) створювати умови для реалізації громадянами конституційного права на участь в місцевому самоврядуванні;
- 2) здійснювати громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування;
- 3) забезпечувати врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики, рішень органів місцевого самоврядування;
- 4) сприяти ефективній співпраці органів місцевого самоврядування з громадськістю у реалізації державної політики та розбудові місцевого самоврядування.

До складу Громадської ради можуть бути обрані представники громадських, релігійних, благодійних організацій, професійних спілок та їх об'єднань, творчих спілок, асоціацій, організацій роботодавців, недержавних засобів масової інформації та інших невідприємницьких товариств і установ, які зареєстровані в установленому порядку і провадять діяльність на території України.



### Дайте визначення понять:

*Статут територіальної громади, мешканці, територія міста, адміністративно-територіальний устрій міста Запоріжжя, територіальна громада, місцеві вибори, депутатські групи, депутатські фракції, виконавчий комітет міської ради, департаменти, управління, інспекції, місцеві податки та збори, столиця України.*

### ? Питання для самоконтролю

1. Адміністративно-територіальний устрій м. Києва.
2. Столичні функції м. Києва.
3. Система місцевого самоврядування у місті Києві.
4. Президія Київської міської ради: поняття, повноваження, функції.
5. Територія м. Запоріжжя та його адміністративно-територіальний устрій.
6. Гарантії здійснення місцевого самоврядування в м. Запоріжжі, діяльність його органів і посадових осіб.
7. Депутатські фракції, депутатські групи у Запорізькій міській раді.



### Тестові завдання:

1. Конституційний Суд України розташований у:
  - А) м. Харкові;
  - Б) м. Києві;
  - В) м. Севастополі;
  - Г) м. Конотоп.
2. Межі міста Києва встановлюються:
  - А) Верховною Радою України;
  - Б) Київською міською радою;
  - В) Кабінетом Міністрів України;
  - Г) Президентом України.

3. День м. Києва відзначається у:
  - А) останню неділю березня;
  - Б) останню неділю квітня;
  - В) останню неділю травня;
  - Г) останню неділю червня.
4. Голова Київської міської державної адміністрації призначається:
  - А) Президентом України;
  - Б) Кабінетом Міністрів України;
  - В) Верховною Радою України;
  - Г) Київським міським головою.
5. До складу Президії Київської міської ради НЕ входить:
  - А) міський голова;
  - Б) голови постійних комісій ради;
  - В) уповноважені представники депутатських груп;
  - Г) голова Київської міської ради.
6. Секретар Київської міської ради:
  - А) призначається Президентом України;
  - Б) обирається радою з числа її депутатів;
  - В) призначається міським головою з числа депутатів ради;
  - Г) обирається радою з числа депутатів попереднього скликання.
7. Визначте, хто з перелічених осіб наділений повноваженнями щодо участі у вирішенні питань щодо проведення у м. Києві заходів загальнодержавного та міжнародного характеру (згідно Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ»)?
  - А) голова Київської міської ради;
  - Б) Київський міський голова;
  - В) Президент України;
  - Г) Верховна Рада України.
8. Основою Герба м. Києва є зображення:
  - А) Архангела Михайла;
  - Б) золотого лева;
  - В) срібної міської брами з відчиненими воротами;
  - Г) солдата у військовій шинелі з каскою та шахтаря у робочому одязі.
9. Для того, щоб рішення загальних зборів членів територіальної громади м. Києва вважалося обов'язковим до розгляду на сесії Київської міської ради, необхідно, щоб таке рішення було прийняте:
  - А) більш, ніж 100 учасниками таких зборів;
  - Б) більш, ніж 500 учасниками таких зборів;
  - В) більш, ніж 1000 учасниками таких зборів;
  - Г) більш, ніж 2000 учасниками таких зборів.
10. Скільки виборчих округів створено у м. Запоріжжі?:
  - А) 23;
  - Б) 44;
  - В) 56;
  - Г) 64.

11. Колегіальний орган, який утворюється при виконавчому комітеті місцевої ради для розгляду і вирішення справ про адміністративні правопорушення:
- А) департамент;
  - Б) адміністративна комісія;
  - В) управління;
  - Г) інспекції.
12. До повноважень якої з постійних комісій Запорізької міської ради входить розробка положень, що регулюють правовідносини функціонування тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності та об'єктів дрібнодрібною торговельної мережі на території м. Запоріжжя?
- А) Постійна комісія міської ради з питань життєзабезпечення міста;
  - Б) Постійна комісія міської ради з питань комунальної власності, ресурсів, приватизації, архітектури та земельних відносин;
  - В) Постійна комісія міської ради з питань регуляторної політики, розвитку підприємництва, торгівлі, послуг та захисту прав споживачів;
  - Г) Постійна комісія міської ради з питань охорони здоров'я та соціального захисту населення.
13. Визначте, яка з комісій Запорізької міської ради є тимчасовою:
- А) Комісія міської ради з питань соціального та економічного розвитку, бюджету і фінансів;
  - Б) Комісія міської ради з питань комунальної власності, ресурсів, приватизації, архітектури та земельних відносин;
  - В) Комісія міської ради з питань депутатської діяльності, регламенту, законності, правопорядку та запобігання корупції;
  - Г) Комісія з питань перевірки фінансово-економічної діяльності КП «Управління капітального будівництва».
14. Скільки районів входить до адміністративно-територіального складу м. Запоріжжя?
- А) 5;
  - Б) 6;
  - В) 7;
  - Г) 8.
15. Територіальна громада є суб'єктом:
- А) права державної власності;
  - Б) права комунальної власності;
  - В) права приватної власності;
  - Г) права власності.
16. З місцевою ініціативою до Запорізької міської ради можуть виступити:
- А) ініціативні групи, сформовані з членів територіальної громади чисельністю не менш 150 осіб;
  - Б) ініціативні групи, сформовані з членів територіальної громади чисельністю не менш 250 осіб;
  - В) ініціативні групи, сформовані з членів територіальної громади чисельністю не менш 300 осіб;

Г) ініціативні групи, сформовані з членів територіальної громади чисельністю не менш 350 осіб.

17. Питання проведення масових заходів на території м. Запоріжжя визначається:

А) Постійною комісією міської ради з питань регуляторної політики, розвитку підприємництва, торгівлі, послуг та захисту прав споживачів

Б) Постійною комісією міської ради з питань депутатської діяльності, регламенту, законності, правопорядку та запобігання корупції

В) виконавчим комітетом Запорізької міської ради;

Г) Запорізькою міською радою.

18. Яке з прав жителів м. Запоріжжя НЕ передбачено Статутом територіальної громади м. Запоріжжя:

А) право на чисте повітря;

Б) право на охорону здоров'я і медичну допомогу;

В) право на інформацію;

Г) право на культурний розвиток.

19. Згідно Статуту територіальної громади м. Запоріжжя заборона спалювання сміття, сухого листя є складовою:

А) права на безпечне довкілля;

Б) права на чисте повітря;

В) права на безпеку існування;

Г) права на інформацію про стан довкілля.

20. На території м. Запоріжжя можуть створюватися такі органи самоорганізації населення:

А) Тепличиний селищний комітет;

Б) вуличні комітети;

В) квартальні комітети;

Г) усі відповіді є правильними.

### ❄ Практичні завдання:

#### 1. Складіть схеми:

- ✓ система органів місцевого самоврядування м. Запоріжжя;
- ✓ система органів місцевого самоврядування м. Києва;
- ✓ система органів місцевого самоврядування м. Севастополя.
- ✓ система органів місцевого самоврядування в будь-якому іншому місті України

2. Проаналізуйте діяльність виконавчих органів Запорізької міської ради та заповніть таблицю.

№	Виконавчий орган Запорізької міської ради	Повноваження	Представник
I.	Виконавчий комітет		
1.1.	Запорізький міський голова		
1.2.	Секретар Запорізької міської ради		

1.3.	Перший заступник міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради		
...	...		
II.	Департаменти, управління, інспекції, відділи		
2.1.	Департамент архітектури та містобудування Запорізької міської ради		
2.2.	Департамент освіти і науки Запорізької міської ради		
...	...		
III.	Підрозділи виконавчого комітету		
...	...		
IV.	Комунальні підприємства		
...	...		

### 3. Ознайомтесь з умовами кейсу та виконайте завдання:

Вуличний комітет звернувся до секретаря Запорізької міської ради з вимогою провести слухання з питань екологічних проблем міста. Секретар Запорізької міської ради відмовив вуличному комітету, пояснивши, що слухання проводяться за вимогою не менш як 500 членів територіальної громади.

*Прокоментуйте дії вуличного комітету і секретаря Запорізької міської ради.*

## ТЕМА № 10 «ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

### План:

1. Правовий режим воєнного стану: поняття, порядок введення.
2. Обмеження муніципальних прав членів територіальних громад в умовах воєнного стану.
3. Особливості здійснення місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.
4. Правовий статус військових та військово-цивільних адміністрацій
5. Повноваження обласних та районних рад, сільських, селищних та міських рад у сфері національного спротиву.



### Навчально-методичний матеріал

Перше питання присвячене визначенню поняття «воєнний стан» відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Так, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності

України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Друге питання передбачає необхідність розгляду питання про обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування, які згідно з Конституцією та законами України може бути застосоване лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану можуть запроваджуватись обмежувальні.

Відповідно до Указу Президента України про введення воєнного стану визначено зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Пунктом 3 указу Президента України від 24.02.2022 р. вказано, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені ст. 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Наступне питання присвячено розгляду особливостям здійснення місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Так, до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать такі делеговані повноваження в галузі оборонної роботи:

- 1) забезпечення організації призову громадян на військову службу за призовом осіб офіцерського складу та альтернативну (невійськову) службу, направлення для проходження базової військової служби, підготовки молоді до військової служби; сприяння в організації навчальних (перевірочних) та спеціальних військових зборів; забезпечення доведення до підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також населення розпорядження керівника місцевої державної адміністрації (військової, військово-цивільної) або керівника територіального центру комплектування та соціальної підтримки про проведення заходів мобілізації чи виклик військовозобов'язаних та резервістів до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки;

2) забезпечення на території відповідних населених пунктів ведення персонально-первинного військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, забезпечення бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час;

3) організація та участь у здійсненні заходів, пов'язаних з підготовкою і виконанням завдань територіальної оборони, на відповідній території;

4) здійснення під час мобілізації своєчасного оповіщення і забезпечення прибуття громадян, які залучаються до виконання обов'язку щодо мобілізації, транспортних засобів та техніки на збірні пункти та у військові частини у порядку, визначеному Законом України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", шляхом вжиття відповідних інформаційних та організаційно-технічних заходів;

5) забезпечення на території відповідних населених пунктів планування та проведення мобілізаційної підготовки, а також проведення заходів мобілізації та демобілізації після набрання чинності відповідним указом Президента України;

6) вирішення відповідно до законодавства питань, пов'язаних з наданням військовим частинам, установам, навчальним закладам Збройних Сил України службових приміщень і жилої площі, інших об'єктів, комунально-побутових послуг; здійснення контролю за їх використанням, наданням послуг;

7) сприяння організації виробництва і поставкам у війська підприємствами та організаціями, що належать до комунальної власності, замовленої продукції, послуг, енергоресурсів;

8) здійснення заходів щодо створення належних умов для функціонування пунктів пропуску через Державний кордон України;

9) сприяння Державній прикордонній службі України у підтриманні відповідного режиму на державному кордоні;

10) здійснення заходів щодо підготовки населення України до участі в русі національного спротиву;

11) підготовка і подання відповідним районним/обласним радам пропозицій до цільових місцевих програм підготовки територіальної оборони та підготовки населення України до участі в русі національного спротиву та участь в організації їх виконання.

На період дії воєнного чи надзвичайного стану в Україні на територіях, де тимчасово не здійснюються свої повноваження відповідні сільські, селищні, міські ради та щодо яких прийнято рішення про обов'язкову евакуацію населення, рішення про встановлення податкових пільг зі сплати плати за землю (земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності) та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, для фізичних та юридичних осіб приймають відповідні військові адміністрації та військово-цивільні адміністрації у порядку, передбаченому для сільських, селищних, міських рад.

У період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених



пунктів), виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення, з обов'язковим інформуванням начальника відповідної обласної військової адміністрації протягом 24 годин, щодо:

1) звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно розміщених тимчасових споруд, у тому числі тих, що були встановлені, але не введені в експлуатацію у встановленому законодавством порядку;

2) обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій. Обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій, здійснюється відповідно до Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності";

3) демонтажу будівель і споруд, які за результатами обстеження, визначеного пунктом 2 цієї частини, визнані аварійно небезпечними і такими, що становлять загрозу життю людей (крім об'єктів оборонного і спеціального призначення, об'єктів культурної спадщини та об'єктів, на які поширюється дія Закону України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку"). Розпорядження про демонтаж таких будівель і споруд вносяться до Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України в Порядку ведення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва.

У період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів), виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення щодо:

1) передачі коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України та/або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану;

2) створення спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правничої допомоги, призначення на посади і звільнення з посад керівників цих установ, залучення фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правничої допомоги;

3) боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями;

4) поводження з небезпечними відходами.

Договори, укладені під час дії воєнного стану сільським, селищним, міським головою від імені ради (якщо вони належать до виключної компетенції сільської, селищної, міської ради), не потребують затвердження відповідною сільською, селищною, міською радою, якщо строк дії таких договорів не перевищує один рік з дня припинення чи скасування воєнного стану. У разі якщо строк дії таких договорів перевищує один рік з дня припинення чи скасування воєнного стану, сільська, селищна, міська рада протягом 30 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану приймає рішення про затвердження таких договорів та строк їх дії.

При підготовці до питання про правовий статус військових та військово-цивільних адміністрацій передбачає необхідність порядку їх утворення та функціонування. А саме, на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із

військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації.

Військові адміністрації населених пунктів утворюються в межах територій територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них повноваження, а також в інших випадках, передбачених Законом.

Начальником військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) може бути призначений відповідний сільський, селищний, міський голова.

У районі, області військові адміністрації утворюються у разі нескликання сесії відповідно районної, обласної ради у встановлені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» строки або припинення їх повноважень згідно із законом, або для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку.

У разі прийняття рішення про утворення районних, обласних військових адміністрацій їх статусу набувають відповідно районні, обласні державні адміністрації, а голови районних, обласних державних адміністрацій набувають статусу начальників відповідних військових адміністрацій.

Фінансування діяльності військових адміністрацій із виконання повноважень органів місцевого самоврядування здійснюється за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів, виконання інших функцій - за рахунок коштів Державного бюджету України.

Зверніть увагу, що військово-цивільні адміністрації - це тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України (у разі їх утворення для виконання повноважень відповідних органів у районі проведення антитерористичної операції) або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України (у разі їх утворення для виконання повноважень відповідних органів у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях) і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема проведення антитерористичної операції.

Військово-цивільні адміністрації населених пунктів – це тимчасові державні органи, що здійснюють на територіях відповідних територіальних громад, затверджених Кабінетом Міністрів України, повноваження сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення)

рад, сільських, селищних, міських голів та інші повноваження, визначені Законом.

Останнє питання присвячено повноваженням обласних та районних рад, сільських, селищних та міських рад у сфері національного спротиву.

Повноваження обласних та районних рад, сільських, селищних та міських рад у сфері національного спротиву		
Обласні та районні ради	Сільські, селищні та міські ради	Сільський, селищний, міський голова
<p>1) сприяють підготовці та виконанню завдань національного спротиву в мирний час та в особливий період;</p> <p>2) забезпечують у межах відповідних видатків місцевих бюджетів належне фінансування заходів територіальної оборони місцевого значення;</p> <p>3) сприяють створенню добровольчих формувань територіальних громад;</p> <p>4) забезпечують життєдіяльність населення і функціонування об'єктів у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці;</p> <p>5) сприяють популяризації участі в заходах національного спротиву.</p>	<p>1) беруть участь у підготовці та виконанні завдань національного спротиву в мирний час та в особливий період;</p> <p>2) забезпечують у межах відповідних видатків місцевих бюджетів належне фінансування заходів національного спротиву місцевого значення та підготовки громадян України до національного спротиву;</p> <p>3) сприяють створенню добровольчих формувань територіальних громад;</p> <p>4) забезпечують життєдіяльність населення і функціонування об'єктів інфраструктури у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці;</p> <p>5) сприяють популяризації участі в заходах національного спротиву</p>	<p>1) сприяє підготовці територіальної громади та відповідної території до національного спротиву;</p> <p>2) взаємодіє з питань територіальної оборони з органами державної влади, органами управління, сили і засоби яких залучаються до виконання завдань територіальної оборони у відповідній адміністративно-територіальній одиниці;</p> <p>3) сприяє створенню добровольчих формувань територіальних громад;</p> <p>4) сприяє реалізації заходів національного спротиву</p>

**Дайте визначення понять:**

*Воєнний стан, військові адміністрації, військово-цивільні адміністрації, обороноздатність, національний спротив, військовий облік, мобілізаційна підготовка, мобілізація, трудова повинність, військово-квартирна повинність, захисні споруди цивільного захисту, евакуація населення.*

**? Питання для самоконтролю**

1. Проаналізуйте повноваження органів місцевого самоврядування в сфері національної безпеки та оборони.
2. Якими є особливості призначення на посади в органах місцевого самоврядування.
3. Проаналізуйте які обмеження в сфері муніципальної демократії можуть запроваджувати в період воєнного стану.
4. Надайте розгорнуту характеристику легальних обмежень муніципальних прав особи в період дії воєнного стану.

**☑ Тестові завдання:**

1. Обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування згідно з Конституцією та законами України може бути застосоване:
  - А) лише в умовах військового стану;
  - Б) в умовах запровадження в Україні стану війни;
  - В) лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану;
  - Г) право територіальних громад на місцеве самоврядування не може бути обмежено за жодних умов.
2. До повноважень якого органу належить забезпечення на території відповідних населених пунктів бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний?
  - А) державної служби з питань праці;
  - Б) сільського, селищного, міського голови;
  - В) голови обласної військової адміністрації;
  - Г) виконавчих органів сільських, селищних, міських рад
3. Військові адміністрації - це:
  - А) тимчасові державні органи які утворюються для запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;
  - Б) постійно діючі державні органи які утворюються для запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;
  - В) колегіальні, постійно діючі органи державної влади які утворюються для запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту

критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;

Г) тимчасові державні органи які утворюються для забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації.

4. Чи може міський голова в період дії воєнного стану самостійно прийняти рішення про передачу коштів з місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України?
  - А) може за рішенням місцевого референдуму;
  - Б) може лише за згодою більшості депутатів від складу міської ради;
  - В) може, якщо це міський голова громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації;
  - Г) не може, адже це повноваження не входить до його компетенції.
5. Хто приймає рішення про утворення військових адміністрацій?
  - А) Президент України за поданням обласних рад або військового командування;
  - Б) Президент України за поданням сільського, селищного, міського голови або військового командування;
  - В) Президент України за поданням голови обласної ради, обласної державної адміністрації або військового командування;
  - Г) Президент України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування
6. На яких територіях утворюються військові адміністрації?
  - А) в районі відсічі збройної агресії;
  - Б) на територіях, на яких введено воєнний стан;
  - В) на територіях, де ведуться бойові дії;
  - Г) на тимчасово окупованих територіях.
7. Хто (із перерахованих суб'єктів) може бути призначений начальником військової адміністрації населеного пункту?
  - А) сільський, селищний, міський голова;
  - Б) секретар сільської, селищної, міської ради;
  - В) прокурор області;
  - Г) начальник сил територіальної оборони
8. Генеральний штаб Збройних Сил України здійснює спрямування, координацію та контроль за діяльністю обласних військових адміністрацій з здійснює:
  - А) забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку;
  - Б) захист критичної інфраструктури;
  - В) здійснення заходів правового режиму воєнного стану;
  - Г) усі відповіді є вірними
9. Начальник військової адміністрації населеного пункту призначається на посаду та звільняється з посади:

- А) Президентом України діючий голова Обласної державної адміністрації;  
 Б) Президентом України за пропозицією Голови Ради національної безпеки та оборони;  
 В) Президентом України за пропозицією голови відповідної обласної державної адміністрації;  
 Г) Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації
10. Повноваження щодо утворення територіальних формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту – є:
- А) власними повноваженнями виконавчих органів сільських, селищних, міських рад;  
 Б) делегованими повноваженнями виконавчих органів сільських, селищних, міських рад;  
 В) власними повноваженнями органів сільських, селищних, міських рад;  
 Г) не належать до повноважень органів місцевого самоврядування.
11. У районі, області військові адміністрації утворюються у разі:
- А) введення на території України воєнного стану;  
 Б) ведення на території бойових дій;  
 В) нескликання сесії відповідно районної, обласної ради у встановлені законодавством строки;  
 Г) усі відповіді є вірними
12. Фінансування діяльності військових адміністрацій із виконання повноважень органів місцевого самоврядування здійснюється за рахунок:
- А) коштів відповідних місцевих бюджетів;  
 Б) коштів Державного бюджету України;  
 В) коштів міжнародних гуманітарних організацій;  
 Г) коштів благодійних організацій
13. Чи може сільський, селищний, міський голова без затвердження відповідної ради укладати договори під час дії воєнного стану?
- А) не може  
 Б) не може, адже усі договори укладаються від імені ради і потребують обов'язкового погодження із відповідною радою;  
 В) може, якщо строк дії таких договорів не перевищує один рік з дня припинення чи скасування воєнного стану;  
 Г) не може, адже усі договори в період дії воєнного стану обов'язково погоджуються із головою Військової адміністрації
14. У період дії воєнного стану особи призначаються на посади в органах місцевого самоврядування сільським, селищним, міським головою:
- А) без конкурсного відбору на підставі поданої заяви, заповненої особової картки встановленого зразка;  
 Б) за наявності документів, що підтверджують наявність громадянства України, освіти та досвіду роботи згідно з вимогами законодавства, встановленими щодо відповідних посад;

- В) за наявності у Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- Г) усі відповіді є вірними
15. У разі введення в Україні чи в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану виборчий процес відповідних місцевих виборів:
- А) припиняється, якщо на території громади розпочались бойові дії;
- Б) припиняється з дня набрання чинності відповідним указом Президента України;
- В) припиняється з моменту збройної агресії;
- Г) є можливим коли територія громади розташована не менш ніж на 100 км від лінії фронту.
16. Військові адміністрації населених пунктів, районні, обласні військові адміністрації здійснюють свої повноваження:
- А) протягом дії воєнного стану до видання Указу Президента України про припинення воєнного стану;
- Б) протягом дії воєнного стану та 60 днів після його припинення чи скасування;
- В) протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування;
- Г) протягом дії воєнного стану до видання Указу Президента України про ліквідацію воєнної адміністрації.
17. Які заходи правового режиму воєнного стану можуть запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень місцевого самоврядування та муніципальних прав особи?
- А) примусово відчужувати майно що перебуває у комунальній власності;
- Б) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;
- В) забороняти торгівлю алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі;
- Г) усі відповіді є вірними
18. Які заходи правового режиму воєнного стану НЕ можуть запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень місцевого самоврядування та муніципальних прав особи?
- А) встановлювати спеціальний режим світлового та інших видів маскуванню;
- Б) проводити евакуацію населення із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони;
- В) заборона направляти індивідуальні та колективні письмові звернення до органів місцевого самоврядування
- Г) запроваджувати нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;
19. На який термін можна запроваджувати воєнний стан?
- А) не більше ніж на 30 днів з можливістю продовження;
- Б) не більше ніж на 60 днів з можливістю продовження;

В) не більше ніж на 60 днів з можливістю продовження;

Г) чинним законодавством не регламентується термін на який запроваджується воєнний стан

20. З ініціативою про безоплатну передачу комунального майна у державну власність для задоволення потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану до відповідної місцевої ради можуть звертатись?

А) військове командування;

Б) військова адміністрація;

В) військово-цивільна адміністрація;

Г) усі відповіді є вірними

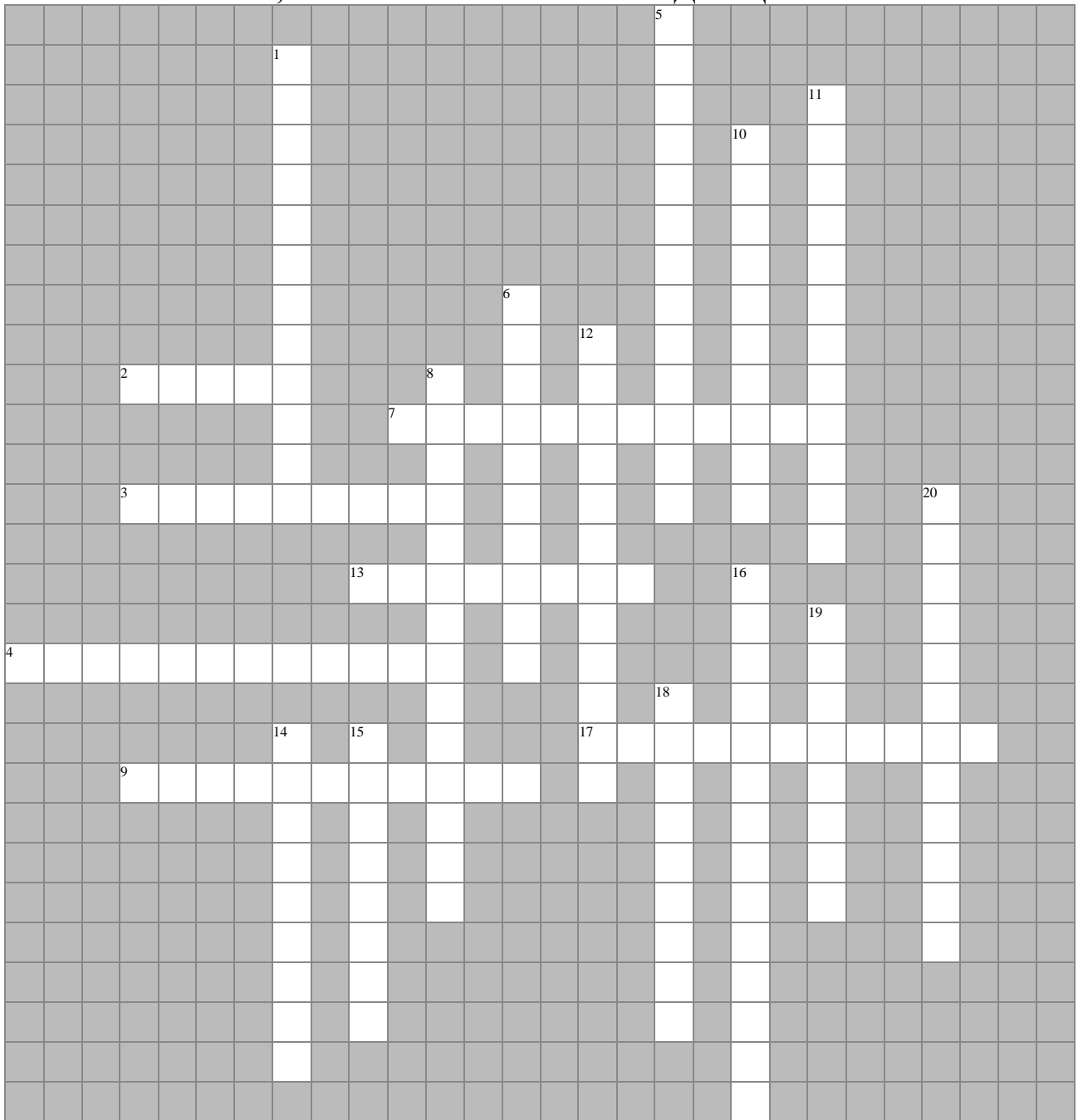
### ✳️ Практичні завдання:

1. Проаналізуйте які муніципальні права членів територіальної громади м. Запоріжжя були обмежені у зв'язку із введенням воєнного стану. Результати необхідно оформити у вигляді таблиці.

№	Види муніципальних прав	Обмеження
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		



**КРОСВОРДИ ДО ТЕМ КУРСУ**  
**КРОСВОРД №1: ТЕМА: «МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ**  
**ПРАВА, НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА»**



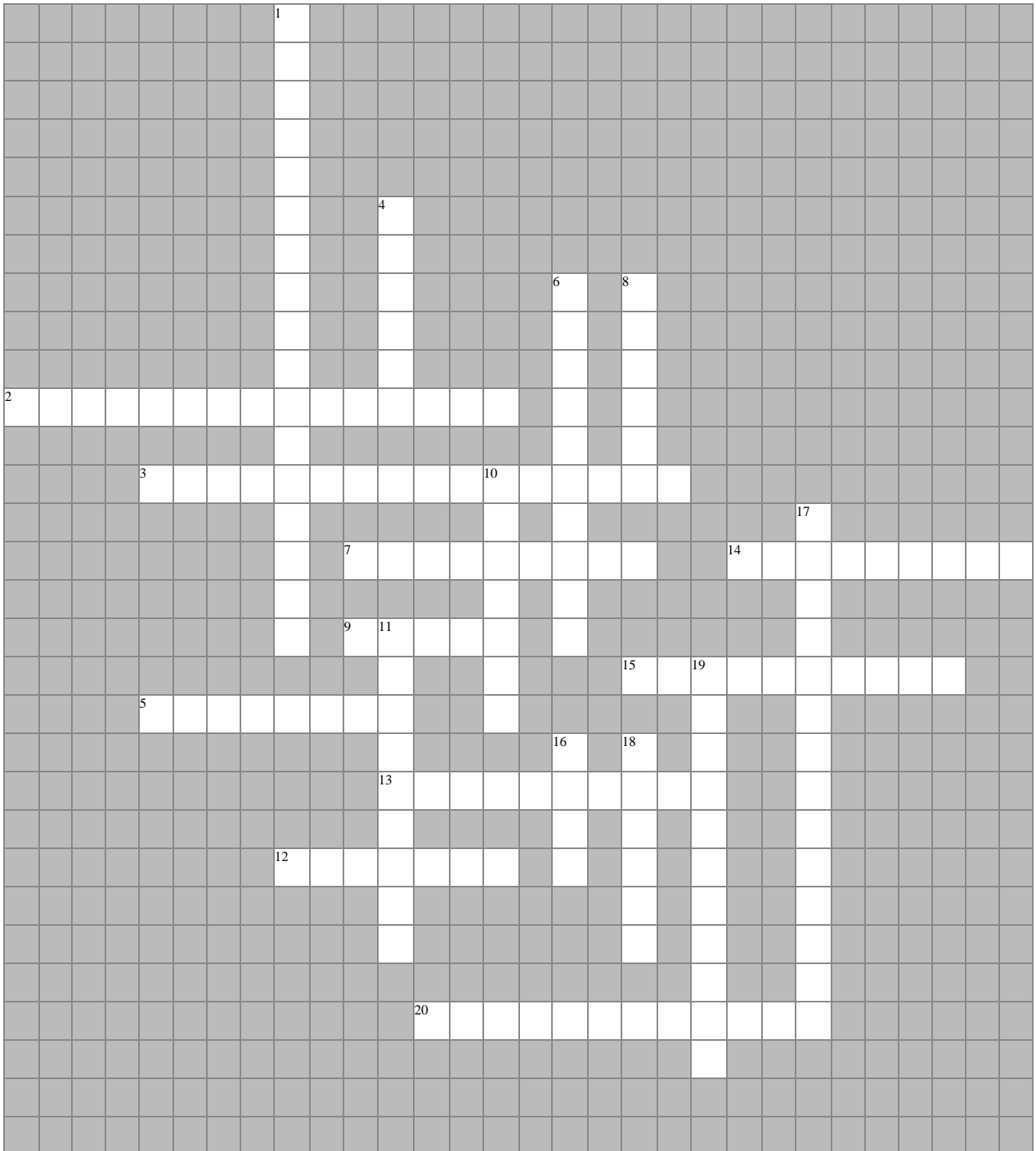
### **По горизонталі**

2. Систему муніципального права складають його ...?
3. Суб'єкти адміністративного права?
4. Залежно від характеру відносин, що регулюють муніципально-правові норми, розрізняють ?
7. Які норми які закріплюють вихідні принципи муніципального права ?
9. Залежно від характеру відносин, що регулюють муніципально-правові норми, розрізняють ?
13. Норми які регламентують засоби юридичної відповідальності і порядок застосування санкцій?
17. Пріоритетним джерелом муніципального права України є ?

### **По вертикалі**

1. Функція яка полягає в тому, що наука муніципального права допомагає об'єднувати знання різних галузевих юридичних наук про окремі аспекти здійснення місцевого самоврядування в цілісну систему ?
5. Від якого поняття походить назва муніципальне право?
6. Муніципальне право це галузь якого права?
8. Інститут ... громад являє собою групу конституційно-правових норм, які містять визначення поняття територіальної громади, її місце в системі місцевого самоврядування, основних функцій і повноважень ?
10. Норми, які відмінюють дію інших норм, поширюють їх дію на нове коло суспільних відносин?
11. Залежності від меж дії муніципально-правові норми бувають?
12. Теорія яка вбачала в місцевому самоврядуванні частину держави – одну з форм організації місцевого державного управління, будь-яке управління публічного характеру з цієї точки зору є справою державною?
14. Функція яка полягає в тому, що муніципальне право орієнтує територіальні громади, органи місцевого самоврядування в їх практичній діяльності?
15. Залежності від меж дії муніципально-правові норми бувають?
18. Систему муніципального права складають його ?
19. За часом дії муніципально-правові норми бувають?
20. Теорія формування муніципального права яка бачила сутність самоврядування в наданні місцевій спільноті права самостійно реалізовувати свої громадські інтереси та зберігала за урядовими органами право завідувати тільки державними справами?

**КРОСВОРД № 2. ТЕМА: «МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА, НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА»**



**По горизонталі:**

2. Принцип в муніципально-правових відносинах, за якого одні суб'єкти виступають управомоченою стороною, інші – зобов'язаною?
3. Особливістю суб'єктів в багатьох муніципально-правових відносин є?
5. Права територіальних громад на місцеве самоврядування в умовах воєнного чи надзвичайного стану може бути?

7. На яких засіданнях сільської, селищної, міської ради затверджується регламент ради?

9. Чим визначаються правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення за місцем проживання?

12. Які питання вирішують суб'єкти муніципально-правових відносин?

13. Право членів територіальної громади виносити на розгляд ради будь-яке питання?

14. Що можуть проводити органи місцевого самоврядування при здійсненні повноважень у сфері контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення на підприємствах, в установах та організаціях, що перебувають у комунальній власності відповідної територіальної громади?

15. Повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад?

20. Обумовлена муніципально-правовою нормою здатність суб'єкта муніципально-правових відносин своїми діями набувати та здійснювати суб'єктивні юридичні права і обов'язки?

#### **По вертикалі:**

1. Форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру?

4. Посадова особа територіальної громади відповідного села, селища, міста?

6. На якій основі будуються відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад?

8. Яким документом регулюється порядок організації громадських слухань?

10. До якого виду повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать управління комунальної власності відповідних територіальних громад?

11. Органи місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад можуть об'єднуватися в?

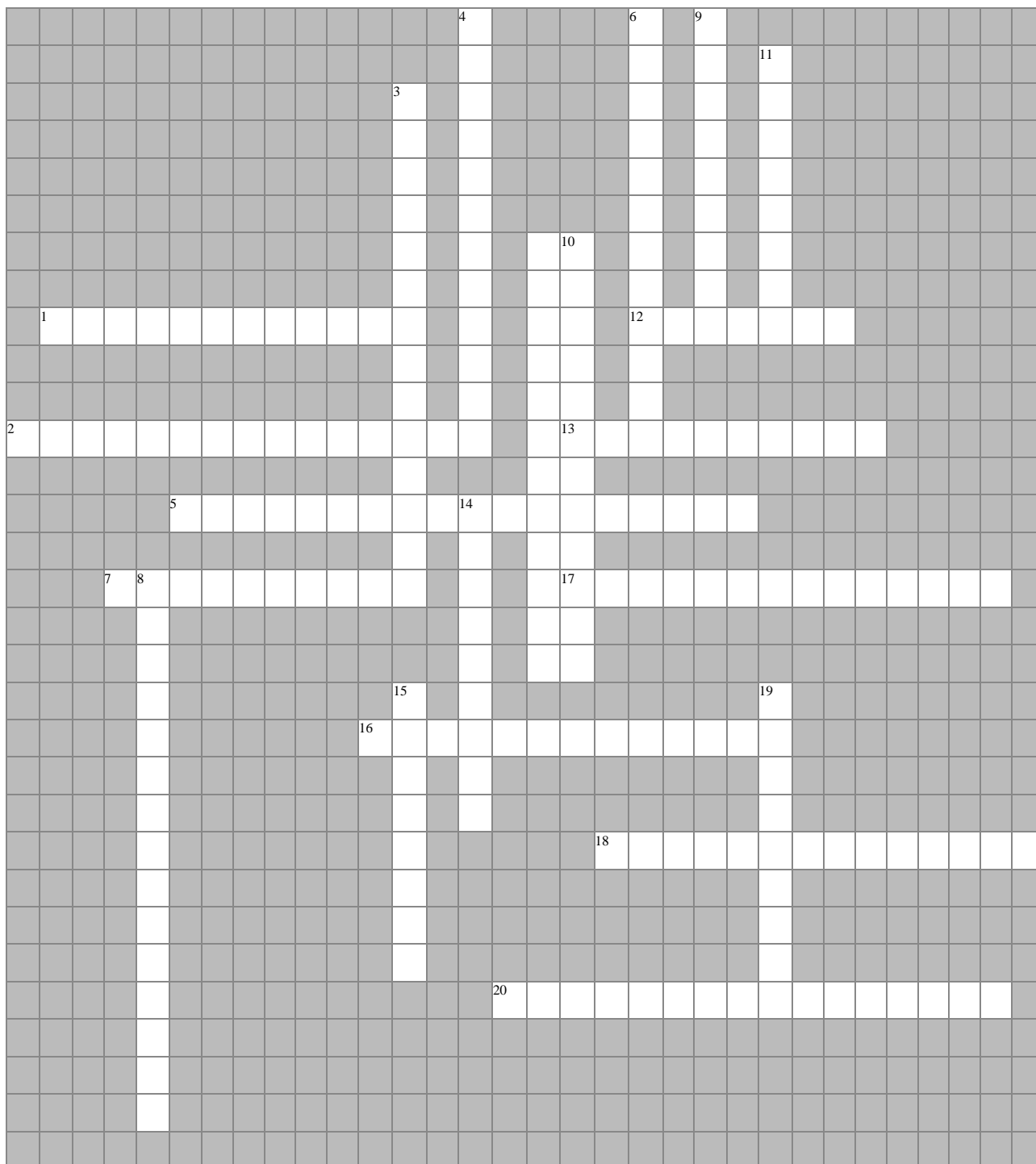
16. Представницький орган місцевого самоврядування?

17. Обумовлена муніципально-правовою нормою здатність суб'єкта муніципально-правових відносин мати суб'єктивні юридичні права та обов'язки?

18. Хто входить до територіальної громади?

19. Процедура підтвердження дійсності оригіналів офіційних документів або засвідчення справжності підписів посадових осіб, уповноважених засвідчувати підписи на документах?

### КРОСВОРД № 3. ТЕМА: «СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД»



#### По горизонталі:

1. Теорія, започаткована в період Магдебурзького права для якої базовою є ідея децентралізації частини державної влади та при якій органи місцевого самоврядування діють в межах чітко визначених законом повноважень.
2. Комплексний довготривалий процес, спрямований на утворення держави, який включає культурні, політичні, міфологічні, релігійні та інші чинники

5. Форма здійснення державної влади в демократичному суспільстві, коли через конкретних осіб і виборні органи громадяни здійснюють своє конституційне право брати участь у політичному житті суспільства, яка є однією з базових принципів самоврядування територіальних громад, визначеною в Європейській хартії місцевого самоврядування.
7. Принцип місцевого самоврядування, при якому всі органи та посадові особи місцевого самоврядування мають діяти, приймати відповідні рішення в межах Конституції України і законів України, дотримуватися положень чинного законодавства, втілювати їх у життя, забезпечує реалізацію прав і свобод громадян, захищати інтереси територіальної громади.
12. Модель місцевого самоврядування, яка поєднує в собі ознаки континентальної та англосаксонської моделей місцевого самоврядування, яка набула поширення в Австрії та ФНР.
13. Модель місцевого самоврядування, при якій на рівні нових адміністративно-територіальних одиниць обираються ОМС, посадові особи а потім одночасно призначаються представницькі органи державної влади на місцях та яка отримала поширення в країнах Латинської Америки (Мексика, Португалія, Бразилія).
16. Теорія, яка надавала широку автономію органам місцевого самоврядування, залишаючи за державними органами управління лише державними справами та визначила право на місцеве самоврядування, як невідчужуване.
17. Один з базових принципів самоврядування територіальних громад, визначений в Європейській хартії місцевого самоврядування, як такий, що визначає розподіл повноважень різних рівнів публічної влади у державі.
18. Модель місцевого самоврядування, при якому наявна вертикальна підпорядкованість, повноваження визначаються згідно принципом: «Дозволено лише те, що передбачено законом» та отримала поширення в континентальній Європі, франкомовній Африці, деяких країнах Латинської Америки і на Близькому Сході.
20. Один з базових принципів самоврядування територіальних громад, визначений в Європейській хартії місцевого самоврядування, за яким відбувається передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування.

### **По вертикалі:**

3. Принцип місцевого самоврядування, за яким органи місцевого самоврядування та їхні виконавчі структури мають обговорювати питання, приймати рішення, що належать до їхньої компетенції, колегіальне, зважаючи на різні думки, погляди, позиції, права меншості.
4. Принцип місцевого самоврядування, який передбачає демократичний характер, виборність представницьких органів і головних посадових осіб місцевого самоврядування, підзвітність та підконтрольність їх

територіальній громаді; можливість територіальної громади безпосередньо вирішувати питання місцевого значення.

6. ... право – середньовічне міське право, за яким міста звільнялися від управління і суду великих земельних власників та створювали органи місцевого самоуправління.

8. Модель місцевого самоврядування, в першооснові якої лежить громадівська теорія, яка має високий ступінь автономії органів місцевого самоврядування, виборність посадових осіб та отримала поширення у Великій Британії, США, Канаді та ін. країнах.

9. Принцип місцевого самоврядування, за яким органи та посадові особи місцевого самоврядування повинні здійснювати свою діяльність відкрито, у взаємодії із засобами масової інформації.

10. Принцип місцевого самоврядування, за яким органи та посадові особи місцевого самоврядування повинні періодично звітувати перед територіальною громадою про свою діяльність.

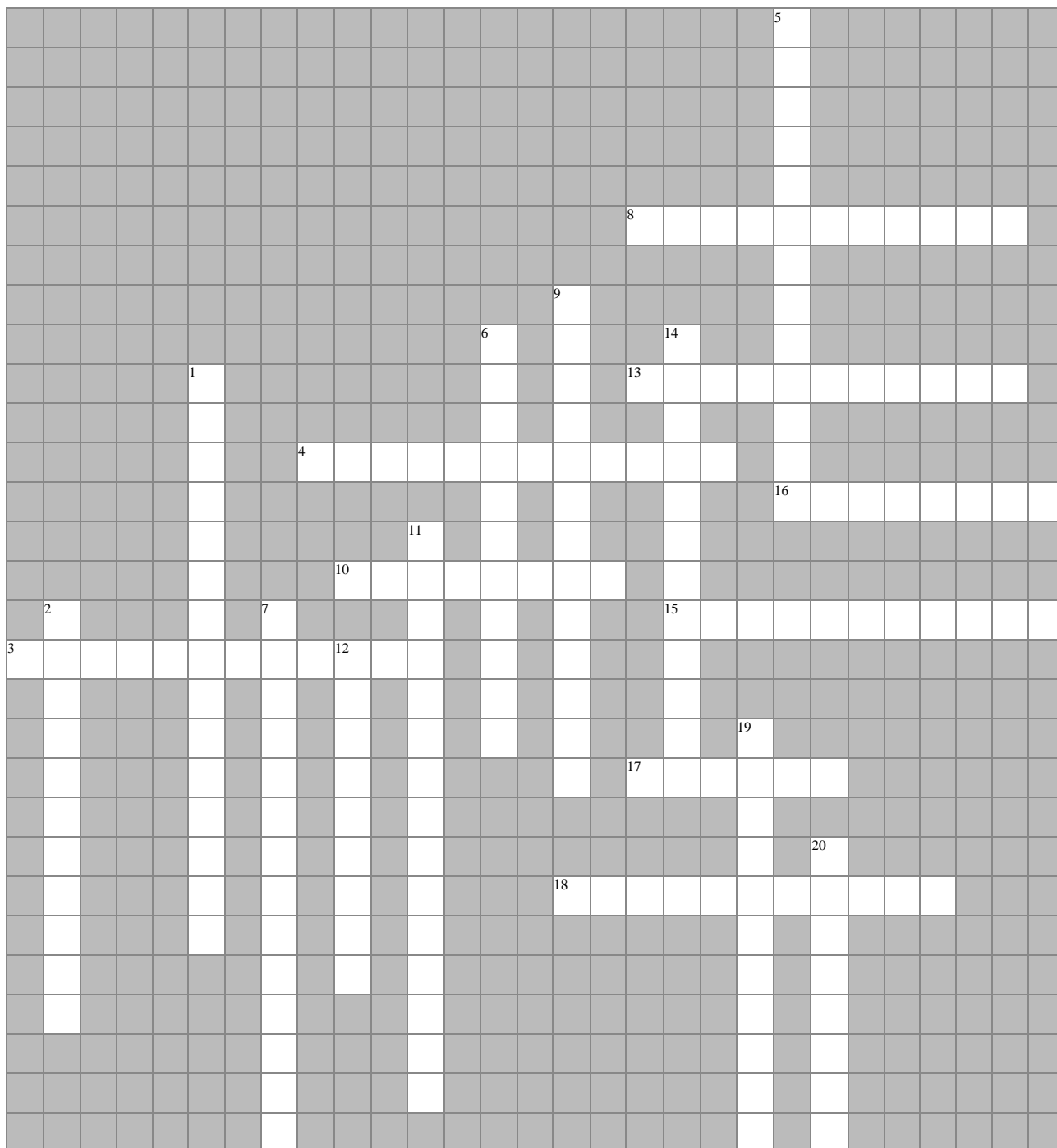
11. Влада, яка здійснюється особливим прошарком людей, які професійно займаються управлінням і складають апарат влади, що підпорядковує всі шари суспільства, управляє на основі організованого примусу аж до можливості фізичного насильства відносно соціальних груп і окремих людей.

14. Один з базових принципів самоврядування територіальних громад, визначений в Європейській хартії місцевого самоврядування, який означає, що органи місцевого самоврядування наділені своїми власними повноваженнями, передбаченими Конституцією і чинним законодавством України.

15. Це визначені Конституцією України та відповідними законами вихідні засади, що покладені в основу його організації і функціонування і визначають властивості та ознаки місцевого самоврядування.

19. Модель місцевого самоврядування, в якій наявний повний контроль з боку держави, ієрархічна підпорядкованість всіх елементів та отримала поширення на Кубі, в КНР та КНДР.

## КРОСВОРД № 4. ТЕМА: «СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД»



### По горизонталі

3. Принцип який впливає з почуття взаємної відповідальності, яка поєднує громадян як членів суспільства, сполучає усі покоління – минуле, теперішнє і майбутнє?

4. Одна з форм децентралізації коли йдеться про перенесення (деволюцію) частини державної виконавчої влади на рівень населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць ?



8. Один з типів організаційної структури яка покликана подолати недоліки двох попередніх організаційних типів і є їхнім симбіозом?
10. Проміжок часу, протягом якого виборна особа здійснює свої повноваження?
13. Оперативне внесення змін і доповнень до ухвалених управлінські рішення, усунення причин і умов, що порушують нормальний хід процесу управління?
15. Демократична процедура прийняття колективних рішень?
16. Одна зі стадій передвиборчого процесу, в рамках якої поширюється інформація з метою спонукати виборців до участі у голосуванні «за» чи «проти» тих чи інших кандидатів?
17. Другим основним видом нормативно-правового розмежування функцій і повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в Україні є?
18. Яка верхівка ухвалює рішення про розподіл ресурсів, удосконалення структури організації, підбір персоналу, його мотивацію, здійснення контролю, розробляє стратегію організації і несе відповідальність за результати її роботи?

### **По вертикалі**

- 1 Процес передачі частини функцій та повноважень центральних органів виконавчої влади органам регіонального та місцевого самоврядування?
2. Першоосною розмежування функцій і повноважень двох гілок місцевої влади є ?
5. Один з типів організаційної структури яка утворюється за функціональним принципом?
6. Забезпечення узгодження та взаємодія між учасниками управлінської діяльності?
7. Сукупність споруд, будівель, систем і служб, необхідних для функціонування галузей матеріального виробництва та забезпечення умов життєдіяльності суспільства?
9. Громада яка об'єднана постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр?
11. Одна з форм децентралізації коли йдеться про створення на місцях спеціальних урядових органів (місцевих державних адміністрацій, префектур, урядових комісаріатів тощо), які становлять так звану урядову або виконавчу вертикаль?
14. Один з типів організаційної структури на яку покладено технологічний ланцюжок виготовлення продукції чи надання послуг?
19. Підставою ефективного розподілу праці між громадою і радами є?
20. Бюджет що є власністю територіальних громад і фінансовою основою місцевого самоврядування?



### **По горизонталі**

2. Документ, який складається органом місцевого самоврядування муніципального району з органами місцевого самоврядування окремих поселень, що входять до складу муніципального району, під час передачі їм здійснення частини своїх повноважень щодо вирішення питань місцевого значення за рахунок міжбюджетних трансфертів, що надаються з бюджету муніципального району до бюджетів відповідних поселень?

4. Створюваний міською радою орган, що є підконтрольним і підзвітним відповідній міській раді, а з питань здійснення делегованих йому повноважень органів влади – також підконтрольним відповідному органу виконавчої влади?

5. Автономне функціонування будь-якої організаційної структури (підсистеми), уповноважене прийняття нею рішень з внутрішніх проблем, включення виконавців у процеси вироблення рішень; колективне управління як участь усіх членів організації, населення в роботі відповідного органу управління?

7. Рада вважається повноважною за умови обрання не менш як ... .... депутатів від загального складу?

9. Офіційне урочисте зобов'язання, що береться з нагоди отримання певних особливо відповідальних обов'язків чи вступу в особливий соціальний стан?

10. Хто здійснює місцеве самоврядування шляхом участі в місцевих референдумах, муніципальних виборах, за допомогою інших форм прямого волевиявлення, а також через виборні та інші органи місцевого самоврядування?

11. Хто працюють у постійних комісіях на громадських?

12. Форма публічного вираження думок, здійснюваного без пересування та використання звукопідсилюючих технічних засобів шляхом розміщення у певного об'єкта одного або більше громадян, які використовують плакати, транспаранти та інші засоби наглядної агітації?

17. Перетворення муніципальної освіти?

19. Муніципальний правовий акт?

### **По вертикалі**

1. Посадова особа місцевого самоврядування, нова інституція, створена для того, щоб інтереси всіх жителів сіл в об'єднаних територіальних громадах були належним чином представлені?

3. Особа територіальної громади міста в Україні. Він обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування?

6. Право органів місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень і досягненні спільних інтересів з іншими органами місцевого самоврядування?

8. Спільна присутність громадян в спеціально відведеному або пристосованому для цього місці для колективного обговорення будь-яких суспільно значущих питань?

13. Головний закон, який забезпечує територіальну громаду?

14. Виконавчий розпорядчий орган муніципального освіти загальної компетенції, наділений статутом муніципального освіти повноваженнями у вирішенні питань місцевого значення та повноваженнями для здійснення окремих державних повноважень, переданих органам місцевого самоврядування?

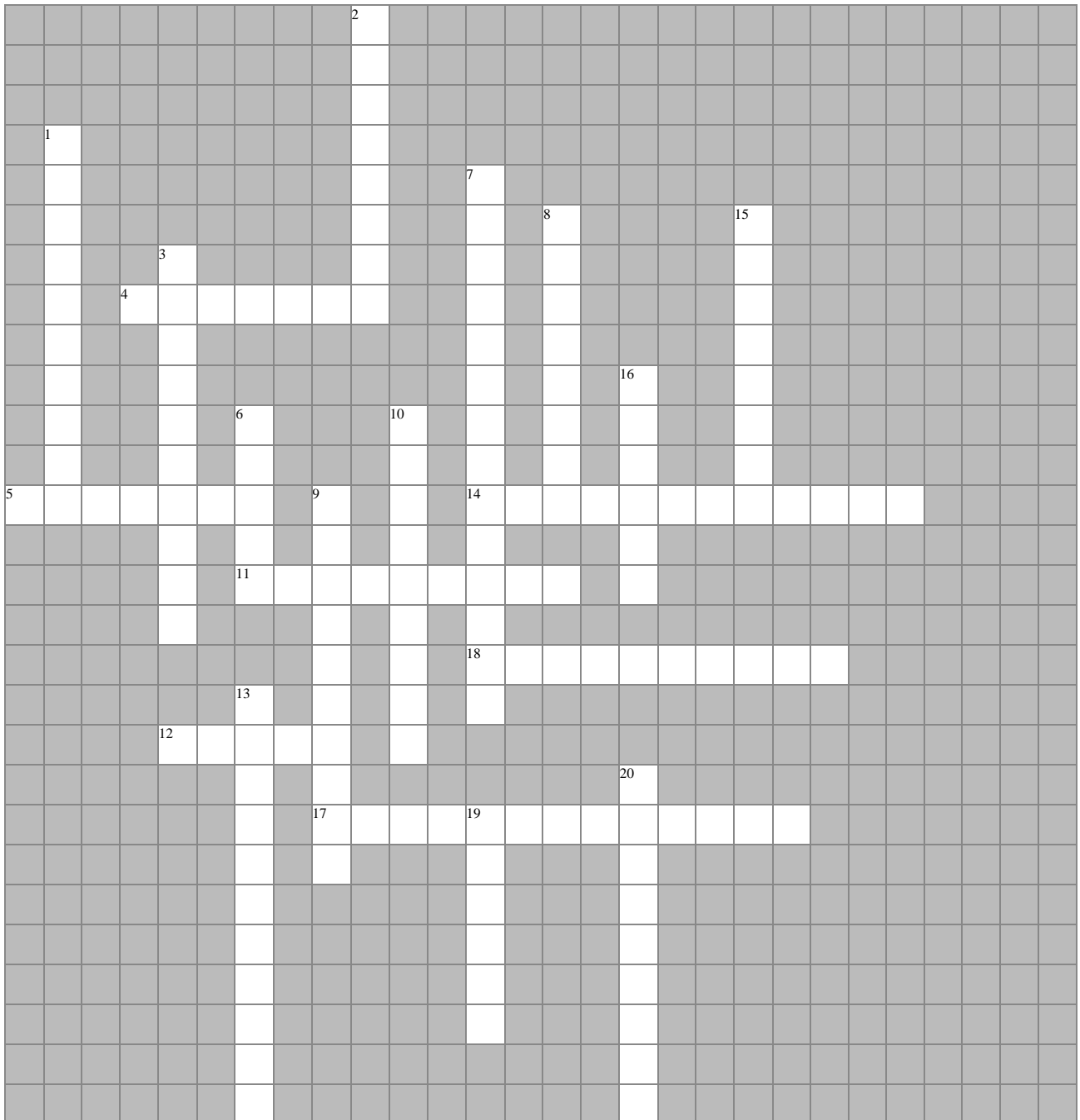
15. Форма здійснення територіального громадського самоврядування?

16. Стаття дохідної частини місцевого бюджету?

17. Строк на який обирається посадова особа територіальної міста, обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування у порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі?

18. План формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються територіальною громадою?

**КРОСВОРД №6. ТЕМА: «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСНОВНИХ  
ФОРМ УЧАСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ У ЗДІЙСНЕННІ  
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»**



**По горизонталі:**

4. Які вибори депутатів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, проводяться у зв'язку із закінченням строку повноважень депутатів відповідних рад, сільських, селищних, міських голів?

5. Що приймають загальні збори громадян за місцем проживання?

11. Для здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад органи місцевого самоврядування можуть об'єднуватися в?

12. Зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення?

14. Система форм безпосереднього вільного волевиявлення народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні?

17. Права, які можуть бути реалізовані одноособово.

18. Права, які можуть бути реалізовані групою осіб.

**По вертикалі:**

1. Слухання, які є формою спілкування та зустрічі територіальної громади з депутатами відповідної ради?

2. Вибори сільського, селищного, міського голови призначаються у разі визнання відповідних виборів такими, що не відбулися, чи в разі визнання особи такою, яка відмовилася від посади відповідно сільського, селищного, міського голови?

3. Форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування?

6. Форма демократії, коли народ виражає свою волю у визначених Конституцією і законами процесуальних формах?

7. Форма демократії, через яку реалізовується воля народу через обраних ним представників в органи влади?

8. Хто обирається для ведення зборів громадян за місцем проживання?

9. Що вноситься до обов'язкового розгляду органам місцевого самоврядування за результатами громадських слухань?

10. Опитування населення з найважливіших питань державного життя?

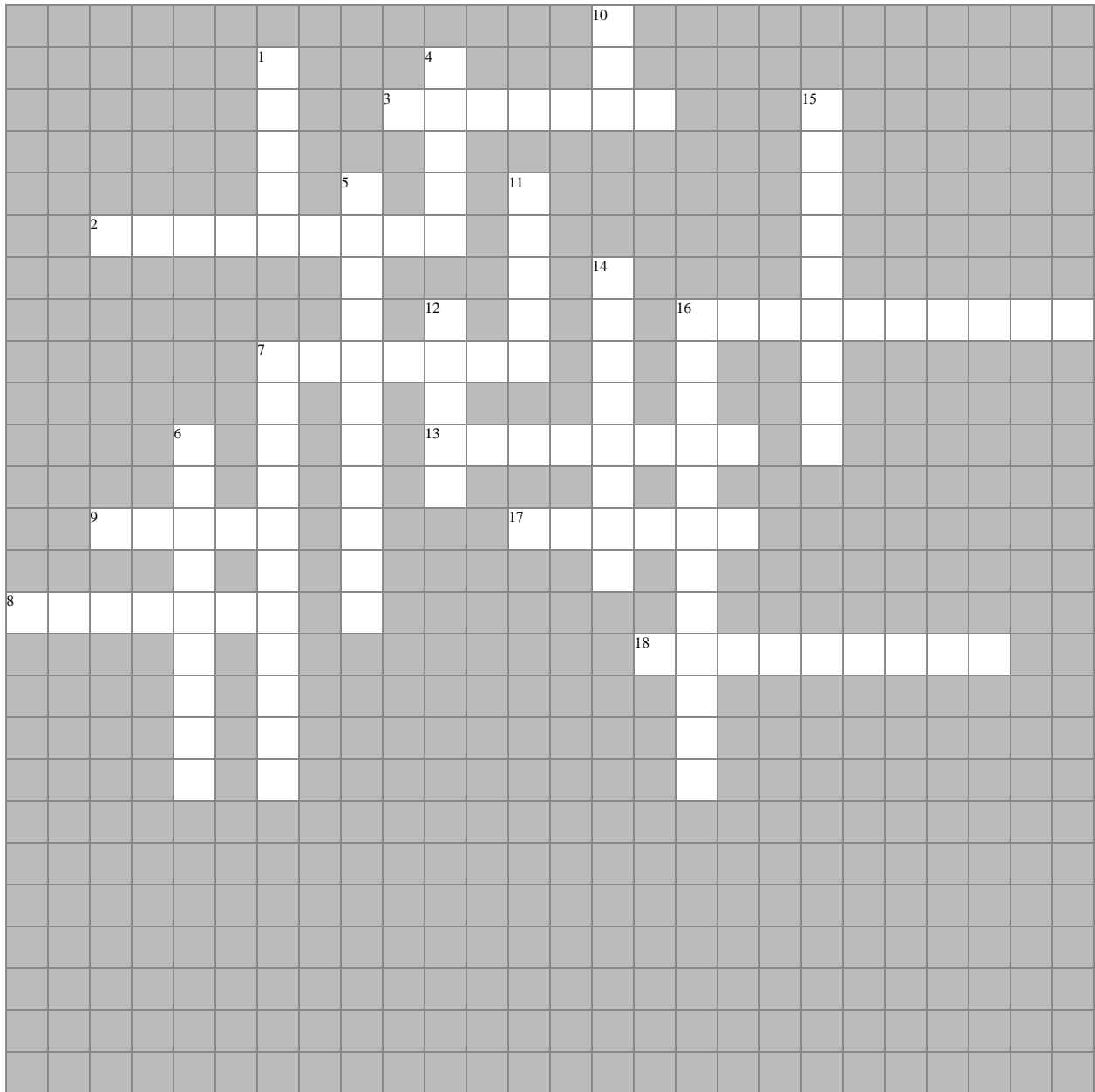
13. Які місцеві вибори призначаються у разі дострокового припинення повноважень депутатів місцевої ради, сільського, селищного, міського голови?

15. Що складається за результатами зборів громадян за місцем проживання?

16. Строкове уповноваження особи на здійснення представницької влади в об'ємі, делегованому сувереном влади?

19. Що є вищим безпосереднім вираженням влади народу?

20. За яким принципом виборів всі громадяни, що відповідають вимогам виборчого права держави мають право брати участь у виборах?

**КРОСВОРД № 7. ТЕМА: «ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕПУТАТІВ  
МІСЦЕВИХ РАД»**

**По горизонталі:**

2. Вид депутатської комісії, яка є органом ради, що обираються з числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених радою питань, які належать до повноважень місцевого самоврядування?
3. Яку загальну назву має група, яка формується на партійній основі депутатами місцевих рад?
7. Назва місяця, в якому депутат щороку зобов'язаний подавати декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру?
8. Особа, обрана виборцями відповідного виборчого округу до представницького органу державної влади або до органу місцевого самоврядування?
9. Підтримана радою вимога депутата місцевої ради до посадових осіб ради і її органів, сільського, селищного, міського голови, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, які розташовані або зареєстровані на відповідній території?
13. Певне явище, що забезпечує депутатові правовий захист, звільняє від кримінальної відповідальності?
16. Певне явище, яке визначає те, що не несе юридичної відповідальності поза парламентом за свої висловлювання?
17. Строкове уповноваження особи (мандатарія) на здійснення представницької влади в повному об'ємі?
18. Викладена в письмовій формі вимога депутата місцевої ради з питань, пов'язаних з його депутатською діяльністю, до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб?

**По вертикалі:**

1. Яку назву мають правила, яких повинні дотримуватись депутати місцевих рад?
4. Об'єднання депутатів, для взаємної вигоди?
5. Що видається депутатові, після набуття ним повноважень ?
6. Засіб одержання депутатом місцевої ради інформації або роз'яснення з тієї чи іншої проблеми?
7. Основний закон держави, який також регулює статус депутата місцевої ради?
10. Через що, депутат сповіщає виборців про збори чи певну інформацію?
11. На скільки років обирається депутат в місцеву раду?
12. Період роботи місцевої ради, що відбувається за участі усіх депутатів?
14. Вид депутатської комісії, яка займається вивченням, попереднім розглядом і підготовкою питань, які належать до її відання, здійсненням контролю за виконанням рішень ради?
15. Певне явище, котре виборці оголошують депутату місцевої ради, для виконання його в межах своїх повноважень?
16. Вид мандату депутатів місцевих рад?





**По горизонталі:**

1. Яку назву мають перелічені умови: «громадянство, дієздатність, володіння державною мовою, освіта, професійна підготовка, вікові межі, відсутність судимості, фізична здатність зайняти посаду»?
3. Один із видів принципів, який характеризується: «компетентне, об'єктивне і неупереджене виконання службовцем місцевого самоврядування посадових обов'язків, постійне підвищення ним рівня своєї професійної компетентності»?
6. Особа, на яку покладається безпосереднє виконання функцій держави на відповідній території, у конкретній галузі державного управління?
7. Явище, яке присвоюються при прийнятті на службу в органи місцевого самоврядування?
9. Один із видів принципів, який характеризується: «обов'язок службовця місцевого самоврядування діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України»?
11. Один із видів принципів, який характеризується: «персональна юридична відповідальність службовця місцевого самоврядування за неналежне виконання та невиконання посадових обов'язків»?
12. Вид політика, яка виражає стратегії формування, професійного розвитку і раціонального використання кадрового потенціалу суспільства?
13. Один із видів принципів, який характеризується: «призначення службовців місцевого самоврядування безстроково, крім випадків, визначених законом, незалежність персонального складу службовців місцевого самоврядування від зміни керівників органів місцевого самоврядування»?
14. Сукупність дій щодо визначення кваліфікації посадових осіб органів місцевого самоврядування?
16. Служба, яка характеризується: «професійна, на постійній основі діяльність осіб, що займають посади в органах місцевого самоврядування та їх об'єднаннях, називається»?
19. Певний вид посад, який поділяються на дві групи: а) на які особи обираються територіальною громадою; б) на які обираються або затверджуються радою?

**По вертикалі:**

2. Посада в органі місцевого самоврядування, щодо якої встановлені однакові вимоги до професійної компетентності кандидатів на її зайняття?
4. Група працівників, потенційно здатних до управлінської діяльності, які після відповідної професійної підготовки можуть займати керівні посади?
5. Найближчий керівник, якому прямо підпорядкована посадова особа органів місцевого самоврядування?
8. Один із видів принципів, який характеризується: «відкритість інформації про діяльність службовця місцевого самоврядування, крім випадків, визначених законом»?
10. Яку назву мають перелічені умови: «досвід роботи, професійний рівень, репутація»?
12. Комісія, яка утворюється для аналізу та зіставлення поданих на конкурс пропозицій та кваліфікаційних характеристик учасників з метою визначення

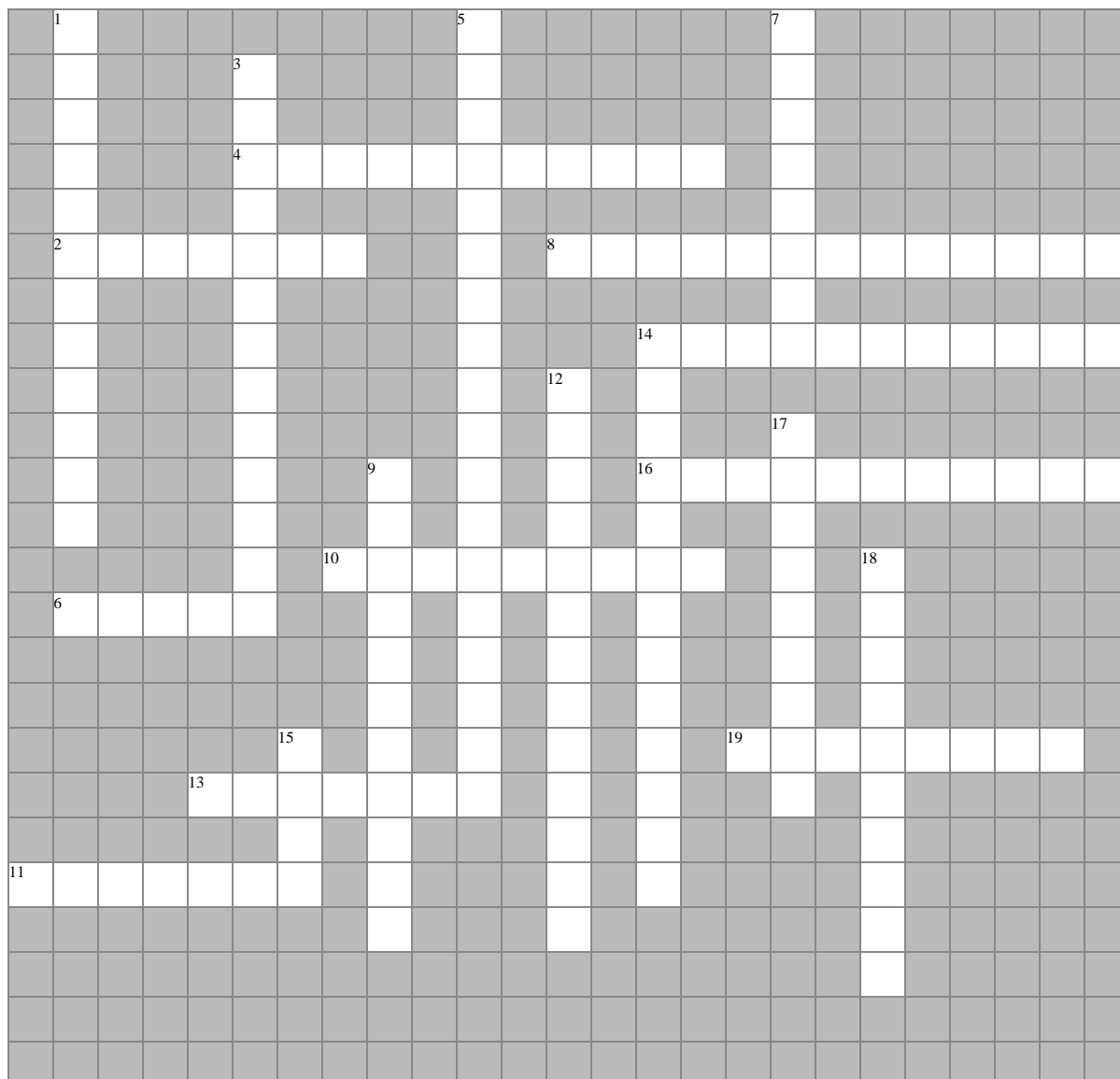
переможця у відповідності до процедури конкурсу та критеріїв, які містить конкурсна документація?

15. Яка кількість категорій посад осіб органів місцевого самоврядування?

17. Комісія, яка створена для атестації посадових осіб органів місцевого самоврядування?

18. Явище, яке встановлюється в акті про призначення на посаду із зазначенням строку з метою перевірки відповідності службовця місцевого самоврядування займаній посаді?

## КРОСВОРД №9 ТЕМА: «НОРМОТВОРЧІСТЬ У СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ»



### По горизонталі:

2. Яким органом ради підписуються нормативно-правові акти місцевої ради та виконавчого комітету?
4. Вимоги щодо процедури внесення, розгляду, обговорення та прийняття проектів нормативно-правових актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування повинні міститися в .... місцевих рад.
6. Проекти нормативно-правових актів представницьких органів виносяться на розгляд .... місцевих рад, виконавчих органів – на засідання виконкому.
8. Який процес повинен розпочинатися з виявлення ініціативи і визначення необхідності прийняття акту?

10. Реалізацію актів суб'єктів місцевого самоврядування можна визначити як зумовлену .... та індивідуально-конкретними приписами правомірну поведінку учасників суспільних відносин.

11. Згідно з наявною в праві презумпцією законності акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування, як і державних органів, уважаються ....., поки вони не скасовані або не зупинені, поки не закінчився встановлений строк їх дії, або не зникли певні умови для можливостей їх застосування, або досягнуто бажаного результату.

13. Яку експертизу доцільно проводити для підвищення дієвості актів місцевого самоврядування щодо найважливіших нормативних актів територіальних громад, їх органів і посадових осіб?

14. Рішення органів місцевого самоврядування поділяються на .... та індивідуальні.

16. Переважна більшість виконавчих органів місцевих рад діє за принципом єдиноначальності й видає акти, як правило, ненормативного характеру, що містять індивідуально-конкретні приписи й передбачають ..... виконання.

19. Для підготовки найбільш важливих та складних проектів, як правило, органи місцевого самоврядування створюють ..... (робочі групи).

### **По вертикалі:**

1. Як приймаються рішення виконавчих комітетів місцевих рад, що встановлюють обов'язкові, нормативні і ненормативні приписи, регулюють найбільш важливі питання компетенції виконавчих органів місцевих рад, які потребують колективного розгляду і вирішення?

3. Який характер мають акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування, що приймаються в межах їх повноважень для вирішення питань місцевого значення на відповідній території (села, селища, міста, району в місті, району, області)?

5. Здійснюючи яку функцію, постійні комісії виступають, поряд з іншими суб'єктами, ініціаторами та розробниками проектів актів місцевої ради - положень, правил, концепцій, програм тощо?

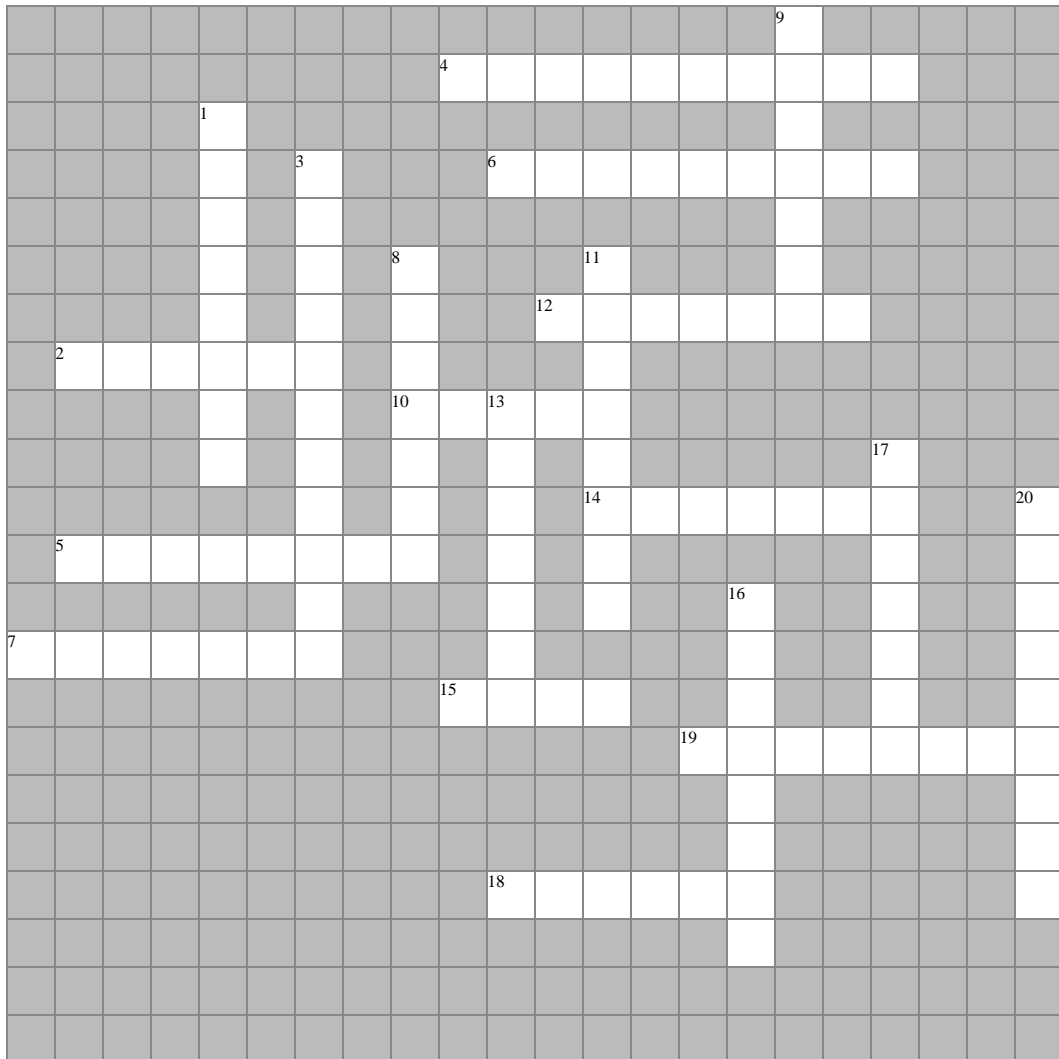
7. Оскільки голови місцевих державних адміністрацій можуть вносити нормативно-правові акти з питань делегованих повноважень, розробка проекту в такому випадку здійснюється .... і структурними підрозділами місцевої державної адміністрації.

9. Яка форма діяльності постійних комісій місцевих рад пов'язана з установленням, зміною або скасуванням нормативних приписів, зміст яких може мати внутрішньоорганізаційну спрямованість або бути пов'язаним із нормотворчістю представницького органу місцевого самоврядування?

12. Які форми прийняття муніципальних рішень притаманні для єдиноначальних органів та посадових осіб місцевого самоврядування?

14. Особливість яких актів полягає в тому, що вони не містять норм права, результат їх дії - застосування правових норм до конкретних обставин, створення або зміна конкретних правовідносин?

15. Постійні комісії є органами ....., що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду й підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету. (ради)
17. Після підготовки проекту акта місцевої ради проводиться його попередній розгляд та обговорення на засіданні ..... комісії.
18. .... актів суб'єктів місцевого самоврядування розпочинається з моменту набрання ними чинності.

**КРОСВОРД №10 «ФІНАНСОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»**

**По горизонталі:**

2. .... ефективності бюджетних програм на всіх стадіях бюджетного процесу здійснюється його учасниками в межах їх повноважень, що передбачає заходи з моніторингу, аналізу та контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів.

4. Фінансовий контроль виступає обов'язковим елементом управління місцевими фінансами та дієвим інструментом, що дає змогу на належному рівні підтримувати фінансову .....

5. Органи державного управління, органи місцевого самоврядування, спеціалізовані структурні підрозділи галузевих міністерств, відомств і державних комітетів, фінансові та бухгалтерські служби установ, підприємств і організацій комунальної власності, а також громадяни та громадські об'єднання, які наділені контрольними повноваженнями щодо об'єктів фінансового контролю виступають як ....

6. .... - це міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання .....

7. Державна фінансова підтримка місцевого самоврядування здійснюється шляхом надання місцевим бюджетам міжбюджетних трансфертів у вигляді .... вирівнювання та субвенцій.

10. Внутрішній .... це є діяльність підрозділу внутрішнього .... в бюджетній установі, спрямована на удосконалення системи управління, запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності бюджетної установи та підвідомчих їй бюджетних установ, поліпшення внутрішнього контролю.

12. Наявність видатків місцевих органів влади є причиною утворення ..... цих органів влади.

14. Місцеві бюджети, цільові фонди місцевого самоврядування, місцеві запозичення, комунальне майно та земля, а також фінансова діяльність учасників бюджетного процесу на місцевому рівні та підприємств комунальної власності являють собою ..... фінансового контролю на місцевому рівні.

15. Який орган або за його рішенням інші органи місцевого самоврядування відповідно до законодавства можуть випускати місцеві позики, лотереї та інші цінні папери, отримувати позички з інших бюджетів на покриття тимчасових касових розривів з їх погашенням до кінця бюджетного року, а також отримувати кредити в банківських установах?

18. Рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства може бути оскаржено в органі, що його виніс, або в суді протягом ..... днів із дня його винесення, якщо інше не передбачено законом.

19. Доходи бюджету .... формуються за рахунок частини податкових надходжень, коштів, залучених від розміщення місцевих позик, а також інвестиційних субсидій з інших бюджетів.

**По вертикалі:**

1. Місцевий бюджет поділяється на ..... бюджет і бюджет розвитку.



3. До видів фінансового контролю у сфері місцевого самоврядування відносяться: державний контроль, контроль, що здійснюється органами місцевого самоврядування, контроль територіальної громади і ....контроль.
8. Органи місцевого самоврядування відповідно до закону можуть встановлювати місцеві .... і збори
9. .... фінанси – це система формування, розподілу й використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них завдань і функцій.
11. Внутрішній фінансовий .... це є комплекс заходів, що застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності бюджетної установи та її підвідомчих установ.
13. Хто компенсує витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади і попередньо не забезпечені відповідними фінансовими ресурсами?
16. Контроль, що здійснюється органами місцевого самоврядування, поділяється на: загальний, ....., та внутрішній;
17. ....., які здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, їх розмір цільове спрямування визначаються місцевими бюджетами цих громад.
20. До функцій які виконує оподаткування відносяться: фіскальна, стимулююча, .....

## ЗМІСТ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Підсумковий контроль проводиться по закінченню вивчення курсу «Муніципальне право» з метою оцінювання результатів засвоєння студентами навчальної дисципліни на завершальному етапі. Підсумковий контроль відбувається у формі екзамену.

З метою забезпечення повного та ґрунтовного оцінювання рівня науково-теоретичної та практичної підготовки здобувачів вищої освіти під час екзамену здобувач повинен продемонструвати належний рівень сформованості компетентностей та досягнення програмних результатів навчання, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни та силабусом.

Екзаменаційний білет складається з 3-х блоків:

1. Тестові запитання (40 запитань по 0,5 балів кожне) – 20 балів. Приклади тестових завдань наведені у навчально-методичних матеріалах;
2. Виконання теоретичного завдання з переліку – 10 балів;
3. Практичне завдання у формі екзаменаційного кейсу (ситуаційної задачі) – 10 балів.

Екзамен проводиться через систему СЕЗН ЗНУ на базі MOODLE та/або через такі сервіси організації відеоконференцій – ZOOM або Skype, Viber, WhatsApp Messenger, Facebook Messenger.

Екзамен має такі етапи:

1) Здобувач ступеня вищої освіти проходить ідентифікацію вийшовши на зв'язок в ZOOM – платформі. Після ідентифікації, використовуючи свій логін та пароль, входить в систему СЕЗН ЗНУ на базі MOODLE та обирає у вкладці «Мої курси» «Муніципальне право» в структурі якого є вкладка «Екзаменаційне тестування» та у регламентному порядку проходить його. На тест виділяється 1 спроба загальним часом 40 хвилин (40 тестів, по 1 хв. на кожен). Після проходження тесту необхідно завершити спробу та перейти наступного етапу екзамену.

3) На другому етапі проходження екзамену здобувач обирає «Теоретичне питання» та у регламентному порядку проходить його. На відповідь виділяється часом 10 хвилин. Після завершення відповіді здобувач переходить на наступного етапу екзамену.

4) На третьому етапі здобувач обирає розділ «Практичне завдання (кейс)». Для розв'язання кейсу (ситуаційної задачі) надається 20 хвилин, після чого результат необхідно підкріпити та відправити на перевірку.

5) На наступному етапі здобувач вищої освіти виходить на зв'язок в ZOOM – платформі для онлайн-зустрічі з викладачем-екзаменатором, надає пояснення щодо розв'язання практичного завдання та відповідає на уточнюючі запитання.

6) Після завершення ієрархічної етапності атестаційного екзамену здобувач очікує 1 годину та отримує оцінку у журнал системи СЕЗН ЗНУ.

Підсумкова оцінка екзамену формується з оцінок за кожен етап екзамену. Загальна оцінка за екзамен визначається як сума балів, отриманих за відповіді

на питання екзаменаційного білету, за які здобувач отримує 40 балів:

<b>№ п/п</b>	<b>Оцінювання</b>	<b>Всього</b>
Тестові завдання №1 у білеті	20 балів	40 балів
Теоретичне питання №2 у білеті	10 балів	
Практичне завдання. Екзаменаційний кейс №3 у білеті	10 балів	

Оцінка екзамену виставляється за національною та європейськими шкалами за такою системою:

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою
		Екзамен
A	90 -100 (відмінно)	5 (відмінно)
B	85 - 89 (дуже добре)	4 (добре)
C	75 - 84 (добре)	
D	70 - 74 (задовільно)	3 (задовільно)
E	60 - 69 (достатньо)	
Fx / F	35-59/1-34 (незадовільно )	2 (незадовільно)

## **ПЕРЕЛІК ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ З КУРСУ «МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО»**

1. Поняття, предмет та методи муніципального права.
2. Муніципально-правові норми та муніципально-правові інститути. Класифікація муніципально-правових норм.
3. Джерела муніципального права: поняття, види та класифікація.
4. Муніципальне право як наука. Предмет, система, джерела. Функції та методологія науки муніципального права.
5. Муніципальне право як навчальна дисципліна: поняття, система.
6. Зародження та розвиток місцевого самоврядування: історичний аспект
7. Поняття та сутність місцевого самоврядування.
8. Правова природа сучасних теорій та характеристика основних моделей місцевого самоврядування в світовій практиці.
9. Принципи місцевого самоврядування України: поняття, види, правове закріплення.
10. Функції та повноваження місцевого самоврядування в Україні.
11. Конституційні засади взаємовідносин державної влади і місцевого самоврядування.
12. Поняття і види суб'єктів муніципального права.
13. Фізичні особи як суб'єкти місцевого самоврядування.
14. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування: поняття, ознаки та види.
15. Функції і повноваження територіальної громади.
16. Система органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
17. Функції місцевого самоврядування
18. Повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування
19. Представницькі органи місцевого самоврядування.
20. Склад, порядок формування та форми роботи місцевих рад.
21. Обласні та районні ради: особливості формування та функції.
22. Сільський, селищний, міський голова: порядок обрання, роль у системі місцевого самоврядування.
23. Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад.
24. Місце та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування.
25. Асоціації та інші форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування.
26. Основні форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення
27. Місцевий референдум як форма безпосередньої участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення.
28. Поняття, види та правове регулювання місцевих виборів.
29. Організація і проведення загальних зборів громадян за місцем проживання
30. Місцеві ініціативи та громадські слухання: процедурні аспекти реалізації
31. Поняття та система гарантій місцевого самоврядування.

32. Загальні та спеціальні (правові) гарантії місцевого самоврядування.
33. Заборона обмежувати права місцевого самоврядування.
34. Судовий захист прав та інтересів місцевого самоврядування.
35. Захист прав місцевого самоврядування в Конституційному Суді України.
36. Захист прав місцевого самоврядування в судах загальної юрисдикції.
37. Контроль та нагляд за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування.
38. Поняття та види відповідальності у муніципальному праві. Підстави відповідальності.
39. Форми відповідальності у муніципальному праві.
40. Особливості відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
41. Відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед державою, територіальною громадою, фізичними та юридичними особами.
42. Правовий статус сільських, селищних, міських голів: поняття, порядок обрання, функції та повноваження.
43. Правовий статус голів районної, обласної, районної у місті ради: поняття, порядок обрання, функції та повноваження.
44. Дострокове припинення повноважень голів місцевих рад: підстави та порядок проведення процедури.
45. Правовий статус голів міст Києва і Севастополя: поняття, порядок обрання, функції та повноваження.
46. Акти локальної нормотворчості сільських, селищних, міських голів, голів районної, обласної, районної у місті ради: поняття, види, правові наслідки.
47. Правовий статус сільських, селищних, міських рад: поняття, порядок формування, функції та повноваження.
48. Обласні, районні та районні у містах ради: поняття, порядок формування, функції та повноваження.
49. Організаційно-правові форми роботи місцевих рад.
50. Правове регулювання нормотворчої діяльності сільських, селищних, міських, районних, обласних, районних у містах рад: поняття, види та правові наслідки.
51. Статут територіальної громади як основний акт локальної нормотворчості: поняття, порядок прийняття та правові наслідки.
52. Правовий статус виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад: поняття, порядок формування, функції та повноваження.
53. Система виконавчих комітетів місцевих рад: порядок формування, основні функції та повноваження, організація роботи.
54. Відділи та управління виконавчих комітетів місцевих рад.
55. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування з місцевими органами державної влади.
56. Акти виконавчих органів місцевого самоврядування: поняття, види, правові наслідки.
57. Поняття та правова характеристика статусу депутатів місцевих рад в Україні. Характеристика депутатського мандату.

58. Функції та повноваження депутата місцевої ради.
59. Організаційно-правові форми здійснення функцій та повноважень депутатів місцевих рад
60. Поняття та види гарантій діяльності депутатів місцевих рад.
61. Співвідношення статусу депутатів місцевих рад і статусу народних депутатів України
62. Муніципальна служба: поняття та основні засади правового регулювання.
63. Право на службу в органах місцевого самоврядування.
64. Муніципальні службовці: права, обов'язки та порядок проходження служби.
65. Порядок проведення атестації муніципальних службовців.
66. Припинення служби в органах місцевого самоврядування.
67. Відповідальність за порушення законодавства про муніципальну службу.
68. Кадрова політика щодо муніципальної служби: поняття, проблеми та перспективи розвитку.
69. Поняття та об'єкти комунальної власності.
70. Порядок передачі об'єктів права державної та комунальної власності.
71. Оренда комунального майна.
72. Фінанси місцевих органів влади структурні елементи та функції.
73. Порядок формування та структура місцевих бюджетів. Доходи і видатки місцевих бюджетів.
74. Місцеві податки і збори.
75. Фінансовий контроль у сфері місцевого самоврядування.
76. Роль міста в українському суспільстві. Основні напрямки та принципи міського розвитку в Україні.
77. Організація роботи органів місцевого самоврядування в столиці України – Місті-герої Києві. Організаційно-правова основа та посадові особи органів місцевого самоврядування в Києві, їх функції та повноваження.
78. Особливості взаємодії органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади у місті Києві з іншими органами влади, підприємствами, представництвами. Матеріально-фінансова основа та гарантії здійснення місцевого самоврядування в місті Києві.
79. Порядок здійснення місцевого самоврядування в Запоріжжі. Структурна організація управління містом Запорізької міської ради. Організація роботи Запорізької міської ради та постійних комісій ради.
80. Міжмуніципальне співробітництво: поняття, сутність та зміст.
81. Територіальна громада і міжмуніципальне співробітництво.
82. Національна практика міжмуніципального співробітництва
83. Зарубіжний досвід міжмуніципального співробітництва та проблеми його запровадження в Україні.
84. Міжнародне муніципальне співробітництво: поняття, форми, зміст.
85. Електронний урядування як інноваційна форма муніципального управління: сутність, методи та принципи його організації
86. Класифікація видів електронної взаємодії між державою і суспільством.
87. Надання муніципальних послуг з використанням електронних засобів.

- 88.Механізм розвитку інформаційних представництв органів місцевого самоврядування як базового елементу інституційної структури електронного уряду.
- 89.Пріоритетні напрями розвитку електронних консультацій з громадянами.
- 90.Правовий режим воєнного стану: поняття, порядок введення.
- 91.Обмеження муніципальних прав членів територіальних громад в умовах воєнного стану.
- 92.Особливості здійснення місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.
- 93.Правовий статус військових та військово-цивільних адміністрацій
- 94.Повноваження обласних та районних рад, сільських, селищних та міських рад у сфері національного спротиву

## ЗРАЗОК ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТУ

Екзаменаційний білет формується для кожного здобувача індивідуально через систему СЕЗН ЗНУ на базі MOODLE шляхом випадкового вибору із попередньо завантажених завдань з кожного з блоків навчальної дисципліни і містить унікальний набір комбінацій тестів, теоретичних питань і кейсів. Приблизний перелік завдань в екзаменаційному білеті виглядає наступним чином:

### 1. Тестові завдання:

1. Сукупність знань, наукових ідей, концепцій, теорій про місцеве самоврядування, про форми і методи його здійснення, про етапи розвитку являє собою муніципальне право як:
  - А) галузь права;
  - Б) науку;
  - В) навчальну дисципліну;
  - Г) правильна відповідь відсутня.
2. Муніципальне право як галузь права – це:
  - А) система знань;
  - Б) частина науки про право;
  - В) система правових норм;
  - Г) сукупність категорій та суджень.
3. Що є предметом муніципального права?
  - А) майнові відносини;
  - Б) відносини, що складаються у процесі організації та здійснення місцевого самоврядування;
  - В) відносини, що складаються у процесі організації та здійснення державної влади;
  - Г) відносини у сфері підприємництва.
4. Який нормативний акт визначає систему місцевого самоврядування, засади організації і діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування, їх функції, повноваження і відповідальність та гарантії місцевого самоврядування?
  - А) Європейська хартія місцевого самоврядування;
  - Б) Указ Президента України;
  - В) Муніципальний кодекс України;
  - Г) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».
5. У чому полягає громадська (громадівська) теорія місцевого самоврядування?
  - А) сутність самоврядування у процесі реалізації децентралізованих державно-владних повноважень недержавними суб'єктами – територіальними громадами і органами місцевого самоврядування;
  - Б) сутність самоврядування у наданні місцевій спільноті самій реалізовувати свої громадські інтереси;
  - В) сутність самоврядування у тому, що влада належить народу;
  - Г) органи місцевого самоврядування реалізують державну владу на місцях.



6. У чому полягає державна (державницька) теорія місцевого самоврядування?
- А) сутність самоврядування у процесі реалізації децентралізованих державно-владних повноважень недержавними суб'єктами – територіальними громадами і органами місцевого самоврядування;
  - Б) сутність самоврядування у наданні місцевій спільноті самій реалізовувати свої громадські інтереси;
  - В) сутність самоврядування у тому, що влада належить народу;
  - Г) органи місцевого самоврядування реалізують державну владу на місцях.
7. Укажіть теорію, основні положення якої були сформульовані Туре в доповіді щодо законопроекту про реформу місцевого управління у національних зборах Франції у 1790 р. та знайшли своє відображення у положеннях Конституції Бельгії 1831 р. стосовно особливої «громадівської влади»; в основі цієї теорії лежала ідея природного права:
- А) господарська (громадсько-господарська) теорія місцевого самоврядування;
  - Б) теорія вільної громади (теорія природних прав громади);
  - В) державницька теорія місцевого самоврядування;
  - Г) змішаної теорії місцевого самоврядування.
8. Яка модель місцевого самоврядування характеризується відсутністю на місцях повноважних представників центрального уряду, що опікають місцеві виборні органи; функціонування органів місцевого самоврядування здійснюється тільки у межах компетенції, закріпленої у законі і утвердження принципу позитивного регулювання діяльності органів місцевого самоврядування?
- А) англосаксонська модель;
  - Б) континентальна модель;
  - В) змішана (гібридна) модель;
  - Г) іберійська модель.
9. Який принцип відображується в організаційно-правових формах діяльності органів місцевого самоврядування України?
- А) принцип законності;
  - Б) колегіальний принцип;
  - В) принцип гласності;
  - Г) принцип державної підтримки.
10. Хто відкриває перше пленарне засідання місцевої ради обраної на чергових виборах
- Д) Голова Центральної виборчої комісії
  - Е) Голова місцевої ради попереднього скликання
  - Ж) Найстарший за віком депутат ради
  - З) Голова територіальної виборчої комісії
11. Рішення сільської, селищної, міської ради може бути зупинено головою у:
- Д) 5-денний термін
  - Е) 7-денний термін
  - Ж) 10-денний термін
  - З) сільський, селищний, міський голова не може зупинити рішення ради

12. На вимогу якої кількості депутатів міський голова зобов'язаний відзвітувати перед радою про роботу виконавчих органів:
- Д)  $\frac{1}{2}$  депутатів міської ради
  - Е)  $\frac{1}{3}$  депутатів міської ради
  - Ж)  $\frac{2}{3}$  депутатів міської ради
  - З)  $\frac{3}{4}$  депутатів міської ради
13. Сільський, селищний, міський голова в межах повноважень видає
- Д) накази
  - Е) укази
  - Ж) постанови
  - З) розпорядження
14. Сільський, селищний, міський голова звітує про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі з громадянами:
- Д) не рідше одного разу на місяць
  - Е) не рідше одного разу на квартал
  - Ж) кожні 6 місяців
  - З) не рідше одного разу на рік
15. Депутат місцевої ради набуває свої повноваження з моменту:
- А) призначення його Верховною Радою України;
  - Б) призначення головою відповідної ради;
  - В) з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією;
  - Г) складання присяги в урочистій обстановці перед Центральною виборчою комісією.
16. Представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу:
- А) народний депутат України;
  - Б) депутат місцевої ради;
  - В) депутат міської ради;
  - Г) депутат сільської ради.
17. Спори щодо набуття повноваження депутатів вирішуються:
- А) Центральною виборчою комісією;
  - Б) виключно судом;
  - В) територіальною виборчою комісією;
  - Г) адміністративною комісією.
18. При здійсненні депутатських повноважень депутат місцевої ради має право:
- А) на депутатське звернення, депутатський запит, депутатське запитання;
  - Б) на отримання ним свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю;
  - В) на конституційне подання до Конституційного Суду України;
  - Г) звітувати про свою роботу перед виборцями відповідного виборчого округу.
19. Органи ради, що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання,

здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету

Д) комітети місцевої ради

Е) тимчасові контрольні комісії ради

Ж) депутатські фракції

З) постійні комісії ради

20. У разі пропуску депутатом протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради та її органів

Д) голова ради може ініціювати процедуру дострокового припинення повноважень такого депутата

Е) керівний орган політичної партії від якої його було обрано може його відкликати

Ж) відповідна рада може звернутися до виборців з пропозицією про відкликання такого депутата за народною ініціативою

З) місцева організація політичної партії від якої його було обрано може відкликати такого депутата

21. Депутат місцевої ради:

Д) здійснює свої повноваження на постійній основі

Е) працює сесійно не пориваючи з виробничою діяльністю

Ж) здійснює свої повноваження не пориваючи з виробничою або службовою діяльністю

З) здійснює свої повноваження на постійній основі та не може суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (за винятком викладацької, наукової та творчої у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток, якщо інше не передбачено законом

22. Депутатська фракція формується депутатами міської ради:

А) на партійній основі;

Б) за єдністю території їх виборчих округів;

В) за спільністю проблем, які вони вирішують;

Г) об'єднання депутатів міської ради у депутатську фракцію може відбутися за будь-якою ознакою.

23. Місцевий бюджет поділяється на:

А) поточний бюджет та попередній бюджет;

Б) загальний бюджет та спеціальний бюджет;

В) поточний бюджет та бюджет розвитку;

Г) бюджет розвитку та загальний бюджет.

24. Кошти державного бюджету передаються у вигляді:

А) дотацій;

Б) дотацій, субвенцій;

В) дотацій, субвенцій, трансфертів;

Г) дотацій, субвенцій, трансфертів, субсидій.

25. Залежно від цільової спрямованості контрольних дій фінансовий контроль поділяють на:

А) тактичний і стратегічний контроль;

- Б) зовнішній і внутрішній контроль;
  - В) муніципальний і громадський контроль;
  - Г) дистанційний та контроль на місцях.
26. Джерелом інформації якого види фінансового контролю є фінансова та управлінська звітність:
- А) документальний контроль;
  - Б) пруденційний контроль;
  - В) фактичний контроль;
  - Г) відомчий контроль.
27. Яка форма фінансового контролю у сфері місцевого самоврядування проводиться після закінчення звітного періоду?
- А) превентивна;
  - Б) оперативна;
  - В) ретроспективна;
  - Г) перспективна.
28. Фізична особа, яка підтвердила кваліфікаційну придатність до провадження аудиторської діяльності, має відповідний практичний досвід та включена до Реєстру аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності – це:
- А) адвокат;
  - Б) нотаріус;
  - В) аудитор;
  - Г) місцевий голова.
29. До місцевих податків належить:
- А) екологічний податок;
  - Б) податок на майно;
  - В) податок на доходи фізичних осіб;
  - Г) акцизний податок.
30. До місцевих зборів належить:
- А) туристичний збір;
  - Б) військовий збір;
  - В) мито;
  - Г) рентна плата.
31. Базою оподаткування якого податку (збору) є площа земельної ділянки, відведена для паркування, а також площа комунальних гаражів, стоянок, паркінгів (будівель, споруд, їх частин), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету:
- А) військовий збір;
  - Б) збір за місця паркування транспортних засобів;
  - В) туристичний збір;
  - Г) рентна плата.
32. Визначте, що НЕ входить до елементів місцевого податку:
- А) податковий період;
  - Б) ставка податку;
  - В) пільгові категорії платників податку;
  - Г) строк та порядок сплати податку.

33. Визначте, хто НЕ є платником туристичного збору:
- А) громадяни України, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці та тимчасово розміщуються у місцях проживання (ночівлі);
  - Б) іноземці, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці та тимчасово розміщуються у місцях проживання (ночівлі);
  - В) діти віком до 18 років, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці та тимчасово розміщуються у місцях проживання (ночівлі);
  - Г) особи без громадянства, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці та тимчасово розміщуються у місцях проживання (ночівлі).
34. Згідно Податкового кодексу України до місць ночівлі належить:
- А) кемпінги;
  - Б) табори відпочинку;
  - В) житловий будинок;
  - Г) усе перелічене.
35. Обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування згідно з Конституцією та законами України може бути застосоване:
- А) лише в умовах військового стану;
  - Б) в умовах запровадження в Україні стану війни;
  - В) лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану;
  - Г) право територіальних громад на місцеве самоврядування не може бути обмежено за жодних умов.
36. До повноважень якого органу належить забезпечення на території відповідних населених пунктів бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний?
- А) державної служби з питань праці;
  - Б) сільського, селищного, міського голови;
  - В) голови обласної військової адміністрації;
  - Г) виконавчих органів сільських, селищних, міських рад
37. Військові адміністрації - це:
- А) тимчасові державні органи які утворюються для запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;
  - Б) постійно діючі державні органи які утворюються для запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;
  - В) колегіальні, постійно діючі органи державної влади які утворюються для запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту

критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;

Г) тимчасові державні органи які утворюються для забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації.

38. Чи може міський голова в період дії воєнного стану самостійно прийняти рішення про передачу коштів з місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України?

А) може за рішенням місцевого референдуму;

Б) може лише за згодою більшості депутатів від складу міської ради;

В) може, якщо це міський голова громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації;

Г) не може, адже це повноваження не входить до його компетенції.

39. Хто приймає рішення про утворення військових адміністрацій?

А) Президент України за поданням обласних рад або військового командування;

Б) Президент України за поданням сільського, селищного, міського голови або військового командування;

В) Президент України за поданням голови обласної ради, обласної державної адміністрації або військового командування;

Г) Президент України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування

40. На яких територіях утворюються військові адміністрації?

А) в районі відсічі збройної агресії;

Б) на територіях, на яких введено воєнний стан;

В) на територіях, де ведуться бойові дії;

Г) на тимчасово окупованих територіях.

## 2. Теоретичне питання:

Відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед державою, територіальною громадою, фізичними та юридичними особами.

## 3. Практичне завдання (розв'язання кейсових ситуацій):

Голова місцевої ради на час обрання його на посаду досяг 64 років, через рік виконання своїх обов'язків, він перебуваючи у нетверезому стані розповів своїм друзям інформацію, яку дізнався за час проходження служби і яка становила державну таємницю. Згодом його друзі почали шантажувати його, що розкажуть про його п'яну витівку, якщо він не допоможе їм з вирішенням їхнього питання. Через це голова почав вчиняти протиправні дії. Згодом його було звільнено з посади.

*На вашу думку, які могли бути підстави для звільнення голови місцевої ради?*

## ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

**Абсентеїзм** (від лат. *absens* – відсутній) – добровільна неучасть виборців у голосуванні на виборах чи референдумі. У демократичних країнах зазвичай голосують близько 50 відсотків виборців.

**Адміністративно-територіальний устрій** – система взаємовідносин вищих і центральних органів державної влади з органами публічної влади адміністративно-територіальних одиниць держави.

**Акт (правовий)** (лат. *actus*, від *ago* - приводжу в рух) – офіційний письмовий документ органу публічної влади, в якому вміщується правова норма (нормативно-правовий А.) або владний припис, винесений в результаті вирішення конкретної юридичної справи (правозастосовний акт).

**Активне виборче право** – право обирати до представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування, брати участь у референдумах. У демократичних державах належить усім повнолітнім громадянам незалежно від національної і расової приналежності, статі, роду занять, майнового стану, освіти тощо. Виборче право є найважливішим політичним правом громадянина.

**Асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання** - добровільні неприбуткові об'єднання, створені органами місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, узгодження дій органів місцевого самоврядування щодо захисту прав та інтересів територіальних громад, сприяння місцевому та регіональному розвитку.

**Безпосередня (пряма) демократія** – способи і засоби безпосереднього здійснення влади народом або його частиною, які відкидають передання владних повноважень будь-яким органам чи особам (народне волевиявлення).

**Бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет)** – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування.

**Вибори** – спосіб формування органу державної влади, органу місцевого самоврядування або наділення повноваженнями їхньої посадової особи шляхом голосування уповноважених на те осіб і визначення результатів такого голосування встановленою більшістю голосів цих осіб за умови, коли на здобуття кожного мандата мають право балотуватися два і більше кандидатів.

**Виборна посадова особа місцевого самоврядування** - громадянин України, який обраний на місцевих виборах, обраний або затверджений відповідною радою на посаду в органі місцевого самоврядування на строк повноважень відповідної ради, працює в органі місцевого самоврядування на постійній основі, одержує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету та виконує повноваження місцевого самоврядування, передбачені законом.

**Виконавчі органи рад** – органи, які відповідно до Конституції України та законів створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і

повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених цим та іншими законами.

**Військово-цивільні адміністрації населених пунктів** - це тимчасові державні органи, що здійснюють на територіях відповідних територіальних громад, затверджених Кабінетом Міністрів України, повноваження сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, сільських, селищних, міських голів та інші повноваження.

**Військові адміністрації** – це тимчасові державні органи утворені на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян.

**Вільний мандат** – форма взаємозв'язків депутата парламенту, іншого представницького органу зі своїми виборцями, яка характеризується тим, що депутат вважається представником усього народу (територіальної громади), ніхто не може відкликати його або давати обов'язкові накази.

**Власні повноваження місцевого самоврядування** – ті права і обов'язки, які визнає за суб'єктами місцевого самоврядування держава і які забезпечують самостійне вирішення населенням питань місцевого значення.

**Власні повноваження органу самоорганізації населення** – повноваження, надані відповідно до Конституції та законів України сільською, селищною, міською або районною у місті (у разі її створення) радою органу самоорганізації населення під час його утворення;

**Воєнний стан** – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

**Внутрішній аудит** – це діяльність підрозділу внутрішнього аудиту в бюджетній установі, спрямована на удосконалення системи управління, запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності бюджетної установи та підвідомчих їй бюджетних установ, поліпшення внутрішнього контролю.

**Внутрішній контроль** є комплекс заходів, що застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності



використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності бюджетної установи та її підвідомчих установ.

**Гарантії місцевого самоврядування** – сукупність умов і засобів, які забезпечують реалізацію і захист прав місцевого самоврядування.

**Голова районної, обласної, районної** в місті (у разі її створення) ради обирається відповідною радою шляхом таємного голосування з числа її депутатів на строк повноважень ради.

**Громадські слухання** – це форма безпосередньої участі членів територіальної громади в здійсненні місцевого самоврядування, що полягає у праві зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

**Делеговані повноваження** – повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад.

**Делеговані повноваження органу самоорганізації населення** – повноваження сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, якими вона додатково наділяє орган самоорганізації населення.

**Демократія** (грецьк. *demokratia* – влада народу, від *demos* – народ і *kratos* – влада) – форма державно-політичного устрою, що ґрунтується на визнанні народу єдиним джерелом влади в суспільстві і його реальній участі у здійсненні державної влади. За формою і способом здійснення Д. поділяється на пряму і представницьку.

**Депутат** – особа, обрана до парламенту або представницького органу місцевого самоврядування, яка набуває особливого статусу, який забезпечує йому необхідні умови для участі в законодавчій та іншій діяльності відповідного представницького органу.

**Депутат місцевої ради** є представником інтересів всієї територіальної громади, має всю повноту прав, що забезпечують його активну участь у діяльності ради та утворюваних нею органів, несе обов'язки перед виборцями, радою та її органами, виконує їх доручення.

**Депутатські групи і фракції** є добровільними об'єднаннями депутатів, які створюються за їх взаємною згодою для спільної роботи щодо здійснення депутатських повноважень у виборчих округах і трудових колективах.

**Державна регіональна політика** – система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних,

економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності

**Дисциплінарне провадження** – сукупність процедурних дій з формування, розгляду дисциплінарної справи (виявлення наявності чи відсутності в рішеннях, діях, бездіяльності службовця місцевого самоврядування дисциплінарного проступку, обставин його вчинення) та прийняття рішення про накладення відповідного дисциплінарного стягнення або закриття провадження

**Дотація вирівнювання** – це міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує. Такі дотації безоплатно й безповоротно надаються для вирівнювання дохідної спроможності відповідного місцевого бюджету, який його отримує. Дотації надаються у випадках, коли коштів, що надходять із власних джерел та закріплених доходів, недостатньо для формування мінімального розміру місцевого бюджету, необхідного для здійснення повноважень місцевого самоврядування на рівні мінімальних соціальних потреб (послуг), гарантованих державою.

**Загальні гарантії місцевого самоврядування** – це економічні, політичні, духовні засади суспільства і держави, що створюють реальні можливості для стимулювання, розвитку і виконання завдань та функцій місцевого самоврядування.

**Загальні збори** – зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення;

**Запит депутатський** – вимога депутата парламенту, іншого представницького органу, яка заявляється на сесії парламенту, іншого представницького органу до підконтрольних і підзвітних йому органів та посадових осіб, дати офіційну відповідь із питань, віднесених до їхньої компетенції, якщо його попередні депутатські звернення до них не було задоволено.

**Заступник голови районної, районної в місті (у разі її створення) ради, перший заступник, заступник голови обласної ради** обираються відповідною радою в межах строку її повноважень із числа депутатів цієї ради шляхом таємного голосування і здійснюють свої повноваження до припинення ними повноважень депутата ради відповідного скликання, крім випадків дострокового припинення їх повноважень.

**Імперативний мандат** – форма взаємозв'язків депутата парламенту, іншого представницького органу зі своїми виборцями. Обов'язковими елементами І. м. є пов'язаність депутата волею виборців (накази виборців) і можливість відкликання депутата виборцями. Принцип І. м. закріплювався в «радянських» конституціях.

**Кадрова політика** – це система теоретичних знань, ідей, поглядів, принципів, відносин та організаційно-практичних заходів державних органів і недержавних організацій, направлених на встановлення цілей, завдань, характеру цієї політики, визначення форм і методів кадрової роботи.

**Комунальна власність** – це різновид державної власності, право територіальної громади володіти, доцільно, економічно, ефективно

користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

**Конституція** (лат. *constitutio* – установа, устрій) – система юридичних норм конкретної країни, що закріплюють засади політичної, економічної і соціальної організації суспільного життя, порядок формування, організацію і компетенцію органів державної влади, територіальну організацію держави, визначають основи взаємовідносин держави та особи.

**Магдебурзьке право** – середньовічне міське право, за яким міста звільнялися від управління і суду великих земельних власників та створювали органи місцевого самоуправління.

**Мандат (депутатський)** (лат. *mandatum*, від *mando* – доручаю) – 1. Документ, що підтверджує законність повноважень депутата парламенту, іншого представницького органу. 2. Публічна функція, що покладається на депутата парламенту, іншого представницького органу шляхом виборів і зміст якої визначається Конституцією та законами держави.

**Матеріальна шкода**, завдана територіальній громаді незаконними рішеннями сільських, селищних, міських голів, голів районних у місті, районних та обласних рад, їх заступників, керівників управлінь, відділів, інших структурних підрозділів виконавчих органів місцевого самоврядування, діями чи бездіяльністю посадових осіб місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок місцевого бюджету в порядку, встановленому законом.

**Метод муніципального права** – це сукупність імперативних, диспозитивних, рекомендаційних способів (засобів) впливу на суспільні відносини, які складаються в процесі організації та функціонування місцевого самоврядування, а також реалізації форм безпосередньої демократії щодо вирішення питань місцевого значення.

**Міжмуніципальне співробітництво (ММС)** – це два або декілька органів внутрішніх справ, які співпрацюють між собою, які мають статус юридичних осіб та мають певну політичну, юридичну та фінансову автономію (відповідно до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування).

**Місто** - населений пункт з переважно компактною забудовою, загальна чисельність жителів якого становить не менш як 10 тисяч.

**Місцеве самоврядування в Україні** – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

**Місцевий референдум** це спосіб реалізації влади територіальною громадою з метою здійснення локальної (місцевої) правотворчості й контролю за діями й рішеннями органів і посадових осіб місцевого самоврядування, управління місцевими справами

**Місцеві ініціативи** – це форма волевиявлення членів територіальної громади, що полягає в ініціюванні розгляду сільською, селищною радою будь-якого питання місцевого значення.

**Муніципальна власність** – одна з форм корпоративної (колективної) власності, що перебуває в користуванні, володінні й розпорядженні територіальних колективів та їхніх виборних органів самоврядування. Поняття комунальної власності.

**Муніципальне право** – це комплексна галузь права, яка становить собою сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які складаються в процесі визнання, становлення, організації та здійснення муніципальної влади, реалізації та захисту муніципальних прав особистості, виражають публічні та приватні, соціально-економічні та політичні цінності муніципальної демократії.

**Муніципальне право як навчальна дисципліна** – система знань, одержаних наукою муніципального права і практикою його створення і реалізації

**Муніципальне управління** – здійснення функцій управління щодо вирішення питань місцевого значення, виходячи з локальних інтересів населення, його історичних, національних та інших особливостей і традицій, реалізуючи закріплені державним правом повноваження.

**Муніципально-правова норма** - це встановлений народом, державою (в тому числі шляхом ратифікації), територіальною громадою або органами місцевого самоврядування загальнообов'язковий припис, що містить правило поведінки суб'єктів суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування, розраховане на багаторазове застосування, забезпечене організаційно, матеріально-фінансово, а в разі необхідності іншими засобами, у тому числі примусу публічної влади.

**Муніципально-правові інститути** – відповідні сукупності норм, що регулюють певну групу взаємопов'язаних однорідних суспільних відносин у межах галузі муніципального права.

**Муніципально-правові норми** – це встановлені державою, територіальною громадою або органами місцевого самоврядування правила поведінки, що регулюють суспільні відносини у сфері організації і здійснення місцевого самоврядування та виконання яких забезпечується примусовою силою держави

**Муніципій** (лат. *municipium*) – адміністративна одиниця в Римській імперії, як правило, невелике місто. Спочатку, в епоху республіки в Римі, статус муніципія, що надається громаді в Італії, означав, що її члени є римськими громадянами без права голосу.

**Наука муніципального права** – це система наукових ідей, теорій, концепцій, знань, що розкривають закономірності визнання, становлення та розвитку муніципальної влади та муніципальних прав особистості, порядок їх реалізації та гарантування, форми та методи діяльності територіальних громад,

їх органів та посадових осіб у процесі вирішення питань місцевого значення, а також особливості муніципального права як галузі права.

**Національний спротив** – комплекс заходів, які організуються та здійснюються з метою сприяння обороні України шляхом максимально широкого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсіч агресії та завдання противнику неприйнятних втрат, з огляду на які він буде змушений припинити збройну агресію проти України

**Невиборними посадами місцевого самоврядування є ті**, на які особи призначаються сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної в місті, обласної ради на конкурсній основі чи за іншою процедурою, передбаченою законодавством України. На посаду можуть бути призначені особи, які мають відповідну освіту і професійну підготовку, володіють державною мовою в обсязі, достатньому для виконання службових обов'язків.

**Неподаткові надходження місцевих бюджетів** – це доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу, надходження від штрафів та фінансових санкцій, інші неподаткові надходження.

**Об'єкти комунальної власності** – це майно, що забезпечує діяльність відповідних рад і утворюваних ними органів, кошти місцевих бюджетів, державний житловий фонд, об'єкти житлово-комунального господарства, майно закладів народної освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі, побутового обслуговування, майно підприємств, місцеві енергетичні системи, транспорт, системи зв'язку та інформації, враховуючи націоналізоване майно, передане відповідним міністерствам, установам, організаціям, а також інше майно, необхідне для забезпечення економічного й соціального розвитку відповідної території.

**Обласний бюджет** – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання;

**Обласні та районні ради** – органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами.

**Органи самоорганізації населення** – представницька форма місцевого самоврядування, утворена для самостійного, під свою відповідальність вирішення питань місцевого значення, виходячи з інтересів жителів відповідної території, на основі законів і локальних нормативних актів, використовуючи власні та залучені матеріально-фінансові ресурси. Це можуть бути сільські, селищні, будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів тощо, які створюються для задоволення соціально-економічних, культурних інтересів місцевого населення.

**Органи, місцевого самоврядування** – це структурно-організовані колективи службовців або одного службовця, що наділяються владою у системі місцевого самоврядування для реалізації владних рішень.

**Оренда комунального майна** – (тобто майна, що перебуває у власності територіальної громади міста) – це майнові відносини щодо використання цілісних майнових комплексів підприємств, об'єктів нерухомості нежитлового призначення, іншого індивідуально визначеного майна міської комунальної власності (комунального майна) між власником майна, орендодавцем та орендарем.

**Підзаконний нормативний акт органів місцевого самоврядування** – акт-документ (постанова, рішення), що видається в межах компетенції органу місцевого самоврядування (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільських, селищних, міських, районних у містах, обласних і районних рад), який містить норми права, обов'язкові для населення самоврядних територій, а також для установ і організацій, які здійснюють діяльність у межах цих територій

**Повноваження місцевого самоврядування** – це визначені Конституцією і законами України, іншими правовими актами права і обов'язки територіальних громад, органів місцевого самоврядування із здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування.

**Податкові надходження місцевих бюджетів** – це передбачені чинним законодавством України загальнодержавні і місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі.

**Політична партія** – зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.

**Постійні комісії місцевої ради** є її робочими органами, які створюються з числа її депутатів для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, що належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради та її виконавчого комітету.

**Поточний бюджет** – доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків;

**Право комунальної власності** – право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

**Правомочний склад ради** – кількість депутатів, обраних до відповідної ради, повноваження яких визнано і не припинено в установленому законом порядку, яка становить не менш як дві третини від загального складу ради

**Предмет галузі муніципального права** – це суспільні відносини, які виникають у процесі вирішення територіальними громадами, органами та посадовими особами публічної влади питань місцевого значення, а також

забезпечення на місцевому рівні прав і свобод людини та законних інтересів територіальних колективів і соціальних груп.

**Предмет науки муніципального права** – це сукупність суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування. Це відносини, які складаються в процесі виникнення, розвитку та функціонування місцевого самоврядування, причому як врегульовані, так і не врегульовані нормами муніципального права.

**Представницька демократія** – здійснення влади через вільно обрані народом представницькі органи.

**Представницький орган місцевого самоврядування** – виборний орган (рада), який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення. Наявність представницького органу, що обирається членами територіальної громади – необхідна ознака місцевого самоврядування.

**Принципи місцевого самоврядування** – це визначені Конституцією України та відповідними законами вихідні засади, що покладені в основу його організації і функціонування і визначають властивості та ознаки місцевого самоврядування.

**Районний бюджет** – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання.

**Районні та обласні ради** – органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст

**Регіон** – Автономна Республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь

**Самооподаткування** – форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру

**Секретар сільської, селищної, міської ради** обирається відповідною радою з числа її депутатів на строк повноважень ради за пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови і працює в раді на постійній основі і не може суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, у тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої роботи в позаурочний час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток, якщо інше не передбачено законом.

**Селище** – населений пункт з переважно садибною забудовою, загальна чисельність жителів якого становить не менш як 5 тисяч.

**Село** – населений пункт із садибною забудовою, загальна чисельність жителів якого становить менше 5 тисяч.

**Сесія** – основна організаційно-правова форма роботи сільських, селищних, міських, районних, обласних, районних у місті, а також міст Києва і Севастополя рад.

**Система місцевого самоврядування** – це сукупність суб'єктів і форм здійснення місцевого самоврядування, через які населення територіальної громади реалізує надані їй функції і повноваження.

**Система науки муніципального права України** – це впорядкована сукупність відносно самостійних комплексів теоретичних положень, логічний зв'язок між ними. Система науки муніципального права України включає загальну й особливу частини.

**Сільський, селищний, міський голова** – це головна посадова особа територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста, що представляє їх інтереси. Він обирається відповідною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі. Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради.

**Сільські, селищні, міські ради** – є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в інтересах всіх, функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією, цим та іншими законами.

**Служба в органах місцевого самоврядування** – Служба в органах місцевого самоврядування - це публічна, професійна діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, із забезпечення реалізації територіальними громадами права на місцеве самоврядування та здійснення окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом.

**Службовець місцевого самоврядування** – громадянин України, який займає посаду в органі місцевого самоврядування, одержує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету та виконує встановлені для цієї посади обов'язки, пов'язані з виконанням завдань і функцій місцевого самоврядування щодо

**Спеціальні (юридичні) гарантії** – це правові засоби забезпечення функціонування системи місцевого самоврядування, закріплені в законодавстві, а також статутах громади і актах органів місцевого самоврядування.

**Субвенції** – це міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

**Суб'єкти муніципального права** – учасники муніципальних відносин, які мають відповідні суб'єктивні права і виконують відповідні юридичні обов'язки в межах і порядку, передбачених муніципально-правовими нормами.

**Теорія вільної громади** – базується на ідеях природного права. Вона виходила з того, що право територіальної громади (звичайно, територіальної громади «природної» адміністративно-територіальної одиниці) самостійно вирішувати свої справи має такий самий природний та невідчужуваний характер, як і права та свободи людини.

**Територіальна громада** – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-



територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

**Тимчасові контрольні комісії** є органами ради, які обираються з числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених нею питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування.

**Трансферти** – це кошти, одержані від інших органів публічної влади, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

**Фінансовий контроль місцевого самоврядування** є обов'язковим елементом управління місцевими фінансовими ресурсами та дієвим інструментом, що дає змогу на належному рівні підтримувати фінансову дисципліну.

**Функції територіальних громад** – основні напрямки діяльності цих соціальних спільнот щодо реалізації місцевих інтересів шляхом вирішення в межах Конституції і законів України питань місцевого значення.

## РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

### **Законодавчі та нормативно-правові документи:**

1. Бюджетний кодекс України : Закон України № 2456-VI від 08.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
2. Виборчий кодекс України : Закон України № 396-IX від 19.12.2019 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
3. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями : від 21.05.1980 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_106#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text) (дата звернення: 12.06.2024).
4. Європейська хартія місцевого самоврядування : від 15.10.1985 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_036#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text) (дата звернення: 12.06.2024).
5. Земельний кодекс України : Закон України № 2768-III від 25.10.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
7. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
8. Податковий кодекс України : Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
9. Положення про електронні петиції : затвердж. рішенням Запорізької міської ради № 101 від 30.11.2016 р. URL: [https://zp.gov.ua/upload/editor/polozhennya\\_pro\\_elektronni\\_peticii.pdf](https://zp.gov.ua/upload/editor/polozhennya_pro_elektronni_peticii.pdf) (дата звернення: 12.06.2024).
10. Про асоціації органів місцевого самоврядування : Закон України № 1275-VI від 16.04.2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-17#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
11. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Донецької області : розпорядження Кабінету Міністрів України № 710-р від 12.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
12. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України № 141-VIII від 03.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

13. Про громадські об'єднання: Закон України № 4572-VI від 22.03.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
14. Про доступ до публічної інформації : Закон України № 2939-VI від 13.01.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
15. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України № 1706-VII від 20.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
16. Про засади державної регіональної політики : Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
17. Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні : Постанова Верховної Ради України № 3748-XII від 17.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3748-12#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
18. Про заходи по реалізації рекомендацій про місцеву та регіональну демократію в Україні, ухвалених V сесією Конгресу місцевих та регіональних влад Європи : Постанова Верховної Ради України № 230-XIV від 05.11.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/230-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
19. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#n1059> (дата звернення: 12.06.2024).
20. Про місцеві державні адміністрації : Закон України № 586-XIV від 09.04.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
21. Про органи самоорганізації населення : Закон України № 2625-III від 11.07.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
22. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України № 4765-VI від 17.05.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
23. Про політичні партії в Україні : Закон України № 2365-III від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
24. Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України : Закон України № 3285-IX від 28.07.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3285-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

25. Про правовий режим воєнного стану : Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
26. Про правонаступництво України : Закон України № 1543-XI від 12.09.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
27. Про правотворчу діяльність : Закон України № 3354-IX від 24.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
28. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України № 2493-III від 07.06.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
29. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України № 3077-IX від 02.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
30. Про співробітництво територіальних громад : Закон України № 1508-VII від 17.06.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
31. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України № 93-IV від 11.07.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
32. Про столицю України – місто-герой Київ : Закон України № 401-XIV від 15.01.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
33. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної Ради України № 807-IX від 17.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
34. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «район» та «район у місті», які застосовуються в пункті 29 частини першої статті 85, частині п'ятій статті 140 Конституції України, і поняття «організація управління районами в містах», яке вживається в частині п'ятій статті 140 Конституції України та в частині першій статті 11 Закону України «Про столицю України - місто-герой Київ», а також щодо офіційного тлумачення положень пункту 13 частини першої статті 92 Конституції України, пункту 41 частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» стосовно повноваження міських рад самостійно вирішувати питання утворення і ліквідації районів у місті (справа про адміністративно-територіальний устрій) : рішення від 13 липня 2001 р. № 11-рп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-01#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
35. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним

поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 140 Конституції України (справа про об'єднання територіальних громад) : рішення від 18 червня 2002 р. № 12-рп/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-02#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

36. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України і виконавчого комітету Вінницької міської ради щодо офіційного тлумачення положень статей 38, 78 Конституції України, статей 1, 10, 12, частини другої статті 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про сумісництво посад народного депутата України і міського голови) : рішення від 6 липня 1999 р. № 7-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-99#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
37. Статут територіальної громади м. Запоріжжя : від 27.04.2006 р. (зі змінами) URL: <https://zp.gov.ua/uk/page/statut> (дата звернення: 12.06.2024).

#### **Основна:**

1. Георгізова І. Л. Муніципальне право України : навч.-метод. посіб. Черкаси : Поліграфічний центр, 2016. 74 с.
2. Кравченко В. В., Бедрій Р. Б., Гірняк В. О. Муніципальне право України у визначеннях та схемах : навч. посіб. Вінниця: ТВОРИ, 2019. 144 с.
3. Любченко П. М. Муніципальне право : підручник. Харків : Право, 2019. 512 с.
4. Пирого І. С., Бисага Ю. М., Рогач О. Я. Муніципальне право України : підручник. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 358 с.
5. Тетарчук І. В. Муніципальне право України : навч. посіб. для підготовки до іспитів. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 206 с.

#### **Додаткова:**

1. Батанов О. В. Концепт «муніципальне право – комплексна галузь права»: критичний аналіз сучасних підходів. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Сер. : Право.* 2023. Вип. 16 (28). С. 16–23.
2. Батанов О. В. Проблеми класифікації функцій муніципального права як галузі права. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 6. С. 90–97.
3. Батанов О. В. Людина і муніципальне право: взаємозв'язок та розвиток. *Часопис київського університету права.* 2023. № 2. С. 32–37.
4. Батанов О. В. Муніципальне влада в Україні: проблеми теорії та практики : монографія / відп. ред. М. О. Баймуратов. Київ : Юридична думка, 2012. 656 с.
5. Батанов О. В. Функції муніципального права як галузі права: дискусійні питання теорії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право.* 2023. Вип. 80, ч. 1. С. 94–101.
6. Бориславська О. Місцеве самоврядування як форма децентралізації та гарантія демократичного та політичного режиму. *Вісник Львівського університету. Сер. : Юридична.* 2011. Вип. 52. С. 127–133.

7. Верлос Н. В. Рецепція у муніципальному праві. *Право України*. 2020. № 10. С. 110–122.
8. Глипка А. О. Функції місцевого самоврядування в умовах трансформації політичної системи України. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 180–189.
9. Конституційно-правові проблеми місцевого самоврядування та децентралізації публічної влади в Україні : монографія / Ю. С. Шемшученко, О. В. Скрипнюк, О. В. Батанов [та ін.] ; за ред. О. В. Батанова. Київ : Талком, 2021. 498 с.
10. Лихачов С. В. Щодо функцій органів місцевого самоврядування в Україні. *Форум права*. 2010. № 2. С. 272–276.
11. Прієшкіна О. В. Деякі проблемні питання муніципальної відповідальності в Україні. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство*. 2019. Т. 24, вип. 2(35) С. 67–75.
12. Слободяник Т. М. Муніципально-правова відповідальність місцевих рад та сільських, селищних, міських голів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2016. 262 с.
13. Топузов В. І. Муніципально-правова відповідальність в системі муніципального права України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право*. 2014. Вип. 27, т. 1. С. 118–121.

## ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <http://www.rada.gov.ua> – Офіційний сайт Верховної Ради України.
2. <https://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.
3. <https://www.president.gov.ua> – Офіційний сайт Офісу Президента України.
4. <http://www.ccu.gov.ua> – Офіційний сайт Конституційного Суду України.
5. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека імені В.І.Вернадського.
6. <http://www.auc.org.ua/> – Асоціація міст України
7. <http://vassr.org/index.php/ua/> – Всеукраїнська асоціація сільських та селищних рад.
8. <http://uaror.org.ua> – Українська асоціація районних та обласних рад.
9. <https://www.coe.int/en/web/congress> - Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи
10. <http://zor.gov.ua> – Запорізька обласна рада.
11. <https://www.zoda.gov.ua> – Запорізька обласна державна адміністрація.
12. <https://zr.gov.ua/uk> – Запорізька міська рада.
13. <https://decentralization.ua> – Портал «Децентралізація»

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Батанов О. В. Концепт «муніципальне право – комплексна галузь права»: критичний аналіз сучасних підходів. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Сер. : Право.* 2023. Вип. 16 (28). С. 16–23.
2. Батанов О. В. Муніципальне право України : підручник / відп. ред. М. О. Баймуратов. Харків : Одиссей, 2008. 528 с.
3. Батанов О. В. Проблеми класифікації функцій муніципального права як галузі права. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 6. С. 90–97.
4. Батанов О. В. Людина і муніципальне право: взаємозв'язок та розвиток. *Часопис кийвського університету права.* 2023. № 2. С. 32–37.
5. Батанов О. В. Муніципальне влада в Україні: проблеми теорії та практики : монографія / відп. ред. М. О. Баймуратов. Київ : Юридична думка, 2012. 656 с.
6. Батанов О. В. Функції муніципального права як галузі права: дискусійні питання теорії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право.* 2023. Вип. 80, ч. 1. С. 94–101.
7. Бориславська О. Місцеве самоврядування як форма децентралізації та гарантія демократичного та політичного режиму. *Вісник Львівського університету. Сер. : Юридична.* 2011. Вип. 52. С. 127–133.
8. Бровченко Н. В. Муніципальне право : навч.-метод. посіб. для студ. освіт.-кваліфікац. рівня «бакалавр» напряму підготовки «Правознавство». Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 118 с.
9. Бюджетний кодекс України : Закон України № 2456-VI від 08.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
10. Верлос Н. В. Рецепція у муніципальному праві. *Право України.* 2020. № 10. С. 110–122.
11. Виборчий кодекс України : Закон України № 396-IX від 19.12.2019 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
12. Георгізова І. Л. Муніципальне право України : навч.-метод. посіб. Черкаси : Поліграфічний центр, 2016. 74 с.
13. Глипка А. О. Функції місцевого самоврядування в умовах трансформації політичної системи України. *Актуальні проблеми політики.* 2016. Вип. 58. С. 180–189.
14. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями : від 21.05.1980 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_106#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text) (дата звернення: 12.06.2024).
15. Європейська хартія місцевого самоврядування : від 15.10.1985 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_036#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text) (дата звернення: 12.06.2024).



16. Земельний кодекс України : Закон України № 2768-III від 25.10.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
17. Кампо В. М. Практикум з муніципального права : навч. посіб. Вид. 2-ге, допов. Київ : Атіка, 2003. 80 с.
38. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
18. Конституційно-правові проблеми місцевого самоврядування та децентралізації публічної влади в Україні : монографія / Ю. С. Шемшученко, О. В. Скрипнюк, О. В. Батанов [та ін.] ; за ред. О. В. Батанова. Київ : Талком, 2021. 498 с.
19. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
20. Корнієнко М. І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові питання : навч. посіб. Київ : Алерта, 2005. 144 с.
21. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні. (Основи муніципального права) : навч. посіб. Київ : Арарат-центр, 2001. 176 с.
22. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право : навч. посіб. Київ : Атіка, 2003. 672 с.
23. Лазор О. Д. Основи місцевого самоврядування : навч. посіб. 3-тє вид., допов. і перероб. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 432 с.
24. Лихачов С. В. Щодо функцій органів місцевого самоврядування в Україні. *Форум права*. 2010. № 2. С. 272–276.
25. Любченко П. М. Муніципальне право України : навч. посіб. Харків : ФІНН, 2012. 496 с.
26. Пирога І. С., Бисага Ю. М., Рогач О. Я. Муніципальне право України : підручник. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 358 с.
27. Муніципальне право України / за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
28. Податковий кодекс України : Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
29. Положення про електронні петиції : затвердж. рішенням Запорізької міської ради №101 від 30.11.2016 р. URL: [https://zp.gov.ua/upload/editor/polozhennya\\_pro\\_elektronni\\_peticii.pdf](https://zp.gov.ua/upload/editor/polozhennya_pro_elektronni_peticii.pdf) (дата звернення: 12.06.2024).
30. Прієшкіна О. В. Деякі проблемні питання муніципальної відповідальності в Україні. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство*. 2019. Т. 24, вип. 2(35) С. 67–75.
31. Про асоціації органів місцевого самоврядування : Закон України № 1275-VI від 16.04.2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-17#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

32. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Донецької області : розпорядження Кабінету Міністрів України № 710-р від 12.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
33. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України № 141-VIII від 03.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
34. Про громадські об'єднання : Закон України № 4572-VI від 22.03.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
35. Про доступ до публічної інформації : Закон України № 2939-VI від 13.01.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
36. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України № 1706-VII від 20.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
37. Про засади державної регіональної політики : Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
38. Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні : Постанова Верховної Ради України № 3748-XII від 17.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3748-12#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
39. Про заходи по реалізації рекомендацій про місцеву та регіональну демократію в Україні, ухвалених V сесією Конгресу місцевих та регіональних влад Європи : Постанова Верховної Ради України № 230-XIV від 05.11.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/230-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
40. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#n1059> (дата звернення: 12.06.2024).
41. Про місцеві державні адміністрації : Закон України № 586-XIV від 09.04.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
42. Про органи самоорганізації населення : Закон України № 2625-III від 11.07.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
43. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України № 4765-VI від 17.05.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

44. Про політичні партії в Україні : Закон України № 2365-III від 05.04.2001 р.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
45. Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України : Закон України № 3285-IX від 28.07.2023 р.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3285-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
46. Про правовий режим воєнного стану : Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
47. Про правонаступництво України : Закон України № 1543-XI від 12.09.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
48. Про правотворчу діяльність : Закон України № 3354-IX від 24.08.2023 р.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
49. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України № 2493-III від 07.06.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
50. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України № 3077-IX від 02.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
51. Про співробітництво територіальних громад : Закон України № 1508-VII від 17.06.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
52. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України № 93-IV від 11.07.2002 р.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
53. Про столицю України – місто-герой Київ : Закон України № 401-XIV від 15.01.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
54. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної Ради України № 807-IX від 17.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
55. Слободяник Т. М. Муніципально-правова відповідальність місцевих рад та сільських, селищних, міських голів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2016. 262 с.
56. Статут територіальної громади м. Запоріжжя : від 27.04.2006 р. (зі змінами)  
URL: <https://zpr.gov.ua/uk/page/statut> (дата звернення: 12.06.2024).
57. Тетарчук І. В. Муніципальне право України : навч. посіб. для підгот. до іспитів. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 206 с.
58. Ткачук А. Місьцеве самоврядування та децентралізація : практ. посіб. Київ : Софія, 2012. 120 с.

- 59.Топузов В. І. Муніципально-правова відповідальність в системі муніципального права України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право.* 2014. Вип. 27, т. 1. С. 118–121.

Навчально-методичне видання  
(українською мовою)

Наталя Володимирівна Верлос

## МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Навчально-методичний посібник  
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-  
професійної програми «Право»

Рецензент *О. В. Батанов*  
Відповідальний за випуск *В. К. Колтаков*  
Коректор *Н. В. Верлос*